Gavril Scridon

Viața lui George Coşbuc

Volumul I

Fundația Culturală Română
Centrul de Studii Transilvane
Cluj-Napoca – 2003
ISBN 973 – 85894 – 7 – 9
Bucureşti – 2015
Tehnoredactare computerizată
Gabriela Puşcaşu

În atenția cititorilor:

Explicațiile noțiunilor din text numerotate cu cifre se regăsesc în cuprinsul unei note aflată la sfârşitul fiecărui capitol sau volum, după caz.

Redacția

*****

Prefață

Reabilitarea biografiei

Viața lui George Coşbuc reprezintă pentru cariera de istoric literar a regretatului profesor Gavril Scridon restituirea unui destin literar asupra căruia s-a aplecat cu fidelitate şi devoțiune şi cu sentimentul unei obligații morale. Debutul literar al cercetătorului clujean, originar din „țara" Năsăudului, înrudit cu un teritoriu istoric şi spiritual de o supremă frumusețe şi tocmai de aceea rememorat în studii, e o carte despre George Coşbuc, „Pagini despre Coşbuc" (1957). Au urmat lucrări cu caracter

bibliografic, apoi reîntoarcerea la „pământul natal” al poetului (George Coşbuc şi pământul natal); privilegierea acestui topos se regăseşte în „George Coşbuc în locurile anilor de ucenicie”. Seria de „Opere” (I-Vi) apărute între 1966 şi 1982 e acum încheiată prin apariția postumă a cărții consacrate vieții poetului plecat din Hordou şi definitiv păstrat în memoria acestui teritoriu de veche graniță grănicerească.

O anume mefiență a planat asupra lucrurilor cu caracter biografic; s-a născut chiar o prejudecată accentuată de tendințe – acum revolute – de subestimare a cercetărilor de istorie literară. În pofida unor rezerve, îndreptățite numai în cazul „biografiilor romanțate” ce invadaseră la un moment dat, făcând deliciul unui anume tip de cititor, viața scriitorilor e în totul legitimă atunci când ea reface şi recompune destinul creatorului, refuzând faptul secundar şi periferic, melodramatismul şi clişeele unor lucrări de tipul celor sancționate acid de Paul Zarifopol. Polemic şi categoric adversar al unor atare întreprinderi, Zarifopol respinge lucrările unde „viața ajunge să mascheze opera” („Mahalagism şi critică de artă”, în „Pentru arta literară”, I, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, p 237).

Replica a venit, însă, prin câteva lucrări esențiale precum

„Viața lui Mihai Eminescu” (1932) şi „Viața lui Ion Creangă” (1938) ale lui G Gălinescu, pentru ca modelul călinescian să statueze fără drept de apel modelul unei perspective unde personalitatea scriitorului şi aventura interioară a operei să realizeze „romanul” unei existențe văzute în devenirea sa dramatică şi definitorie. Am să adaug – şi pentru că ne întoarcem la toposul inconfundabil al „țării” Năsăudului – cărțile, admirabile şi proteice, ale lui Niculae Gheran despre viața lui Liviu Rebreanu. „Tânărul Rebreanu” (Bucureşti, Editura Albatros, 1986) şi „Rebreanu, amiaza unei vieți” (Bucureşti, Editura Albatros, 1989) există sub semnul fertil şi generos al cercetării în totalitatea ei a operei şi biografiei marelui romancier. Ediția Liviu Rebreanu, o experiență din nefericire unică azi, „jurnalele”, publicistica, cronicile dramatice, corespondența etc îşi asociază m şi prin complementaritate „cărțile vieții” scriitorului.

Gavril Scridon devine în modul cel mai firesc „biograful”, rațiunile nefiind numai cele ştiințifice, ci şi (poate mai presus de disciplina istoricului literar) autor al ediției de „Opere”; e vorba de un impuls afectiv profund. Cercetătorul creației coşbuciene şi, în cartea editată acum, biograful este

el însuşi plecat din ținutul Năsăudului unde a copilărit şi unde a făcut studiile. De aici şi ecoul unor evenimente rememorate sau evocate prin sugestia documentului sau a amintirilor păstrate de la contemporanii poetului. Feldru şi Hordou, Năsăudul cu liceul său, tradiția regimentului grăniceresc românesc, statutul liceului, „inteligenția” locurilor, balul organizat la Năsăud (evocat cu un pitoresc indelebil în „Ion”, romanul lui Liviu Rebreanu), localurile „Grivița” şi „Rahova” botezate astfel de către românii entuziasmați de faptele armatei române în războiul pentru independență etc, reprezintă semne ale unei memorii afective şi ale unui ținut intrat în istorie ori în literatură.

Profesor el însuşi, în 1944, la liceul unde studiase, regăsind catastrofa şi amintirea unor profesori din anii de ucenicie ai lui George Coşbuc, Gavril Scridon scrie o biografie sentimentală; precizez, spre lauda autorului, că ea nu se transformă în melodramă minoră, ci rămâne consecvent supravegheată de argumentul mărturiilor de istorie literară. Documentele şi depozițiile contemporanilor poetului se regăsesc într-o construcție izbutită având, incontestabil, forță evocatoare şi justificare prin deschiderea operei spre cititorul de azi, o operă fundamentală pentru istoria literară românească.

Cred, de altminteri, nimerit să subliniem că perspectiva creată de istoria literară contemporană asupra lui George Coşbuc e de natură să afirme şansele unor lecturi defel epuizate sau încremenite. Tentativa, neîncheiată din nefericire, a lui Octav Şuluţiu de a oferi o lectură nouă a operei (vezi „Introducere în opera lui George Coşbuc”, editată de Dumitru Micu la Editura Minerva în 1970) pare să reprezinte, alături de contribuţiile lui Gavril Scridon, un fenomen semnificativ. Am să adaug, însă, una dintre cele mai remarcabile interpretări o datorăm criticului şi istoricului literar Petru Poantă. Cartea sa, „Poezia lui George Coşbuc” (1976), realizează transcenderea unei etape prin recrearea operei într-un spaţiu revitalizat al liricii.

„Viaţa lui George Coşbuc” ratifică cerinţele unei formule consacrate, aşadar, în istoria literară. Istoriograful nu exclude „scenariul” epic; avertizează asupra etapelor următoare din viaţa scriitorului, invită la mărturii conjuncte, refuză informaţia de colportaj; verifică (interesante sunt însemnările biografului despre locurile străbătute de Coşbuc în München), pune în pagină date controlate, creând un dosar al existenţei poetului, începând cu anii formaţiei sale (copilăria, şcoala) şi continuând cu dramaticele trepte ale vieţii trăite în România sfârşitului de

secol al Xix-lea şi primele decenii ale veacului Xx. Disciplina exersată şi, în consecință, asumată prin investigații laborioase, determină istoricul literar să confrunte şi, totodată, să producă un „dosar” complet în care nicio informație să nu fie eliminată dacă poate pune în operă istoria reală a unei existențe precum aceea a poetului. Niciun detaliu nu este respins dacă devine revelator. Am să rețin un astfel de „martor” invitat în fața instanței memoriei. Gavril Scridon îl cunoaşte, la Cluj, pe canonicul Octavian Domide, autoritate la care apelase George Goşbuc pentru verificarea comentariilor la „Divina Comedie” (canonicul Domide avea două doctorate, în filosofie şi în teologie, susținute la Roma şi, prin urmare, era un excelent cunoscător al textelor danteşti).

* * *

Într-un amplu studiu consacrat „țărilor” româneşti şi legăturilor organice dintre acestea, David Prodan cerceta raporturile existente între „Țara Făgăraşului” sau aceea a Hațegului cu „Țara” (vezi, „Din istoria Transilvaniei. Studii şi evocări”, Editura Enciclopedică, 1991). Nu altfel se înfățişează cititorului operei lui Goşbuc „Țara Năsăudului”,

iar autorul biografiei poetului recompune cu acribie şi rigoare istoria, precum şi geografia spirituală a acestui loc de unde au plecat profesori eminenți şi doi scriitori autentici: George Coşbuc şi Liviu Rebreanu. Existența regimentului de graniță, drepturile dobândite de români, demnitatea unor împotriviri în tradiția unui destin de un tragism absolut: Inochentie Micu; crearea liceului românesc, istoria societății elevilor „Virtus Romană Rediviva"; aniversările intrate în tradiția generațiilor de foşti elevi; programul național şi educativ exprimat în manualele şcolare; farmecul spectacolelor teatrului de diletanți; Casina română etc devin în cartea lui Gavril Scridon componentele unei lumi parcă nealterate de vreme şi, oricum, păstrate în memoria intelectualilor transilvăneni chiar dacă numai prin sugestia unor pagini de literatură sau de memorialistică (Liviu Rebreanu şi planurile narative unde istoria intelighentiei locului are o savoare indicibilă, rareori întâlnită în proza lui Ion Agârbiceanu).

Meritul autorului cărții e de a fi pus în pagină într-un autentic montaj textele care compun ceea ce putem numi fără ezitare „o lume". E, poate, un microcosmos generator al unor elanuri şi al unor decizii spirituale superioare. Ele se recunosc în oamenii locurilor, în familiile de dascăli şi de

preoți români din anii imperiului şi din preajma Primului Război Mondial. Să subliniem acum şi structura cărții; capitolele par a numi o veritabilă istorie, unde spațiul şi timpul se întâlnesc în misterioase legături. Cele şase capitole se organizează în funcție de datele acestui topos (Țara Năsăudului) şi se opresc asupra unui loc al genezelor (Pe valea Sălăuței. La Hordou). Urmează anii de formație precum într-un Bildungsroman (Elev la gimnaziul din Năsăud; Zborul de la cuib); în fine, ultimele două părți ale biografiei sunt ale creației şi ale experiențelor grave (La Bucureşti. Ultimul cuib şi întoarcerea fiului risipitor). Sunt de fapt capitole dintr-o posibilă partitură narativă şi avem să aducem câteva mărturii de natură să pledeze pentru perspectiva demersului întreprins de autorul cărții. Să subliniem, prin urmare, că viața scriitorului luminează şi dezvăluie actul creației, tensiunea acelor ani în care se definitivează personalitatea unui Coşbuc pus adesea la încercare, rănit şi frustrat nu o dată, acuzat pe nedrept de plagiat precum I'L Caragiale de diverşi grafomani suspecți şi amintiți de istoria literară la capitolul cel mai stânjenitor al ei.

Amintisem despre eseul neîncheiat din pricina dispariției sale (în 1948) pregătit de Octav Şuluțiu pentru a regăsi un

flux viu al redescoperirii şi receptării într-un timp nou a operei lui Coşbuc. Există o perfectă consonanță la câțiva cercetători ai poeziei coşbuciene: „energetismul” şi activismul poetic, un „energetism funciar”, scrie Octav Şuluțiu, precum mesianismul unei literaturi care caracterizează contribuția scriitorilor transilvăneni. E vorba de date configurate istoric în viața zbuciumată a românilor din Transilvania austro-ungară. Perspectiva compusă de Ion Breazu, una dintre cele mai importante personalități ale istoriei literaturii transilvănene, observă rolul lui Ioan Slavici şi al „Tribunei” de la Sibiu. Căci prozatorul polarizează cu perseverență uimitoare toate valorile abia mai târziu confirmate prin confruntarea lor cu viața literară din țară. Ion Breazu remarcă dimensiunea clasică a poeziei lui George Coşbuc, echilibrul ei realizat printr-o arhitectonică în totul originală. Îi datorăm lui Ion Breazu o perfectă înscriere în diacronie a operei lui Coşbuc (universul creației poetice, remarcă profesorul clujean, descinde dintr-o „mitologie românească”). Destinul înrudit al scriitorilor proveniți din diverse ținuturi transilvănene e semnificativ: Ioan Slavici şi George Coşbuc vor trece în România, aşa cum o va face mai târziu şi Liviu Rebreanu, ultimul cu amintiri emoționante despre Coşbuc, amintiri invocate în cartea lui

Gavril Scridon (vezi, Ion Breazu, „Literatura română contemporană a Transilvaniei”, în vol „Literatura Transilvaniei”, Editura Casa Şcolilor, 1944).

La rândul lor, contemporanii poetului sunt martori impresionați de prezența sa discretă, modestă, lipsită de infatuare; siluetă solitară, tristă de cele mai multe ori, poetul trăieşte într-un univers al său, părând vulnerabil şi gata să se retragă în fața spiritului agresiv al unora. Cartea profesorului Gavril Scridon e precedată de un moto extras din Sextil Puşcariu. În volumul de memorialistică „Braşovul de altă dată” (Editura Dacia, 1977), marele lingvist clujean, întemeietorul Muzeului Limbii Române, evocă atmosfera oraşului transilvănean din perioada când T Maiorescu publica în „Convorbiri literare” poemul lui George Coşbuc „Nunta Zamfirei”, reamintind ecourile extrem de largi ale poeziei coşbuciene în Ardeal sau neuitând să menționeze că librarul Sfetea, originar din Şchei, era fratele soției poetului aflat pe atunci în capitala Românei. Era o lume, observă nostalgic Sextil Puşcariu, în care elevii cunoşteau pe de rost numeroase poezii din „Balade şi idile” şi din „File de tort” („Poeziile lui – scrie Puşcariu – fură evenimentul literar al acelor ani”).

* * *

„Viața lui George Coşbuc” reface, într-o cronologie constant susținută de acte, documente, mărturii epistolare, file de jurnal şi de evocări, itinerarul unei existențe. Copilăria petrecută la Hordou (George Coşbuc s-a născut la 20 septembrie 1866), familia preotului Sebastian Coşbuc, lumea receptată şi decadentă în memoria afectivă a copilului, o anume exaltare provocată de un peisaj de-a dreptul mirific se regăsesc în „dosarul” cărții lui Gavril Scridon: „Hordoul a însemnat pentru George Coşbuc spațiul minunat al copilăriei, în acelaşi timp, a fost o şcoală la care a învățat tainele culturii spirituale populare, miracolele basmelor şi legendelor, valoarea creației populare în versuri”. În termeni similari sunt parcurse etapele formației poetului: gimnaziul din Năsăud, primele traduceri (Cântul al Xi-lea din „Odiseea”) prezentate la Societatea de lectură, disponibilitatea sa accentuată pentru marii clasici ai literaturii greceşti şi latine, dar şi semnele indeniabile ale conştiinței propriei valori.

Un capitol premonitoriu pentru frustrările care l-au însoțit pe Coşbuc e acela al şederii la Cluj, în tentativa de a urma studii universitare, din nefericire neîncheiate.

Perioada sibiană de la „Tribuna”, unde va fi chemat de Ioan Slavici, şi ulterior anii trăiți, până la moarte, în Bucureşti, reprezintă o succesiune de evenimente regăsite în „istoria” poetului încercat de diverse experiențe. Tragică rămâne moartea fiului său Alexandru, iar biograful convoacă, pentru a ne îngădui să înțelegem mai bine suferința poetului, amintirile lui Onisifor Ghibu, prezent pe atunci în capitală, alături de Coşbuc. În fine, observă autorul cărții, ultimii doi ani din viața sa sunt un adevărat calvar: țara ocupată de trupele germane, iar amintirea copilului dispărut amplifică o suferință dusă cu mare discreție şi decență. E

drept că după 1908, când Coşbuc se poate reîntoarce în Transilvania în mai multe rânduri, suntem martori, grație biografului său, la întâlniri de neuitat. Coşbuc e primit pretutindeni ca un exponent al acestor locuri, omagiindu-i-se creația şi frumusețea poemelor sale atât de organic legate de sensibilitatea oamenilor şi a locurilor. Sibiu, Blaj, Năsăud sunt puncte din itinerarii convertite de cei prezenți în veritabile sărbători ale poeziei coşbuciene.

Spuneam înainte că biografiile consacrate scriitorilor sunt adesea vulnerabile şi riscă să piardă prin accentele emoționale şi prin cumulul factologic. Gavril Scridon compune o biografie riguroasă şi – sunt sigur – îşi reprimă

justificate note patetice fiind el însuşi un om al acelor locuri, format în atmosfera şi tradițiile şcolilor năsăudene, înrudit cu unii dintre cei invocați în istoria familiei Coşbuc, familie numeroasă şi răspândită prin localitățile acestui pământ bistrițean.

((*) Gavril Scridon s-a născut la Feldru în județul

Bistrița-Năsăud la 16 mai 1922. A urmat liceul la Năsăud şi universitatea la Cluj. Elev al profesorilor D Popovici, Ion Breazu, Teodor Naum, Henri Jacquier; a fost profesor la universitatea clujeană. Teza sa de doctorat a fost consacrată „Ecourilor literare universale în poezia lui George Coşbuc”. A încetat din viață la 6 septembrie 1996).

Informația conservată şi pusă în pagină ne îngăduie să recreăm anii formației poetului, lecturile sale şi manualele (gramatică, retorică, stilistică, poetică; lucrările lui Timotei Cipariu, marele savant ardelean de o autoritate incontestabilă), precum şi operele unei antichități fascinante pentru tânărul de atunci, tentat tot mai puternic de dorința unor echivalențe româneşti. Portretul e de pe acum conturat şi desenul devine tot mai sigur pentru prietenii sau personalitățile cunoscute în anii Năsăudului, ai Clujului, Sibiului şi, în cele din urmă, ai Bucureştilor.

Omul e totdeauna modest, dar de o impresionantă

tenacitate, curajos atunci când e vorba să depăşească enormele greutăți ale adaptării într-un mediu necunoscut precum acela al capitalei României. Într-o călătorie spre Iaşi, în perioada când George Coşbuc îşi îndeplinea misiunea sa de conferențiar în diverse oraşe ale țării, Mihail Sadoveanu îl recunoaşte în trenul care îi ducea, până la urmă, spre Iaşii încă necunoscuți poetului. Portretul desenat de Sadoveanu e elocvent prin accentuarea aceleiaşi trăsături: blândețea, bunătatea.

Cartea lui Gavril Scridon reface, în consonanță cu datele biografiei sale, etapele creației poetice şi, aspect important pentru cariera poetului, ale operei de traducător, vastă şi cu implicații numeroase în cultura românească. Recursul său la „martorii" sau la cercetătorii debutului (în evocata „Musă someşană") este de natură să configureze momentele cele mai importante. Pe rând, traducerea poemului lui Martin Opitz, „Zlatna" (în anii petrecuți la Cluj), prima poezie apărută în „Tribuna" şi ecourile stârnite; volumul „Balade şi idile" şi conspirația întreținută în jurul volumului; apariția celuilalt volum, „Fire de tort"; participarea la întemeierea unor periodice („Vatra") şi asumarea unui imens fond literar al lumii prin tălmăcirea acestuia în limba română se restituie ca domeniu consubstanțial al „biografiei".

De remarcat este că Gavril Scridon, cum subliniam, refuză anecdoticul, păstrând doar mărturiile revelatoare pentru universul unei vieți consacrate doar cuvântului şi valorilor spiritului. Atât Ion Breazu cât şi ceilalți comentatori avertizați ai operei lui George Coşbuc, aidoma autorului cărții prefațate acum, au subliniat meritele unuia dintre cei mai înzestrați traducători din cultura românească. Într-adevăr, Coşbuc a considerat, programatic, că asimilarea unor opere fundamentale ale umanității dă alte dimensiuni propriei noastre culturi. Tălmăcirile din „Odiseea", din „Eneida" lui Virgiliu; traducerea „Georgicelor" ale aceluiaşi poet latin; restituirea în limba română a poemelor indiene, a „Sakuntalei" lui Kalidassa şi, în cele din urmă, a „Divinei Comedii" a lui Dante, dobândesc valoarea unui tezaur creator nu o dată subliniat în istoria literaturii noastre. Alexandru Duțu, Al Balaci şi, la rândul său, autorul cărții înfățişate acum cititorilor (Vezi Gavril Scridon, „Coşbuc şi Dante") au elogiat o activitate cu largi implicații în viața culturală românească.

„Viața lui George Coşbuc" acordă, justificat, un spațiu însemnat pasionatei lupte cu textul lui Dante. Una dintre cele mai autorizate mărturii despre „lupta până în zori" a poetului îi aparține lui Ramiro Ortiz, sugerând scenariul

unei zbuciumate încercări încheiate prin apariția (postumă) a operei danteşti („Infernul”, 1925; „Purgatoriul”, 1927 şi „Paradisul”, 1932).

* * *

Bibliografia aparține, cum se ştie, istoriei literare şi evitarea deliberată a „istoriilor romanțate” nu exclude sugestia unei compoziții cu proprietăți specifice unei narațiuni. „Documentul” se converteşte – sublinia G. Călinescu – într-un spectacol epic, stimulând imaginația şi creând în limitele realității. Nu altfel procedează Gavril Scridon lăsând documentul să recompună atmosfera, un anume climat; într-un cuvânt, o lume. Amintirile lui Liviu Rebreanu păstrează, explicabil, acea inimitabilă culoare a locurilor, a oamenilor şi a timpului. Nu mai puțin vii sunt evocările datorate lui Octavian Goga. În mod cert, punerea în operă a unor file de memorii sau a unor fragmente epistolare conferă cărții o vibrație aparte. Virgil Şotropa, Nicolae Drăganu sunt adesea invitați să refacă istoria familiei. G Bogdan-Duică evocă prima lor întâlnire la Sibiu, prin 1888; la fel e invitat la această „întâlnire” cu cei care au fost Leon Scridon, reamintindu-şi de anii de studenție la

Cluj ai poetului, neuitând să pomenească de patima traducerilor: Goethe, Schiller, Petőfi sau poemul amintirilor a lui Martin Opitz.

Există un corp privilegiat de amintiri; ele aparțin celor mai apropiați prieteni a lui George Coşbuc. Printre cele mai generoase ca informații şi putere de evocare sunt „Amintirile” lui Ioan Slavici, iar – complementar – corespondența lor oferă ritmul constant al unei legături sufleteşti în totul exemplare. De altminteri, corespondența păstrează, în general, tonalități distincte, şi am în vedere scrisorile membrilor familiei Coşbuc (o pagină memorabilă e declarația părinților poetului, menită să ratifice căsătoria acestuia şi trimisă în țară). Farmecul acestor texte înscrise precum într-un colaj în cartea lui Gavril Scridon este elocvent. Transcriem un pasaj dintr-o scrisoare a Angelinei, sora poetului: „D-apoi tu cum o mai duci cu lumea asta, tare, mare, sănătos, voios? nice nu ştiu de ți-am mulțămit vreodată de poeziile tale ce mi le-ai trimis mie, îți mulțămesc frumos şi te sărut. Din „Fire din tort”, poezia aceea „Mama”, de câte ori o cetesc, totdeauna plâng” (p 148).

Itinerariile însoțite de primiri entuziaste prin oraşele Transilvaniei, itinerarii prilejuite de adunările „Astrei”; banchetele; prezența unor scriitori precum I’L Caragiale,

Delavrancea, Ilarie Chendi, Victor Eftimiu şi, din nou, Liviu Rebreanu alcătuiesc fire dintr-o istorie vie a unei literaturi trăite. Un accent aparte se cuvine pus pe paginile unde Gavril Scridon reface traseele unor legături de prietenie statornică. Episoade precum întâlnirile cu I'L Caragiale la Karlsbad, transcriind amintirile lui George Coşbuc; semicentenarul „Astrei" sărbătorit la Blaj, unde sunt prezenți, printre alții, I'L Caragiale, Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Vasile Goldiş, O'C Tăslăuanu aparținând acestui teritoriu unde istoria literară se animă, devenind o pagină de proză. În fine, spre sfârşitul vieții, nemângâiat de moartea fiului său, Tudor Arghezi îi evocă, trecând discret: din el „rămăsese o schemă palidă şi fugară".

* * *

Amintiri şi file de memorii; corespondență şi comentarii docte ale unor filologi, istorici literari şi cercetători din generațiile mai tinere, toate sunt reunite într-o carte. „Viața lui George Coşbuc" este opera unui cunoscător de o certă autoritate; de aici şi resursele unei evocări-omagiu pentru un poet al neamului său. E ceea ce a dorit să realizeze Gavril Scridon.

Ion Vlad

10 august 2003

Moto:

„Ce a fost Coşbuc ca poet va stabili odată istoria literaturii noastre. El a fost suflul sănătos şi vânjos pe care Ardealul l-a trimis românismului când literatura noastră, orbită de geniul lui Eminescu, era cotropită de epigonii fără coloare şi cu un talent mai mult formal. Dar el a fost mai mult decât atât: el a fost scriitorul clasic, care a făcut să răsune glasul său în toiul romantismului, artistul impersonal, care se dădea cu totul la o parte spre a putea scoate cu atât mai puternic în relief frumosul şi care smulse literatura noastră de pe căile unui subiectivism adesea nesincer şi bolnăvicios.

Frumosul – sub toate aspectele sale. Frumosul care apare în sănătatea fizică şi morală a țăranilor pe care îi descrie, în limba lor curată şi lipsită de artificii, în ideile vieții lor curate, în vitejia simplă a țăranului oştean, în sentimentul adânc moral şi în filosofia plină de bărbăție ce formează

tema poeziilor sale. Dar Coşbuc nu e clasicul rece, care creează aforisme şi pune în gura persoanelor sale fraze ce vor fi des citate. O iubire adâncă pentru țara şi poporul său, o admirație puternică pentru firile drepte şi faptele vrednice, o milă fierbinte pentru cei ce sufer, un prisos de energie rudimentară fac ca versurile sale să tresară în scânteieri orbitoare, ca în acordurile armonioase să țipe glasul pasiunii sincere, ca imaginile sale nouă să-ți rămână țintuite în memorie pe vecie.

Porumbac, 15 V 1918".

Sextil Puşcăriul

I.

Țara Năsăudului

Țara Năsăudului sau Valea Rodnei este o regiune bine delimitată geografic, istoric, etnografic şi cultural, constituind o unitate. Ea este aşezată în partea nord-estică a Transilvaniei. În documente mai vechi, această regiune purta numele de Terra

Nazwod, Vallis Rodnensis sau Vallis Valachalis. Cea dintâi descriere a „țării” (nume, de altfel, obişnuit pentru regiuni istorice locuite de români: avem Țara Maramureşului, Țara Oltului, Țara Făgăraşului şi a) aparține unui străin, căpitanul Anton Cosimelli, din regimentul al II-lea de graniță de la Năsăud. Acesta publică, sub pseudonimul Comes Silvius Tannoli, în anul 1678, în limba latină, un „Poëmation de secundae legione valachica” (adică „Poemă despre legiunea a doua valahică”). Lucrarea a avut trei ediții. După cea de a treia, din 1830, Vasile Bichigean a realizat o traducere în limba română, însoțită de un substanțial studiu despre autor şi opera acestuia. Iată începutul poemului: „În partea în care Dacia apucă spre miazănoapte, un şir lung de munți, formați din stânci prăpăstioase şi acoperiți pe culmi cu păduri întunecate, îşi înalță în văzduh creştetele înalte. Pe aceştia natura înțeleaptă i-a aşezat drept hotar şi zid de apărare de neînvins între împărății duşmane. Aci securea încă n-a îndrăznit să se atingă de coroana arborilor; nici picior de muritor n-a lăsat urme prin aceste locuri călcate numai de fiarele sălbatice. De pe vârf de stâncă se repede în valea adâncă, cu vuiet straşnic şi cu apele-i vijelioase, un mic pârâu, ce încă n-a luat forma de râu, şi care se numeşte

Someş. La început e puţintel şi prelungându-se printre stânci adună de pretutindeni în alvia-i lacomă ape neînsemnate. Dar îndată ce iese din codrii priporoşi şi văgăunele neprietenoase şi ajunge în ţinutul bogat în metale al Rodnei, prinde din ce în ce puteri tot mai mari, devine în sălbăticia sa tot mai fioros şi aleargă sprinten cu undele-i neîmblânzite (...).

Valea strâmtă, numită Valea Rodnei, hrăneşte 24 sate. Pe lângă cea mai mare parte din acestea curge Someşul şerpuitor cu undele-i furioase: celelalte sunt ascunse prin coclaurile întortocheate ale dealurilor. Ţinutul nu e priincios bucatelor, nici prielnic viţei de vie; nu e destul de potrivit pentru călăreţi, nici acomodat pentru care. E înfiorător la vedere şi plin de cascade înşelătoare. Bietul locuitor adesea nu are putinţa să-şi câştige cele necesare existenţei sale şi e încercuit ca şi de un asediu duşman, închis fiind de o parte de munţii înalţi, de altă parte de râul furios, care nu sufere să se dureze peste dânsul pod.

În aceste ţinuturi locuiesc urmaşii lui Romul, din viţa veche a quiriţilor” 2.

Someşul Mare este, într-adevăr, coloana curgătoare în care se adună, maturizându-l, alte ape, ce coboară fie din munţii Rodnei (Izvorul Băilor, Anieşul, Cormaia, Valea lui

Dan, Rebra, Gersa, Valea Caselor), din vârful Ştefăniţei, care separă munţii Rodnei de cei ai Ţibleşului (Sălăuţa, Zagra, Ilişua şi Valea Mare de sub Ţibleş), fie din munţii Bârgăului (Ilva, cu Leşul Ilvei). De-a lungul acestor ape, a Someşului în primul rând, s-au înfiripat sate şi cătune, ocrotite de munţi şi dealuri, de cuibul văilor, de la izvoare până în vale: Valea Mare, Şanţ, Valea Vinului, Rodna, Anieş, Maieru, Cormaia, Sângeorz-Băi, Ilva Mică (pe valea Ilvei, Poiana Ilvei, Măgura Ilvei, Ilvele Mari – în vecinătatea acestora, Leşul); apoi, Feldru, Nepos, Rebrişoara (pe pe valea Rebrei, Rebra şi Parva – fostă Lunca Vinului), Năsăud (în vecinătatea imediată Trădamul, – Jidoviţa din romanul „Ion" al lui Liviu Rebreanu –, Luşca, Prislopul), la vărsarea Sălăuţei în Someş, Salva; pe Sălăuţa, în amonte, Coşbuc – fost Hordou, Telciu, Romuli – fostă Strâmba, în apropiere, Fiatul, Bichigi. Urmează Mititeii, din vecinătatea căruia Valea Găureni duce în Runc; peste Someş, din dreptul Mititeilor, se află Nimigea Românească. La vărsarea Văii Zăgrii în Someş, găsim Mocodul, iar pe vale, în sus, Zagra, Poienile Zăgrii, în vecinătate Găureni, iar ultimul sat de sub munte este Suplai. Pentru întregirea imaginii asupra Ţării Năsăudului, mai amintim satele Piatra, Chiuza, Săsarm (şi chiar Becleanul), precum şi cele aşezate pe valea Ilişua, Căianul

(Mic şi Mare), Târlişua ş.a.

Locuitorii Țării Năsăudului au avut mereu conştiința libertății, necunoscând iobăgia. Ocupația lor de căpetenie a fost agricultura, cu precădere creşterea oilor şi, în general, a vitelor. Păstoritul în zonă e de mare vechime şi are tradiții puternice; puținătatea terenurilor arabile, pe luncile râurilor şi pe pantele dealurilor, precum şi bogăția pădurilor şi a păşunilor au determinat configurația pastorală a vieții pe valea Rodnei. Dar, încă din vremuri foarte vechi, a fost cunoscut şi mineritul, în special la Rodna, centrul cel mai vechi atestat de documente. De asemenea, prelucrarea lemnului a ocupat şi ocupă încă un loc deosebit. Nu în ultimul rând pomăritul, ca şi producția varului şi plutăritul constituiau preocupări importante. Industria casnică, împletind utilul cu frumosul, contribuia la realizarea uneltelor necesare producției sau a îmbrăcămintei, a pitoreştilor costume populare de sărbătoare, în care poezia motivelor se întregeşte armonios cu cea cromatică.

Istoria Țării Năsăudului este bogată în evenimente. Unitatea ei este atestată documentar din vremuri foarte vechi. Locuitorii au apărat, ca oameni de margine a țării, hotarele şi bunurile lor împotriva năvălirilor barbare, mai cunoscute fiind luptele cu invadatorii tătari în anul 1241.

Unele sate de pe valea Someşului Mare au fost proprietăți ale domnilor moldoveni Petru Rareş sau Alexandru Lăpuşneanu; nu numai documente scrise, ci şi toponimice păstrează amintirea acestor stăpâniri. Starea de oameni liberi a atras în ținut țărani iobagi din zonele limitrofe. Atunci când saşii bistrițeni au încercat şi, parțial, au reuşit să-i supună jurisdicției lor pe „năsăudeni”, aceştia au ştiut să se apere cu mult curaj, uneori chiar cu ciomagul. Procesele lungi cu saşii au determinat şi acceptarea de către locuitorii văii a militarizării ținutului lor, la 1762. Înființarea Regimentului al II-lea de graniță valah de către împărăteasa Maria Tereza corespunde, structural, organizării sociale a ținutului, unității lui etnice; structura militară avea drept corespondent una civilă, îndelung exersată, chiar dacă nerecunoscută oficial.

Militarizarea a fost precedată de un lung proces, transformat în revoltă, care se întinde între anii 1755 – 1762. Despre această perioadă de intense confruntări, Virgil Şotropa scrie un studiu foarte documentat, intitulat „Revolta districtului năsăudean 1755 – 1762” 3, în care se arată cum năsăudenii, aşa cum se exprimă ei înşişi într-un memoriu, au fost persecutați mereu de bistrițeni, care „totdeauna au încercat să ne atace condiția liberă şi să ne atribuie titlul de

iobagi” 4.

O ultimă răbufnire a conflictului cu saşii datează din 1761, când, la solicitarea baronului Nicolaus Adolf Bucow, ancheta efectuată de bistrițeni a fost falsificată, din ea reieşind că majoritatea locuitorilor din ținutul năsăudean sunt ortodocşi, deşi aceştia erau, aproape 100%, greco-catolici. Comisarii care au realizat ancheta şi recensământul au fost pedepsiți. O anchetă şi un recensământ obiectiv întocmit demascau falsurile saşilor, care aveau tot interesul să-i îndepărteze pe români de la religia greco-catolică şi, prin aceasta, de la perspectivele militarizării. Interesele saşilor erau înainte de toate materiale şi abia apoi politice. Curtea imperială de la Viena pregătise minuțios militarizarea ținutului valah al Năsăudului, iar constatarea că majoritatea zdrobitoare a românilor era greco-catolică reprezenta motivul politico-moral esențial.

Militarizarea Țării Năsăudului a modificat radical viața oamenilor şi a locurilor. Năsăudul, devenit centrul unor zone privilegiate, s-a transformat, dintr-un sat mare, într-un pol al vieții nu numai militare, ci şi religioase (al vieții religioase greco-catolice) şi culturale româneşti. Năsăudul a primit, chiar dacă aspectul clădirilor şi ulițelor a rămas predominant țărănesc, un atribut nou: acela de oraş.

Năsăudul se transformă, într-un timp relativ scurt, în punctul cardinal spiritual al ținutului someşan. Depăşind hotarele satelor grănicereşti (mai întâi, cele 20 de localități de pe Someş, la care se adaugă unele sate de „după târg” şi de pe valea Bârgăului), el îşi întinde influența benefică spre Țara Lăpuşului, spre Țara Maramureşului, cuprinzând treptat şi teritorii mai îndepărtate. Înființarea regimentului de graniță a însemnat o consolidare a relațiilor sociale, economice, religioase şi culturale tradiționale, o amplificare a acestora şi, implicit, o întărire a sentimentului național, a unității de limbă şi ne-am. Numeroasele instituții care se înființează, cele şcolare în primul rând, contribuie la ridicarea nivelului de instruire şi învățământ, la ridicarea întregii zone pe trepte mai înalte de civilizație. Ridicarea prin şcoală a avut efecte binefăcătoare şi asupra vieții economice. Emanciparea prin şcoală a însemnat şi o emancipare în planul conştiinței naționale, a demnității, a ideii de libertate. Dintre români se ridică oameni învățați, ofițeri şi învățători, magistrați şi oameni ai bisericii. Să menționăm doar un singur nume: Ioan Para, vicar al Năsăudului (vicar al Rodnei cum se spunea pe atunci), continuator al luptei deschise de episcopul Inochentie Micu-Klein şi autor al unor proteste adresate curții de la Viena în apărarea drepturilor românilor

(anii 1790 – 1791) şi al unui memoriu, care reia ideile surghiunitului episcop în spiritul celebrului „Supplex Libellus Valachorum”.

Regimul militar a determinat o viață intensă în toate domeniile, iar roadele sale îşi fac simțită prezența nu numai între anii 1762 – 1851 (cel din urmă fiind anul în care regimentul grăniceresc năsăudean a fost desființat), ci şi mai târziu, până în a doua jumătate a secolului al Xix-lea şi, apoi, până la 1 Decembrie 1918, prelungindu-se, sub forme diverse, până în anii noştri. Activitatea din timpul graniței şi de după acea a marcat, în chip fericit, întreaga viață a românilor din Transilvania.

Ne interesează, acum, mai puțin regimul vieții militare şi glorioasele fapte de eroism ale grănicerilor în lupte vestite, dintre care se detaşează confruntările cu armatele lui Napoleon în Italia, la Arcole şi Areda Veneției, când grănicerii valahi, făcând parte din armata habsburgică, au rezistat asalturilor armatei franceze conduse de însuşi marele Napoleon; de altfel, în ținutul năsăudean a circulat chiar un „Vers al lui Bunăparte”, în care faptele eroului sunt prezentate retrospectivă. Despre campania din Italia a lui Napoleon vorbeşte şi Coşbuc în povestirea „Românii ținând drumul lui Napoleon cel Mare” (Episod din istoria militară a

românilor ardeleni), în care preamăreşte faptele de vitejie ale acelei „phalanx valachica”, pe care a elogiat-o chiar împăratul[6]. Luptele amintite trebuiau să fie evocate în proiectatul ciclu de poezii în care Coşbuc intenționa să realizeze o istorie a grănicerilor năsăudeni.

Pentru a înțelege viața şi opera lui Coşbuc, formarea sa, în sensul atitudinii combative, militante a scrisului său, este necesară şi cunoaşterea prefacerilor substanțiale petrecute în Țara Năsăudului după instituirea regimului civil. Se realizează, după 1851, printr-o luptă susținută şi eroică a unor reprezentanți de seamă ai ținutului (dintre care se remarcă învățătorul Vasile Naşcu din Feldru), un glorios adio armelor. Cu data de 1 aprilie 1851, satele militare grănicereşti au fost trecute sub administrație civilă. Procesul acesta n-a fost însă lipsit de dificultăți, fiind marcat de lupta pentru păstrarea, în beneficiul colectivității pe care a închegat-o regimul militar, a bunurilor materiale grănicereşti. Intenție care s-a şi materializat, datorită unei înțelepte cumpăniri a situației, a spiritului de solidaritate şi de apărare a intereselor comune.

Administrația militară, riguros centralizată, funcționa şi în domeniile economic, financiar, de sănătate şi de învățământ. Cheltuielile militare erau mari; cei ce le

suportau erau locuitorii satelor militarizate. Sursele financiare erau diferite. Existau fonduri centrale, numite: „fondul de provente” (care acoperea necesităţile băneşti ale administraţiei, adunând bani, în bună parte, din taxele pentru cârciumărit şi morărit) şi „fondul de mondire” (care avea ca scop cumpărarea de uniforme pentru soldaţii grăniceri şi pentru ofiţeri; în primii 60 de ani, aceştia îşi realizau uniformele în mica industrie casnică). Acest fond a fost constituit, în parte, din arendarea unor munţi. Graniţa militară dispunea şi de alte surse de venituri (nu, în ultimul rând, exploatarea pădurilor).

„Fondul de mondire” s-a transformat, în 1851, într-un fond de burse („fond de stipendii”), pentru sprijinirea fiilor de foşti grăniceri şi a descendenţilor acestora la studii. „Fondul de provente” a susţinut şcolile care au fost înfiinţate în Năsăud sau în unele comune mai mari (şcoala de fete, şcoala normală de învăţători, şcolile triviale ş.a.) 7.

În perioada militară a districtului năsăudean, învăţământul a cunoscut o dezvoltare cu totul remarcabilă, pe baza unor planuri imediate şi de perspectivă. În toate comunele aparţinând graniţei militare au fost înfiinţate şcoli. În câteva comune mai mari (Năsăud, Maieru, Monor, Zagra, Prundul Bârgăului, Sângeorz-Băi, Telciu) s-au

înființat şcoli triviale, cu limba de predare română, apoi, o perioadă, germană, şi din nou română. Asemenea şcoli au fost create încă la 1766, deci la scurtă vreme după militarizarea ținutului. La Năsăud a fost deschisă şi o şcoală normală, pentru pregătirea învățătorilor (1770). Şcoala de fete, înființată la Năsăud (1826), a jucat un rol de mare însemnătate, fiind o premieră pentru ținut.

Crearea celor două fonduri cu destinație şcolară, la 1851, a determinat o accelerare a dezvoltării şcolilor naționale din ținut. Dar, posibilitatea utilizării acestor fonduri în scopul unanim stabilit de năsăudeni s-a putut împlini abia după zece ani, în 1861, când, pe baza unei diplome imperiale, semnate de Francisc Iosif I, se înființează „Districtul românesc autonom al Năsăudului”, cu capitala la Năsăud. Primul conducător al districtului, numit „căpitan suprem”, a fost avocatul clujean Alexandru Bohățiel, coleg de studenție cu Avram Iancu la Universitatea din Cluj şi conducător al celei dintâi societăți studențeşti româneşti, cum aflăm dintr-un material apărut în „Arhiva someşană”, unde se publică „Numele Medulerilor a Societăți de Cetire Tinerimi Romani din Clus, scris cine quantu au datu 1844” 8; printre membrii cotizând se numără Ioan Puşcariu şi Alexandru Papiu Ilarian. Perioada aceasta de autonomie a districtului a

ținut până în anul 1876, când, prin anexarea sa la cel bistrițean, s-a creat districtul Bistrița-Năsăud. Perioada dintre 1861 şi 1876 a fost deosebit de fertilă pentru românii din ținutul năsăudean. Ca rezultat al unei activități susținute şi de mare răspundere, soldată cu dobândirea unei experiențe de conducere şi gestiune, odată cu întărirea conştiinței naționale, s-a realizat înființarea, la data de 4 octombrie 1863, a liceului românesc din Năsăud, numit la început „Gimnasiul Francisc Iosefian", pentru a deveni mai târziu, de prin 1871, „Gimnasiulu superioru greco-catolicu din Naseudu". Acel „adio armelor" de care aminteam a fost marcat chiar din prima zi de existență a noii şcoli prin intonarea odei improvizate de teologul Ioan Lazăr, scrisă după modelul poeziei lui Horațiu „Integer vitaie"; oda a fost cântată de elevi în acea zi memorabilă şi, cu unele întreruperi determinate de condiții istorice ingrate, s-a cântat şi se cântă şi astăzi. Repet şi aici acel „adio arme", consemnat în versurile acestei maiestuoase ode: „Astăzi virtuții belice străbune Fiii lui Marte de pe valea Rodnei ştiu să-nsoțească a doua „Rediviva Virtus Romană".

Dacă romanii, domnitorii lumii, în mama noastră, acea veche Romă, Zidiră-altare şi temple mărețe Sacrei Minerite;

Astăzi strănepoții ție, o Minervă! Ție-ți consacră brava sa

junime; Ea va fi ție auriul templu în Dacia veche.

Sălteze Blajul, mica noastră Romă, Braşovul antic, cu tine, Beiuşe, Că pot întinde mâna de frăție Soțului june! Dormiți în pace venerânde umbre Din Legiunea a doua română, Căci răsplătire vouă acuma mare Este la ceruri” 9.

Gimnaziul a fost, chiar de la început, bine organizat, pe baza unui plan de învățământ imediat şi de perspectivă. În prima etapă, se prevedeau discipline doar pentru cei 4 ani ai cursului inferior. Într-un număr de 25 – 26 de ore săptămânal, se predau: religia, limba latină, limba română, limba germană, limba maghiară, matematica, geografia, istoria naturală (ştiințele naturii) într-un număr de 2 – 3 ore săptămânal. În clasa a Iv-a, se introduce şi limba greacă, cu 3 ore săptămânal. Începând cu clasa a II-a, se introduce şi istoria. În clasele cursului superior se păstrează aceleaşi obiecte de învățământ, cu precizarea manualelor de bază şi chiar a unor capitole din aceste manuale. Față de cursul inferior, în clasele Vii şi Viii mai apare un curs de filosofie (logică, cosmologie, psihologie, etică naturală, dreptul naturii şi istoria filosofiei până în prezent). În 1883 se mai introduc: fizica, desenul constructiv, caligrafia şi gimnastica. De menționat este faptul că religia greco-catolică şi cea ortodoxă beneficiau de acelaşi număr de ore de predare.

Muzica devine şi ea obiect de învățământ.

Pe măsura creşterii numărului de clase şi pentru acoperirea tuturor disciplinelor de învățământ, se dezvoltă corpul didactic, îmbogățit cu profesori calificați la universități din Cluj, Budapesta, Viena, Graz, Praga ş.a.

În februarie 1871, gimnaziul năsăudean primeşte dreptul definitiv de publicitate, implicit pe acela de a organiza examenul de maturitate, astfel încât absolvenții săi să poată urma studii universitare. Cel dintâi examen de maturitate a avut loc în zilele de 3 şi 4 iulie.

Instituția se împlinise, confirmând dorințele fondatorilor. Patronul ei direct, firesc pentru o şcoală confesională, era Episcopia greco-catolică de Gherla, prin vicarul din Năsăud. De altfel, cel dintâi director al gimnaziului a şi fost vicarul Grigore Moisil, o personalitate proeminentă a luptei duse pentru înființarea acestei unități de învățământ românesc.

Baza materială a şcolii nou înființate a fost, la început, foarte modestă. În primii ani, gimnaziul a funcționat în clădirea fostei şcoli normale, care fusese inițial locuința maiorului ce comanda regimentul grăniceresc. Clădirea veche a rezistat intemperiilor până în anul 1948, când a fost demolată, pentru a şterge ceea ce mai rămăsese din monumentele glorioase ale ținutului; în anii de după Primul

Război Mondial, clădirea a adăpostit şcoala de aplicație de pe lângă şcoala normală de învățători. În ea au fost „şcolați”, în 1926, şi copiii pictorului Nicolae Tonitza, Cristina şi Petru. Profesorii, vicariatul şi episcopia greco-catolică de la Gherla au desfăşurat o susținută campanie pentru construirea unei clădiri noi, corespunzătoare. În 4 octombrie 1887, a fost pusă piatra de temelie a noului edificiu şcolar, iar după un an, la 4 octombrie 1888, la împlinirea unui sfert de veac de la înființarea gimnaziului, noul local a fost sfințit şi predat profesorilor şi elevilor. E vorba de o clădire impunătoare (admirată şi de Nicolae Iorga), care îndeplineşte şi acum, în condiții optime, rostul pentru care a fost înălțată.

De-a lungul anilor, în ea au fost organizate laboratoare şi cabinete didactice şi o bibliotecă a elevilor, întregită de cea a profesorilor, amândouă dispunând de un bogat fond de carte şi de reviste. Din păcate, ambele au fost distruse (prin ridicarea cărților, care au fost distribuite unor biblioteci maghiare) în anii 1943 – 1944 de către ocupanții horthyşti.

O realizare cu consecințe din cele mai strălucite o constituie înființarea unei societăți a şcolarilor, în 1870. Societatea se numea „Virtus Romană Rediviva”; activitatea ei a fost interzisă în 1876. În 1880, şi-a reluat-o, iar din

1889 i se interzice să mai poarte numele inițial, devenind o simplă „societate de lectură”.

Semnatarii statutelor societății (pe care nu le mai reproducem), stabilite în 1878, erau elevi în clasa a Viii-a (Corneliu Păcurariu, viitor ziarist în România, decedat destul de tânăr, Avrechie Macovei, devenit preot, ambii cu examenul de maturitate trecut în iulie 1878), respectiv, în clasa a Vii-a (George Curteanu, viitorul director al revistei „Minerva” din Bistrița; Ioan Macabeu, preot în Feldru, publicist combatant, închis la

Seghedin; Solomon Halița, profesor la Galați şi Iaşi, inspector general al învățământului primar din România iar, după Primul Război Mondial, prefect al județului Bistrița-Năsăud, remarcat, încă înainte de război, de către Nicolae Iorga; aceştia trei au promovat examenul de maturitate în iunie-iulie 1879).

Două aspecte trebuie menționate din aceste statute: că au fost întocmite în perioada în care societatea nu era autorizată (art 39) şi că îşi propunea editarea unei „foi” (art 36). Pe unele cărți intrate în biblioteca societății se aplică, sub forma sigiliului sec, numele acesteia.

Societatea „Virtus Romană Rediviva”, care avea şi un profesor conducător, pe lângă şedințele de lucru (în care

erau prezentate „producte” originale şi se făceau recitări de poezii etc), organiza, cu colaborarea elevilor, două manifestări publice în fiecare an (conform statutelor). Cea dintâi era organizată la 4 octombrie, ziua întemeierii liceului, cu largă participare, antrenând întreaga vale a Rodnei. Încă în seara zilei de 3 octombrie, „ştudenții” defilau pe străzile oraşului, după care se da semnalul din treascuri. Se cântau cântecele „Veniți, muze, o dată”, „Frunzuliță, frunzuliță”, „Astăzi virtuții” (oda liceului) şi altele. Sub forma unor serenade, în fața locuinței căpitanului suprem, elevii cântau „Astăzi, fraților români” şi „Ca un glob de aur”, iar la locuința vicarului alte cântece: „Mult e dulce şi frumoasă”, „Hora Unirii”, „Deşteaptă-te, române!” Se intona şi imnul de stat, „Doamne ține şi protege” („Gott erhalte”), pe care îl auzeam, în copilărie, de la tatăl meu. Căpitanul suprem şi vicarul răspundeau prin cuvântări. A doua zi se desfăşura serbarea oficială, cu conferințe şi program artistic. Cea de a doua manifestare, devenită tradițională până în zilele noastre, se desfăşura la lăsata secului (intrarea în postul Paştilor). Era celebrul bal, prefațat de un bogat program de coruri, recitări, în cadrul căruia elevii îşi prezentau şi „productele” lor originale. Acest bal reprezenta cea mai antrenantă manifestare din viața Năsăudului, la care

participau tineri din întregul ținut. După partea artistică, urma balul propriu-zis, care se deschidea, totdeauna, cu dansul național local „Someşana” (plimbare de mână, perechi, şi învârtită). Se mai dansau: valsul, cadrilul, polca français, polca mazur, polca repede, cotilionul (cadrilul şi polcile le-am dansat şi noi). O evocare a acestui bal este făcută de Liviu Rebreanu în romanul „Ion”. Serbările urmate de bal au fost organizate, în întreaga lor amploare, abia după ce a fost dată în folosință clădirea nouă a gimnaziului. Pentru elevi, balul acesta reprezenta şi o ocazie de a intra în viața socială, de a-şi crea relații, sub ochiul atent al profesorilor lor. La bal se înfiripau poveşti de dragoste, se anunțau logodne şi a, iar „intelighenția” matură putea să discute, la un pahar de vin de Dumitra, şi alte chestiuni legate de destinul național.

Majoritatea elevilor erau români greco-catolici, o parte ortodocşi. Frecventau liceul şi maghiari, germani şi evrei; toți trăiau în bună armonie.

Corpul profesoral, selecționat de către conducerea administrativă, de vicariatul greco-catolic, dintre cei mai buni absolvenți ai universităților din Cluj, Budapesta, Viena, Graz, Praga, era unul de elită. Numirea era făcută de Fondurile Şcolare şi confirmată de ministerul de resort

maghiar.

Începând cu anul şcolar 1866 – 1867, cu unele mici întreruperi, a început tipărirea „Raportului” (cum s-a numit „Anuarul” înainte de 1918), ce conținea informații despre viața şcolii, profesorilor, elevilor (rezultate la învățătură, examenul de bacalaureat, societatea elevilor şi a), programe şcolare. Unele din aceste publicații cuprindeau şi studii, articole, conferințe, bibliografii ale profesorilor.

Gimnaziul nu era, însă, singura şcoală importantă din Năsăud. Trebuie să amintim şi o altă unitate de învățământ, patronată de aceleaşi Fonduri şcolare năsăudene. E vorba despre Şcoala normală (inițial şcoală latină-germană), la început cu organizare militară. În timpul revoluției din 1848 – 1849, clădirea institutului militar în care funcționa a fost incendiată şi transformată în ruine de insurgenții unguri. Şcoala normală a fost deschisă în 1849. Un rol important l-a jucat şi Şcoala de fete, înființată în 1826 (la început şcoală de fete germană), devenită, după desființarea regimentului, şcoală de fete greco-catolică (cu 4 clase).

Năsăudul acelor ani pulsa de o foarte bogată viață culturală. Pe lângă şcoli precum cele amintite, trebuie consemnate şi alte instituții. În anul 1876, se înființează „Reuniunea învățătorească greco-catolică „Mariana” din

Năsăud”, care grupa activitatea învățătorilor din Țara Năsăudului şi din zonele limitrofe (Valea Bârgăului, a Budacului şi a). Reuniunea îşi desfăşura activitatea pe baza unui plan riguros întocmit. Se organizau lecții deschise, urmate de dezbateri metodice, conferințe, consfătuiri pe teme şcolare, urmărindu-se modernizarea procesului de învățământ în şcolile rurale. Prin participarea la unele şedințe ale „Marianei”, beneficiau de lumină şi țăranii. Numele de „Mariana” a fost dat „întru memoria celui mai zelos învățător de oarecând din districtul Năsăudului, Ioan Marian”. Lectura „Memorialului reuniunei învățătoreşti great „Mariana” 1876 – 1901 demonstrează seriozitatea acestei instituții de cultură pedagogică şi socială. Astfel de preocupări pedagogice meritorii a avut, printre alții, învățătorul Vasile Petri. Mihai Eminescu aprecia „Abecedarul românesc” scos de Petri (Sibiu, 1878), ca o dovadă de „progres” 10, tot el lăudând şi apariția revistei pedagogice „Şcoala română”, redactată de acelaşi pedagog năsăudean.

Un compartiment aparte îl constituiau, în viața culturală a Năsăudului, spectacolele muzicale şi teatrale. Iuliu Moisil, în „Teatru în Năsăud” 11, evocă manifestările de acest fel, întregind latura culturală a oraşului şi, implicit, a ținutului:

„Profesorii precum şi patronii acestor şcoli, care erau membri ai comitetului fondurilor grănicereşti, pe lângă studiile ce se predau în şcoli, au dorit ca şi artele să fie cultivate de români, cari rămaseră foarte înapoiați în aceste – nu din vina lor – față de celelalte popoare din țară. Astfel s-a introdus muzica vocală şi instrumentală la vreo 4 ani după înființarea liceului, şi în curând au început profesorii să introducă şi teatru în şcoală. Nenumărate concerte s-au dat fie în liceu, fie de intelectuali, cari pe atunci erau întruniți în „Reuniunea de lectură" – „Casina" din Năsăud, iar mai târziu într-o „Reuniune de cântări".

Liceul şi-a avut fanfara sa, foarte bogată în instrumente, iar profesorii Iosif Hanosek (1868 – 1871) şi Anton Kuna (1872 – 1878), amândoi cehi de origine, au făcut în acei ani, şi sub acest aspect, progrese deosebite cu elevii. Mai târziu vin profesorii Iacob Mureşian (1878), fiu al gazetarului Iacob Mureşanu, I'B Oberti (1880 – 1885) şi I Fischer (1887 – 1891), acesta fiind şi cel dintâi diligent al „Reuniunii române de cânt" şi organizatorul fanfarei pompierilor din Năsăud. A urmat Emil Ştefănuț

(1896 – 1908), ultimul profesor de muzică, înainte de război, fiind Augustin Bena (1909 – 1919). Toți aceştia au contribuit substanțial la formarea gustului muzical în

ținutul grăniceresc. În colecțiile Muzeului Năsăudean se găsesc sute de dovezi despre mişcarea artistică de atunci. Dar, iată ce ne mai spune, din acest punct de vedere, Iuliu Moisil: „Din anul 1870, gustul pentru artă, în special pentru muzică şi teatru, s-a dezvoltat din ce în ce. Astfel, în anul următor, năsăudenii (îl) cheamă pe artistul Mih Pascaly, de la Teatrul Național din Bucureşti sa de o serie de reprezentații teatrale în Năsăud” 12. Au fost interpretate piese de teatru originale sau traduceri, unele cu subiecte istorice. Una din piesele prezentate a fost „Copila Română” a lui Iosif Vulcan. O trupă de amatori năsăudeni, membri ai „Societății de lectură a junimei studioase”, a jucat piesele lui Vasile Alecsandri: „Creditorii” şi „Piatra din casă”.

De un deosebit succes s-au bucurat cele 8 spectacole susținute, între 30 martie şi 10 aprilie 1884, de „Societatea teatrală română ambulantă din Ungaria”, condusă de G’A Petculescu. Au fost interpretate următoarele 15 piese: „Bărbații fermecați”, comedie națională cu cântece de M Pascaly, „Pantalonul roşu”, comedie (traducere), „Executorul de Paris”, comedie cu cântece (traducere), „Rusaliile”, comedie cu cântece de V Alecsandri, „Soldații români”, comedie națională cu cântece de V Alecsandri, „Prostul la însurătoare”, comedie cu cântece de V Alecsandri, „Iancu

Jianu, căpitan de haiduci”, melodramă națională cu cântece de M Pascaly, „Nebunul din amor”, dramă-comedie, cu cântece, „Căsătoria pe datorie”, comedie de S’H Constantinescu (actor), „Bărbatul gelos”, comedie de V Alecsandri, „Carte n-a învățat şi umblă la însurat”, comedie cu cântece de E Carada, „Obrăznicia slugilor”, comedie de Dimitrescu, „Cina fără finit”, comedie de I Lupescu, „Nunta țărănească”, comedie națională cu cântece.

Am dat întreg programul spectacolelor pentru că la ele a participat şi George Coşbuc, rămânând deosebit de impresionat, fapt consemnat într-o notiță păstrată la fondul de la BAR13.

În viața culturală din acele vremuri un loc important îl ocupă „Casina română”. Cunoscută şi sub numele de „Reuniunea română de lectură”, ea a fost înființată în anul 1868. Casina cuprindea intelectuali români din Năsăud şi din localitățile aparținând Văii Rodnei (profesori, învățători, preoți, funcționari districtuali, în frunte cu „căpitanul suprem”, Alexandru Bohățiel; acesta, după cum am mai amintit, fusese conducătorul societății studențeşti din Cluj, la 1844). Casina era abonată la periodice româneşti, maghiare şi germane, între care: „Gazeta Transilvaniei”, „Foaia pentru minte, inimă şi literatură”, „Transilvania”,

„Federația”, „Telegraful român”, „Familia”, „Magazinul pedagogic”, „Convorbiri literare” ş.a.

În august 1870, la Năsăud, are loc cea dintâi adunare generală a „Astrei”, în cadrul căreia a fost organizat despărțământul local, membri fondatori ai Asociațiunii devenind toate cele 44 de comune ale districtului, în numele cărora Alexandru Bohățiel a depus, drept donație, impresionanta sumă de 5.500 de florini. Au fost prezentate mai multe comunicări şi conferințe (numite „disertațiuni”). Iosif Vulcan s-a aflat şi el printre cei care au ținut conferințe. „Astra” năsăudeană a desfăşurat, de-a lungul vremii, o foarte bogată activitate culturală”.

Dar viața culturală a Năsăudului este completată de viața economică. Pe lângă diverse fundații şi fonduri, pentru susținerea acestora şi ajutarea mai largă a societății româneşti au fost create şi instituții bancare. În mai 1873 se înființează „Reuniunea de credit, anticipațiuni şi păstrare din Năsăud”. În noiembrie acelaşi an, tot la Năsăud, sub semnul cooperației, profesorii de la gimnaziu creează Societatea de împrumut şi păstrare „Aurora”, la care se asociază şi alte categorii de intelectuali (învățători, preoți, funcționari), cu scopul „de-a procura poporului țăran mijloacele băneşti necesare pentru purtarea şi dezvoltarea

economiei sale, a ridica într-însul spiritul de economie, a ridica creditul real în țară şi – ăst mod – prin operațiunile ei, a promovat interesele economiei naționale” 15. „Aurora” a avut o viață lungă (până la 1948) şi a contribuit substanțial la dezvoltarea culturală şi economică a ținutului.

Fost centru al regimentului de graniță român, Năsăudul se transformă, după 1851, într-o adevărată capitală a Țării

Năsăudului, prin forța concentrată a şcolilor sale, prin prestigiul instituțiilor sale. Beneficiarii cei dintâi, cu efecte miraculoase pentru dezvoltarea întregii culturi româneşti, au fost sutele de copii cu posibilități materiale modeste care doreau să facă şcoală. De aici au pornit numeroşi oameni de ştiință, academicieni, profesori universitari sau de liceu, cercetători în diferite domenii, capi ai bisericii româneşti (greco-catolică sau ortodoxă), ofițeri, oameni de litere şi arte. Două nume emblematice, citate totdeauna ca glorii ale Năsăudului, sunt George Coşbuc şi Liviu Rebreanu.

Atunci când, la 4 octombrie 1863, s-a cântat pentru prima oară „Oda liceului”, versurile „Sălteze Blajul, mica noastră Romă Braşovul antic, cu tine, Beiuşe” marcau naşterea celui de al patrulea gimnaziu superior românesc din Transilvania. Se ridicase, la Năsăud, nu numai un sfânt altar de închinăciume

Minervei, ci şi un templu dedicat fiinţei naţionale, care-şi afirma dreptul la demnitate, libertate şi unitate. În 1866, Mihai Eminescu exclamase „Te salut Romă mică”. Tot el, în „Geniu pustiu”, romanul evocator al revoluţiei de la 1848, va prelua, acum ştim de unde, sintagma „Virtus Romană Rediviva”.

Pentru a înţelege şi mai bine ataşamentul năsăudenilor faţă de idealul naţional, preţuirea pe care o acordau comuniunii de neam şi limbă cu românii de pretutindeni, este de menţionat atitudinea lor în timpul Războiului de Independenţă din 1877 – 1878. Luptele din Balcani, faptele de vitejie ale armatei române au fost urmărite de năsăudeni cu îngrijorare şi satisfacţie; victoriile de la Rahova şi Griviţa au devenit nume pentru două instituţii năsăudene: un hotel, „Griviţa”, şi Casina-română „Rahova” nume păstrate până în zilele anilor mei de elev la Năsăud şi cunoscute şi de generaţiile mai noi. Încă în timpul Războiului din Balcani, doi profesori ai gimnaziului năsăudean, Maxim Pop şi dr Artemiu Publiu Alexi, încep să redacteze cea dintâi monografie a evenimentelor, care va deveni „Resbelul orientale ilustrat”, pe care l-a tipărit, la Graz, Paul Cieslar (român de origine). Tipărirea n-a fost lipsită de dificultăţi şi de piedici, puse de guvernanţii de la Budapesta. Autorii

înşişi vorbesc despre unele greutăţi, amintite şi în „Precuventare”. Ea conţine şi alte informaţii, precum şi sursele bibliografice, fiind datată: „Naseudu, nordul Transilvaniei, în din a recunóscerei Independintiei României, 8. /20. Faurariu 1880”. Cartea profesorilor năsăudeni este dedicată:

„Vitejei armate romane. Braviloru să-i conducători. Eroilor romani de la Rahova, Nicopoli, Lom-Palanca, Grivit a, Plevna şi Vidin.

Domniloru descendenţi ai mariloru eroi de la Călugăreni, Rahova şi Rasboieni.

Umbreloru măreţi a şi de eterna memorie ale eroiloru caduti pentru Romanismu

Dedicamu acesta opu în semnu de înalta recunoscinti a şi admiraţiune.

Autorii”.

Din această carte de pionierat a învăţat elevul Coşbuc „virtuţile de eroismu şi patriotismu”, care definesc linia mesianică a scrisului său. Spiritul acesta eroic anima viaţa năsăudenilor, iar evenimentele din 1877 – 1878 au constituit ocazia unor manifestări deosebite, cum ar fi acţiunea femeilor romånce din Năsăud, de colectare de materiale necesare pe front: pânză nouă de in pânză

colorată, flanelă, pânză veche, cămăşi de pânză, halaturi de spital, fâşii, petece, comprese, triangule (în mari cantități), expediate, pentru armata română, prin filiera Iaşi (doamna Maria Rosetti de Rosnovanu). Sufletul acestei acțiuni a fost, la Năsăud, doamna Elisabeta Pop-Pecurariu, care semnează lista obiectelor adunate, la data de 1 iulie st n 1877, la sfârşitul inventarului menționând şi suma donată: „bani gata 14 dukați în aur”.

Acțiunea exprimă simbolic adeziunea tuturor năsăudenilor la Războiul de Independență şi demonstrează din plin atitudinea lor națională curajoasă. În această atmosferă se va forma elevul Coşbuc, prezent în acea vreme la gimnaziul năsăudean.

Note

(1) Sextil Puşcariu, „A murit Coşbuc”, în Ramuri, an X, 1974, nr. 1; din vol „Memorii”, Ed Minerva, Bucureşti, 1978, p 281.

(2) Vasile Bichigean, „Poëmation de secunda legione valahica”, I, (1924 – 1926), nr. 2,3 şi 4; vezi şi Iuliu Moisil, „Figuri grănicereşti năsăudene”, Năsăud, 1939, Îi, p 97 –

125, unde, alături de traducerea lui V Bichigean, este reprodus şi originalul în limba latină.

(3) Virgil Şotropa, „Revolta districtului năsăudean 1755 – 1762” (în continuare, „Revolta...”), în „Arhiva someşană” (în continuare, Arh som), Vi, 1937 – 1938, nr. 23, p 261 – 444.

(4) Idem, p 273.

(5) Iuliu Moisil, „Două poezii”, în Arh somn, I (1926), nr. 4, p 87; prima poezie e „Versul lui Bunăparte” precedat de următoarea notă: „Se pare că versul acesta este făcut de o persoană ce probabil va fi fost soldat grănicer al regimentului din Năsăud (...). Cu toate că poezia n-are vreo valoare poetică, totuşi se desprinde dintr-însa dragostea şi respectul ce soldatul acela grănicer român – caporal, sergent, învățător sau ce va fi fost – deşi în serviciul Neamțului duşman lui Napoleon, are în față de geniul militar al lui Bunăparte sau şi de sângele latin ce curgea în vinele amândurora”; a doua poezie, „În spitalul ambulant la Verona” (autor: Hermann V Gilm), ibid, p 88 – 89. Cf şi Victor Corbul, „Versul lui Napoleon Bunăparte şi încă ceva”, în Arh somn, V (1937, nr. 21, p 80 – 81 – reprodus din memorie – o variantă cu deosebiri neesențiale.

(6) G. Coşbuc, „Românii ținând drumul lui Napoleon cel Mare” (Episod din istoria militară a românilor ardeleni), în

Univ lit, Bucureşti, Xx (1902), nr. 13 (1 apr), inclusă în vol G Coşbuc, „Dintr-ale neamului nostru”, Bucureşti, 1903, p 75 – 78.

(7) Virgil Şotropa şi N Drăganu, „Istoria şcolilor năsăudene cu prilejul jubileului de 50 de ani de existentă (1863 – 1913) a gimnaziului superior fundațional din Năsăud”, 1913, p 160 – 161.

(8) Cf „Arh som”, Viii (1940), nr. 27, p 136.

(9) Cf Iuliu Moisil, „Figuri grănicereşti năsăudene”, vol 11,1939, p 138.

(10) M Eminescu, „Opere”, vol X, 1989, p 365.

(11) Iuliu Moisil, „Teatru în Năsăud”, în „Arh som”, V (1936), nr. 20, p 226 şi urm.

(12) Idem, p 227.

(13) Este vorba de manuscrisul Varia Vii, B'A'R, Fondul G Coşbuc.

(14) Iosif Naghiu, „Pagini istorice-culturale”, în „Arh som”, V, 1937, nr. 21, p 515 şi urm.

(15) Iuliu Moisil, „Două vechi bănci din Năsăud”, în „Arh somn, Iv, 1936, nr. 18, p 457.

Îi.

Pe valea Sălăuței. La Hordou

Locuri şi oameni

Atunci când împăratul Iosif al II-lea, într-una din vizitele sale la regimentul de graniță năsăudean (1773), a rostit cuvintele: „Salve Romuli parva nepos!”, este posibil ca alăturarea lor să-i fi fost sugerată de cuvântul Salva, numele satului aşezat la vărsarea râului Sălăuța în Someşul Mare. De la această sugestie, confirmând convingerea împăratului că grănicerii săi erau cu adevărat urmaşii glorioşilor romani, s-a putut ajunge la transpunerea, în plan topografic, a cuvintelor imperiale, pe harta Țării Năsăudului, cu schimbările: Salve = Salva, Strâmba = Romuli, Lunca Vinului = Parva şi Vărarea = Nepos. De fapt, Salva e toponimic slav, rostit Salua (deci Sălăuani), ca şi Ilua (Ilva) şi a.1

Cu titlul „Valea Sălăuța şi împrejurimea”, Tiberiu Morariu publică un dens studiu în revista „Arhiva someşană” 2.

Sălăuța este unul din afluenții principali ai Someşului Mare, un râu de „graniță", care separă munții Rodnei de cei ai Țibleşului, pe o lungime de 40 km. Un capitol important al studiului este consacrat populației, al cărei destin istoric a fost legat totdeauna de cel al satelor de pe valea Someşului Mare. Ocupația principală a locuitorilor este creşterea vitelor şi agricultura. Sunt toți de religie greco-catolică, precum întreaga Țară a Năsăudului. Şi-au ridicat biserici impozante şi şi-au construit şcoli proprii (confesionale), apărate de amestecul statului (cel puțin până la 1900). „O caracteristică a populației este că sunt blânzi din fire: spiritul disciplinei intrat în sânge încă de pe vremea graniței n-a pierit cu totul din ei". Obiceiurile legate de sărbătorile de iarnă (Crăciun, Anul Nou, Bobotează) ori de alte sărbători (Paşti, Sânziene) sau de ocupații (aratul, seceratul – obiceiul „Cununii", „băgatul pe brânză", „răscolul" şi a); apoi acela privind momentele capitale ale vieții: naştere (botez), căsătorie (nunți), moarte (înmormântare), toate sunt însoțite de ritualuri specifice şi de producții folclorice de mare varietate şi frumusețe (cântece, doine, balade, bocete, colinde, basme, strigături, cântecul „cununii", dansul „boiereasca", al „berii", orații, strigătura la „găina" şi a). Tiberiu Morariu nu aminteşte decât colindele, cununa

grâului şi „berea”. Ele existau însă din vremuri străvechi, autorul realizând o pitorească descriere a fizionomiei şi, mai ales, a îmbrăcămintei, ceea ce ține, de fapt, de simțământul artistic al țăranilor, întregind poezia obiceiurilor. Costumația este aceea a „năsăudenilor”: „Îmbrăcămintea bărbaților. Bărbații au capul acoperit, vara cu pălărie de păr, iarna cu căciulă (numită de popor cuşmă) neagră de miel. Cămaşa albă din pânză de bumbac şi de cânepă, cu gulerul răsfrânt şi împodobit, mai ales la cămaşa de sărbători, cu câteva floricele sau cu mărgele. Bătrânii poartă de obicei cămăşi cu arnici, feciorii şi bărbații cămăşi cu mărgele. Peste cămaşă se poartă un pieptar scurt, care se încheie la subsuoara stângă. Peste pieptar mai demult se purta sumanul negru...

Vara țăranii poartă izmene făcute din pânză de casă, strâmte de 30 cm, cari sunt acoperite până la genunchi de cămaşă. Mânecile cămaşăi sunt foarte largi, astfel că pot atinge până la 40 cm. În sărbători mai îmbracă peste izmene şi pantalonii făcuți tot din pânză albă, dar cu o țesătură specială „în ponive”. Când e frig, iarna, peste izmene îmbracă „cioarecii” cari nu pot să fie decât de culoare albă (foarte rar se află câte un sărac, care să aibă cioareci negri).

Îmbrăcămintea femeilor. Fetele poartă părul pe spate, iar

femeile măritate îl aşază pe cap în chip de cunună care poartă numele de conci. Cămaşa femeilor este până la brâu şi este lucrată de cele mai deseori foarte frumos. Continuarea cămăşii sunt „poalele". Peste poate se strâng cu un brâu de lână două pânzeturi „catrințe", una înainte şi una înapoi. Pe cap poartă năframă de stambă, iar în sărbători, de mătase de culori diferite. La gât poartă, îndeosebi fetele, mărgele şi bani de argint (numiți taleri). Restul îmbrăcămintelor atât la femei cât şi la bărbați sunt la fel. Ca încălțăminte poartă opinci legate de picior cu curele de piele trecute prin nojițele opincilor. Mai sus au obiecte de lână, cari sunt legate cu ață de lână neagră sau de coadă de coamă de cal. În sărbători în mod deosebit tinerii încalță cizme" 3.

Urcând de la Salva, pe valea Sălăuței, după vreo 8 km ne întâmpină satul Coşbuc (care, până în anul 1924, purta numele de Hordou). Despre Hordou, devenit celebru prin George Coşbuc, s-a scris mult şi frumos. Să menționăm numele lui Octavian Goga (cu al său „Gheorghe Coşbuc. Discurs de primire la Academia Română"), I Simionescu (cu capitolul „Munții Rodnei" din vol Iv al serialului „Pitorescul României", intitulat „Prin munții noştri"), Nicolae Dunăreanu („Pe urmele lui Coşbuc", în „Scrisul bănățean",

1961). Octavian Goga a vizitat satul natal al lui Coşbuc încă în 1905; notele lui fiind cele mai vechi, reținem un scurt fragment, cu mențiunea că „poetul pătimirii noastre” a prefațat contactul cu George Coşbuc, realizând o succintă perspectivă a situației politice a țăranilor români din care s-a desprins autorul lui „În opressores”: „Pe seama unui intelectual român țărănimea rămânea deci şi pe mai departe unicul azil în care trebuia să se retragă dinaintea puhoiului ucigaş. Nu era altă scăpare, decât a-i smulge civilizației tot ce-ți putea da şi încărcat de pradă, scuturând praful din drum, a te întoarce din nou după zidul de bătrâni, a duce mai departe firul unei continuități milenare şi a simți clasa constituită, cu larga ei armonie primitivă era însăşi afirmarea vieții noastre. Din sânul ei plecau unde de energie, solii călătoare, care reveneau iarăşi la matcă cu toată agoniseala lor. Tot ce cădea dincolo de raza acestui câmp erau zbucnituri răzlețe, valuri deplasate, aşchii sărite departe de tulpina neamului...

Din această țărănime ardeleană a răsărit şi cântecul ei l-a împletit mai departe Gheorghe Coşbuc. Amintirea lui aş dori s-o evoc în cuvinte pioase sub cupola Academiei Române, unde mi-ați făcut onoarea de a răsplăti străduințele mele, chemându-mă la scaunul de văduvit.

În județul Bistrița-Năsăud se găseşte satul Hordou, de câteva sute de fumuri. Case albe la poala de deal, strânse în jurul unei bisericuțe cu turnul țuguiat între plopi. Sătenii, toți români plugari, temători de Dumnezeu, harnici, ațoşi, uscățivi, cu lumină în ochi şi cu sufletul muiat în basme. Sunt din neamul grănițerilor, un fel de răzeşti paznici de hotare, care şi-au semănat oasele pe toate câmpiile Europei sub pajura Habsburgilor. De pe vremea Mariei Tereza soarta li s-a uşurat şi corvezile iobăgiei au scăzut în jurul lor. Satul Hordou însă e sărăcuț şi puțintel. Cam la mijlocul lui este o căsuță cu acoperişul de paie, cu umerii gârbovi, cu gard de nuiele împrejurul ogrăzii scunde şi cu grădiniță în față. Aci trăiau încă părintele Sebastian Coşbuc şi preoteasa Maria acum o jumătate de veac. Ceaslovul însă şi darul preoției se adăposteau de vreo 200 de ani sub tavanul de grinzi. Părintele Sebastian, ca şi înaintaşii săi, era preot de legea veche, chipul cunoscut al istoricului „popă românesc", aşa cum l-am văzut pe prispă aproape cu toții în copilăria noastră, tâlcuitor de psaltire, îndrumător al poporului şi cel mai puternic stâlp al vieții noastre în Ardeal.

Copilul lui e Gheorghe Coşbuc, născut la 8 septembrie 1866. În mijlocul unui peisaj câmpenesc deci, în aer şi lumină au privit pentru întâia oară împrejur ochii poetului.

Tabloul acestei clipe, a misterului lui, nu l-a mai părăsit niciodată: „Zările de farmec pline Strălucesc în luminiş Zboară mierlele-n tufiş...”

Sunt primele rânduri din „Balade şi idile”, sunt – cine ştie? – un ecou întârziat al clipei când i-a căzut pe frunte cea dintâi rază în leagănul de la Hordou, sunt sinteza operei lui Coşbuc.

A fost o copilărie senină la curtea părintească alături de fratele său, rămas ţăran şi astăzi în brazda din bătrâni. Atmosferă de linişte şi împăcare patriarhală. Copilul a învăţat mai întâi slovele la dascălul Tănăsucă, ajutorul părintelui, cântăreţ de strană, care-l purta pe genunchi. A trecut apoi la şcoala primară din vecini în comuna Telciu şi în curând la Năsăud” 4.

Originea familiei Coşbuc.
Ascendenţii poetului. Naşterea şi copilăria

În legătură cu originea şi vechimea familiei Coşbuc din Hordou au fost publicate relativ multe studii şi articole. Opiniile exprimate, unele desprinse din amintiri de familie, altele scoase din documente de arhivă, nu pot fi aduse la un

numitor comun. Prima istorie a familiei Coşbuc este publicată de către Octavian C Tăslăuanu, sub titlul „George Coşbuc. Schiță biografică şi bibliografică” (Luceafărul, Iv, 1905, nr. 8, p 183 – 184), şi a fost scrisă pe baza unor informații primite de la Leon Coşbuc, fratele poetului, preot în Leşu (jud Bistrița-Năsăud). Articolul a fost reprodus şi în volumul „Informații literare şi culturale”, Sibiu, 1910, p 38 – 43. Cel dintâi studiu bazat pe cercetarea arhivelor bistrițene îi aparține lui Virgil Şotropa, „Obârşia familiei Coşbuc” 5. Al doilea, semnat de Sandu Manoliu, sub titlul „Obârşia şi spița neamului Coşbuc” 6, încearcă o împăcare a părerilor familiei Coşbuc cu documentele arhivistice. În studiul „Revolta districtului năsăudean 1755 – 1762” 7, Virgil Şotropa vorbeşte din nou despre originea familiei Coşbuc. Profesorul Szabo T Attila, sub pseudonimul Szta, publică şi el un studiu pe aceeaşi temă „Coşbuc csalad ösei Hordou” (Strămoşii familiei Coşbuc în Hordou) 8.

Întrucât amintirile familiale nu par totdeauna demne de crezare, uneori dovedindu-se foarte subiective, vom acorda atenție cu precădere studiilor riguros documentate.

Studiul lui Virgil Şotropa se întemeiază pe cercetările efectuate în vechea arhivă a oraşului Bistrița. Deşi documentele nu realizează o cronologie neîntreruptă a

faptelor, totuşi concluziile la care ajunge Virgil Şotropa par convingătoare. Să reproducem din acest studiu, lăsând la o parte detaliile nesemnificative: „Răsfoind vechea arhivă a oraşului Bistrița prin actele şi documentele privitoare la iobagi, am aflat multe date remarcabile şi între aceste mai interesante cari privesc trecutul familiei Coşbuc din Hordou. E de regretat numai că actele nu sunt chiar complete şi continuitatea lor adesea este întreruptă, apoi pare să fie şi suprimate scrisori despre care în unele locuri se face amintire. Totuşi din materialul existent îşi poate face cetitorul idee despre fapte şi întâmplări, cari scoase acum la lumină, pot să servească ca bază şi altor cercetări în chestie, prin arhivele Clujului, Târgu-Mureşului şi Sibiului.

La începutul anului 1753, contele Samuil Bethlen, asesor la tabla regală transilvană, în numele familiei nemțeşti Petricsevics Horvath de Săplac, ridică acuză contra membrilor familiei Coşbuc din Năsăud pe motiv că aceştia, respectiv ascendenții lor, mai întâi purtând numele de Ungur, apoi de Tipora, au fost iobagi pe moşia din Ilişua (Also Ilosva, jud Solnocul inferior) a Horvatheştilor, de unde au fugit şi s-au aşezat în comuna Hordou din districtul Bistriții, luând aci numele de Coşbuc. Acuza este redijată în numele următorilor membri ai familiei Horvath (urmează o

înşirare de nume care nu ne interesează – n n) (...). Iar membrii familiei Coşbuc împotriva cărora se îndreptau acuzele erau: Chira Coşbuc cu fiii săi căsătoriți: Flore, George şi Petru; Ioan Coşbuc asemenea cu trei fii căsătoriți: Grigore.

Vasile şi Flore; apoi Nicolae a lui Gherasim a Oprii şi fratele său Tănase Simion a lui Grigore; mai departe, fiii răposatului

Gavril a lui Grigore: Simon, Vasile şi Alexa; în fine, fiii lui Ion Nechiti al Andrieşoaii: Ursan şi Grigore.

În introducerea actului de acuză, făcută după datina de atunci, cu multă vorbărie, se zice între altele privitor la fuga strămoşilor amintiților iobagi că ea s-a întâmplat „post clandestinam videlicet Michaelis quondam Vojvodae Transalpinensis irruptionem”, adică după năvălirea nelegiuită a lui Mihaiu, oarecând voievodul transalpin, în principatul Transilvaniei” 9.

A urmat un proces lung, cu noi cercetări (într-unul din acte se afirmă că fugarii coşbuceni au purtat în Ilişua numele de Bradea, iar în Hordou de Săcueț). Au fost audiați numeroşi martori (40). La dezbaterile care au avut loc, coşbucenii au ştiut să se apere. Între timp, se militarizează ținutul năsăudean şi toți locuitorii lui, deci şi iobagii fugari,

sunt considerați liberi şi înrolați în regimentul grăniceresc. Virgil Şotropa trage concluziile următoare, pe care le considerăm întemeiate: „1. Cu toate că în arhiva bistrițeană, între actele procesului intentat de familia Horvath contra familiei Coşbuc, nu se află urma vreunei sentințe pronunțate de tablă; şi deci magistratului bistrițean i-a succes să amâne finalizarea procesului până la înființarea graniței militare năsăudene, când întreaga chestie a dispărut de pe plan; totuşi, considerând şi cumpănind toate circumstanțele, rezultă că străbunii familiei Coşbuc încă la începutul secolului XVII au venit de pe moşia familiei Horvath din Ilişua şi s-au aşezat în Hordou.

2. Membrii familiei Coşbuc cu timpul s-au înmulțit şi, cu toate disensiunile incidentale avute cu consătenii lor (la care se face referire în documente – n n), mai mulți dintre ei, fiind sigur oameni capabili, au funcționat ca primari. La ceea ce se poate adăuga că, precum ştim, generațiile lor mai nouă până în zilele nemuritorului Gheorghe Coşbuc au dat un şir de respectabili şi harnici preoți.

3. Încă în timpul care a precedat imediat înființarea regimentului grăniceresc, Coşbucenii purtau şi numele de Săcueți, şi numai după militarizare au folosit exclusiv numele: Coşbuc. Pentru filologi şi istorici este de interes

constatarea cum au ajuns ei la acest nume” 10.

Opinia lui Virgil Şotropa şi-o însuşeşte Nicolae Drăganu, în studiul său „George Coşbuc la Liceul din Năsăud şi raporturile lui cu grănicerii” (Năsăud, 1927, p 2) 11.

Cercetările profesorului Szabo T Attila, sugerate de Kelemen Lajos şi Nicolae Drăganu, au adus la lumină noi documente referitoare la originea familiei Coşbuc, completând şi confirmând concluziile lui Virgil Şotropa. El a descoperit, în arhiva familiei Horvath, procese verbale ale procesului din care rezultă că familia Coşbuc din Hordou se trage, fără îndoială, din familia Ungur, numită şi Tipora, fugită din Ilişua; studiul stabileşte şi un arbore genealogic, cuprinzând mai multe generații (cu 34 membri, toți bărbați). Genealogia nu precizează însă care ar fi strămoşii familiei Coşbuc în Hordou; profesorul Szabo este de părere că familia Bradea nu are nicio legătură cu familia Coşbuc. Referitor la data fugii iobagilor din Ilişua, Szabo susține că este vorba de anul 1657, când apare în scripte numele lui Grigore Ungur, alături de alți fugari12.

În voluminosul studiu „Revolta districtului năsăudean” (partea a doua, nr. 23 al „Arhivei someşene”, p 367), Virgil Şotropa aduce noi dovezi despre originea iobăgească a coşbucenilor13.

Sandu Manoliu consideră că rezultatul cercetărilor lui Virgil Şotropa nu sunt concludente, pentru că mărturiile celor care au fost anchetați în cadrul procesului sunt şubrede, au un caracter subiectiv, mai ales că nu sunt amintiți preoții Nelevaica şi Casian, de care vorbeşte tradiția familiei. Manoliu afirmă că la proces n-a fost implicat niciunul dintre preoții familiei Coşbuc, uitând că cei doi, Ionică Coşbuc (1741 – 1844) şi Larion Coşbuc (1764 – 1837), nici nu puteau fi preoți în anii desfăşurării procesului (1753 – 1762). Despre Ionică Coşbuc se afirmă că era „cătană grănicească”, or termenul apare abia după 1762, când procesul se stinge. Oricum, lui Sandu Manoliu îi datorăm primul arbore genealogic corect al familiei Coşbuc, începând cu Larion Coşbuc, al cărui fiu, Anton (1790 – 1871), s-a căsătorit cu Anghilina, fiica preotului Petre Pop din Feldru. Fiul lor este Sebastian Coşbuc, tatăl poetului. Din partea mamei, neamurile provin din Zagra (familia Marian) şi Telciu (familia Avacum). Fiica Dochiei Marian şi a lui Luca Avacum, Maria, se căsătoreşte cu Sebastian Coşbuc. George Coşbuc este fiul acestora. De menționat că din familia Marian se trage şi Ion Marian, director preparandial şi vicar al Rodnei, unchi al mamei lui Coşbuc.

Manoliu dă explicații şi în legătură cu strămoşii dinspre

tată şi dinspre mamă ai poetului Coşbuc. Nu vom reține numele nesigure (oarecum legendare) de Nelevaica şi Casian, ci doar pe cele care reprezintă, în mod sigur, rude ale poetului: Larion Coşbuc, preot în Hordou, Anton Coşbuc, tot preot în Hordou, bunicul poetului; soția acestuia, Anghilina (numele rostit Angelina), fata preotului Petre Pop din Feldru (1799 – 1858). Anton Coşbuc a avut două fete şi doi feciori; primul născut a fost Sebastian, tatăl poetului, care a trăit 82 de ani (1818 – 1900). Sebastian Coşbuc era un om cu carte, căci studia teologia la Blaj. Într-un carnet cu însemnări de la BAR (Arhiva Coşbuc, Vii, 4), probabil din anul 1904, Coşbuc a însăilat o poezie dedicată, pe un ton de glumă, blăjenilor; alături de Şincai, Maior, Micu şi Cipariu, poetul îl aşază şi pe tatăl său: „Şi fericitul părinte al meu Sevastian popa aici învățat-a. Blajule, o, mare e Dumnezeu! Căci dacă-n lume n-ar fi fost tata, la să-ți cânt ode, fir-aş azi eu?”

Sebastian Coşbuc urmaşe, înainte de Blaj, cursurile şcolii din Năsăud. Absolvent al teologiei din Blaj, promoția 1843, Sebastian Coşbuc se căsătoreşte cu Maria Avacum (1828 – 1903). Rămasă orfană de mamă, ea fusese crescută de vicarul Ion Marian, care a dus-o la Năsăud, unde a urmat câteva clase la şcoala de fete. Se căsătoreşte la cincisprezece

ani cu Sebastian Coşbuc. Familia a avut doisprezece copii, dintre care numai şase au ajuns mari şi au întemeiat familii. Preoteasa Maria era o ființă sensibilă şi înzestrată cu har de povestitoare şi chiar creatoare de basme pentru plăcerea copiilor ei; de la ea va fi primit George Coşbuc aplecarea spre poezie.

Sebastian Coşbuc a funcționat ca preot în Runc (localitate în apropierea Hordoului), apoi, mai aproape, la Salva şi Telciu, stabilindu-se la Hordou, ca ajutor al bătrânului său tată, Anton, unde a şi rămas singur paroh. Blândul părinte Sebastian şi duioasa preoteasă Maria au avut fericirea să se bucure, deşi din depărtare, de gloria dobândită de fiul lor, George.

Dintre copiii preotului Sebastian Coşbuc şi ai preotesei Maria să-i reținem doar pe cei care au ajuns la maturitate şi anume (în ordinea naşterii): Raveca (1845 – 1873), căsătorită cu notarul Iftenie Bugnariu, au avut trei copii; Leon (1847?), preot în Leşu, căsătorit cu Ioana Groze, fată de preot din Leşu, au avut şase copii; Elisabeta (1849 – 1908), căsătorită cu Ion Catone, preot în Salva; Anghelina (1858 – 1939), căsătorită cu Constantin Pop, preot în Herina şi Feldru; George (1866 – 1918), poetul, căsătorit cu Elena Sfetea, au avut un singur copil (decedat în 1915); Aurel

(1869 – 1909), țăran rămas acasă, fost şi casier comunal, căsătorit cu Victoria Persecă din Leşu, au avut cinci copii. Mai trăiesc astăzi nepoții şi strănepoții, la Coşbuc, la Ilva Mică, Cluj şi alte localități”.

În legătură cu numele Coşbuc s-au exprimat diferite opinii. Istoria cu strămoşul care ducea cujba de la o stână la alta nu se poate susține, pentru că astfel de drumuri nu se făceau, cujba fiind un obiect de strictă utilitate, prezent în fiecare asemenea loc15.

Plauzibilă ni se pare explicația lui Ioan Pătruț, în studiul „Nume de scriitori”, din care citâm: „Numele este rostit, obişnuit, Cojbuc, din cauza asimilării (şi) – (b). Dat fiind că apare scris numai cu ş, aşa cum îl simțea şi poetul (semnificativă este şi anagrama C Boşcu), voi lua în considerare numai forma cu (ş).

După părerea mea, Coşbuc este derivat cu sufixul frecvent, diminutival, – un (cf. Ionuc, Păveluc, Petruc etc).

Tema Coşbprovine de la un antroponim, neatestat, pe cât ştiu, Coşba sau Coşbea, Coşbu, format, la rândul său (cu sufixul – b) de la Coş –, deci de la nume cunoscute din vechime”. I Pătruț este de părere că forma Coş, substantivul, nu are nicio legătură cu forma numelui Coşbuc; numele poetului se poate explica prin Coş plus b, ca şi cuvintele

(nume de localități) cum ar fi Coşani, Coşea şi a) 16.

George Coşbuc s-a născut la Hordou, la 20 septembrie 1866, şi a fost botezat a doua zi, 21 septembrie, de părinții Sebastian Coşbuc, preot great, şi Maria Coşbuc, great, preot botezător fiind Anton Coşbuc, great. S-au purtat discuții în legătură cu data naşterii poetului, pentru că el a declarat, la Bucureşti, că s-a născut în ziua de 8 septembrie. În realitate, s-a născut, aşa cum este trecut în „Estras”, la 20 septembrie stil nou (numit şi stilul gregorian). În sens matematic, diferența calendaristică dintre cele două stiluri era de 12 zile.

George Coşbuc, ştiind că este înregistrat după stilul nou, când a trecut în România şi-a declarat data naşterii ziua de 8 septembrie (rezultată din scăderea celor 12 zile diferență). Stilul nou, gregorian, după numele papei care a dispus modificarea, s-a introdus prin reforma din 1582. În Ungaria, el a fost introdus la sfârşitul anului 1587, prin hotărârea dietei de la Pojon (Bratislava) şi sancționat de către împăratul Rudolf al Îi-lea17. Dar stilul nou nu s-a generalizat repede, cel puțin la românii din Transilvania. Se ştie că, prin cartea de mărturie din 7 octombrie 1698, românii ardeleni care au revenit la catolicism au pus anumite condiții, printre care şi aceea ca „rămăşițele

noastre din obiceiul bisericii noastre a răsăritului să nu se clătească. Ci toate țeremoniile, sărbătorile, posturile, cum până acum, aşa şi de acum înainte să fim slobozi a le ținea după calendarul vechi” 18. Se mai ştie că matricolele botezaților au avut şi rolul de matricole de naştere, până la înființarea oficiilor de stare civilă de pe lângă primăriile comunale. Aceste oficii s-au constituit în România la 1 septembrie 1865, pe timpul domnitorului Cuza 19, iar în Ungaria, deci şi în Ardeal, la 1 octombrie 1895 (20). Odată cu înființarea matricolelor civile pe lângă primării, în Ungaria s-au dat dispoziții riguroase şi pentru introducerea stilului nou nu numai în matricolele civile, ci şi în cele parohiale. Dar, acceptarea noului stil nu s-a făcut fără oarecare opoziție, atât în Ungaria, cât şi în România. Românii greco-catolici – ca şi cei ortodocşi din fosta monarhie austro-ungară – n-au executat de îndată noile dispoziții şi, în unele locuri, au continuat şi după 1895 să noteze după stilul vechi, iulian, în matricolele botezaților. Pentru a pune de acord stilul matricolelor de la primării şi parohii, ministerul ungar al cultelor şi învățământului public a dat mai multe ordine episcopiilor româneşti greco-catolice şi ortodoxe din Ungaria, în vederea respectării legii din 1 octombrie 1895. Asemenea ordine au fost emise în 29

ianuarie şi 12 februarie 1896, pe care se vede că nu le-au respectat toate parohiile, deoarece ministerul ungar amintit revine cu un ordin categoric, la 3 iulie 1898, (semnat de ministrul Wlaszics Gyula), în care pune în vedere episcopilor greco-catolici şi ortodocşi să-i „îndrumeze cu severitate” pe preoţii care scriu în matricole să noteze data botezului şi după stilul gregorian21. În România, stilul nou a fost introdus oficial la data de 1 octombrie 1924.

Situaţia matricolelor parohiale din vicariatul Rodnei (deci greco-catolice) este însă specială. În urma militarizării, aceste comune au fost obligate să folosească stilul nou. Acest stil n-a fost introdus imediat şi în matricolele parohiale. Mai întâi, în aceste matricole a fost introdus alfabetul latin. Într-o circulară din 21 ianuarie 1834, vicarul Ioan Nemeş cere preoţilor ca „de la prima ianuarie încoace protocoalele să se scrie cu litere sau slove latineşti, adecă vechi rumâneşti, nu cu acestea sârbeşti”. Acelaşi vicar revine asupra respectivei exigenţe şi într-o altă circulară („circular”), la data de 20 martie 1834 (22). Ştefan Buzilă, care publică datele de mai sus, menţionează, în „Monografia comunei Sâniosif sau Poiana” (1910, p 194): „datele calendaristice sunt toate după stilul vechi până la 1 noemvre 1839, când, în urma poruncii date de vicarul

Mărian, la vizita canonică din 11 iulie 1839, s-a început folosirea datelor după stilul nou gregorian".

La mijlocul secolului trecut, stilul gregorian fusese aşadar introdus în toate registrele matricole ale parohiilor din vicariatul Rodnei. Data naşterii lui George Coşbuc a fost deci trecută după stilul nou şi, în consecință, rămâne definitivă: 20 septembrie 1866. E interesant de semnalat faptul că preotul botezător, cel care a şi înregistrat naşterea nepotului său George, pare a fi avut puțină ştiință de carte, căci, la 31 decembrie 1849, este admonestat cu duritate de către vicar: „P Anton Coşbuc, Hordou. În ce şcoală ai învățat această omenie a trimite scrisoarea superiorului întinată şi cu nişte slove asemenea picioarelor de găini îndărăt? În şcoala muților şi a păcurarilor? Necum de păstor de oameni, dar nici de vite ai fost Părinția Ta harnic, ci acela care te-a comandat spre preoție va da de seamă lui Dumnezeu. Ți s-a poruncit mai de multe ori, că fiindcă Părinția Ta eşti prost şi nu ştii, să nu mai corespondezi cu Vicariatul; şi din astă cauză precum acum aşa şi de altă dată s-au adresat poruncile şi alte corespondențe oficioase P (arintelui) Sebastian" (tatăl poetului şi fiul celui admonestat – n n) 23.

George Coşbuc şi-a petrecut copilăria la Hordou, Salva şi Telciu, într-un mediu țărănesc, în care superstițiile creştine,

îmbăiate cu rămăşițe de credințe păgâne, erau foarte puternice. Din cea mai fragedă copilărie, ocrotit de mama sa, el a pătruns, prin poveştile pe care le asculta, într-un univers miraculos, care-i înaripa imaginația şi-i alimenta visele. G Bogdan-Duică îşi aminteşte că George Coşbuc i-a povestit, cu ocazia primei lor întâlniri la Sibiu, prin 1888, cum a scris cea dintâi poezie publicată în „Tribuna": „Eu îi spuneam mamei să-mi povestească poveşti. Mi le spusese pe toate – câte le ştia. În sat nu ştia pe nimeni care să mai ştie şi altele. Auzisem însă de Ion Gonță dintr-un sat vecin, că ştie poveşti... L-a chemat şi mi-a spus poveşti. „Filosofii şi plugarii" din „Tribuna" este auzită de la Gonță" 24. De la Ion Gonță, care era „gras ca un Falstaff", va fi auzit George Coşbuc şi alte poveşti.

Copilăria lui Coşbuc, petrecută în satul natal, stă deci sub semnul unui interes deosebit față de mituri şi legende; o va mărturisi în poezia „Atque nos!": „Iarna, când e lungă noapte, s-adun finii şi cumetrii şi-apoi povestesc de-a dragul, stând pe lavițele vetrii, Despre crai cu stemă-n frunte, despre lei şi paralei... Oh! că mult îmi place mie să mă pun la sfat cu ei şi s-ascult ale lor vorbe, s-admir fapta glorioasă, Să-mi încurc în minte firul din povestea cea frumoasă, Să văd ce destăinuieşte frazul cel îndătinat „Cică

a fost, ce-a fost odată, cic-a fost un împărat” Oh, îmi place mult povestea, căci poporul se descrie Singur el pe sine însuşi în poveşti – şi-mi place mie s-ascult pe popor, ca astfel să observ cum s-a descris; Ascultându-l, fără voie, parcă mă cuprinde-un vis şi atunci eu mă pierd pe-ncetul pe-ale fanteziei maluri: Văd cu ochii plăsmuirea vecinicelor idealuri şi a tuturor acelor tipuri vii, pe care le-avem şi pe-a căror frunte pus-am mitologic diadem”.

De aici se trag baladele şi poveştile în versuri care vor fi publicate în „Tribuna” sibiană.

George Coşbuc a învățat carte mai întâi, un semestru al clasei întâi primare, la Salva, unde tatăl său era preot. Nu se păstrează clasificarea de pe acest semestru, dar este foarte sigur că a frecventat acolo semestrul întâi al anului şcolar 1871 – 1872, deoarece, în iunie 1872, figurează în situația şcolii elementare greco-catolice din Hordou ca absolvent al primei clase. Faptul se explică prin aceea că Sebastian Coşbuc era preot la Salva, unde a funcționat până la data de 1 ianuarie 1872, când este mutat la Hordou, în locul tatălui său, care decedase la 1 noiembrie 1871. Fiind bolnav, George Coşbuc se pregăteşte pentru clasa a II-a acasă, cu Tănase Mocodean. Clasa a Îii-a o urmează la Telciu nu pentru că schimbarea locului va contribui la

ameliorarea sănătății lui, ci pentru calitatea şcolii (trivială) de aici (anul şcolar 1874 – 1875). Obiectele de învățământ erau:

religia (greco-catolică), limba română, limba germană, computul (compunerea), geografia, istoria, caligrafia (în limba română şi germană), fizica, pomăritul şi cântul. Trimiterea lui Coşbuc la Telciu se explică prin aceea că şcoala trivială de acolo avea nume bun, fiind superioară şcolii din Hordou. Director era Ion Ionaşcu, căsătorit cu Fica, sora lui Sebastian, deci mătuşa viitorului poet. La familia Ionaşcu a şi stat, de altfel, în gazdă.

În toamna anului 1875, George Coşbuc a fost dus la şcoala normală din Năsăud. Aici, pe lângă obiectele de învățământ amintite mai sus, se predau: limba maghiară, economia, cântul, iar la limba română stilul şi ortografia. Se urmărea la elevi şi moralitatea, atenția şi „aplicația". La 26 iunie 1876, George Coşbuc termina clasa a Iv-a a şcolii normale principale române greco-catolice din Năsăud şi primea un „Testimoniu scolasticu", pentru a se putea înscrie în clasa întâi a gimnaziului25.

La Salva, Hordou şi Telciu, George Coşbuc a dus, alături de ceilalți copii, o viață fericită, senină. Împreună colindau dealurile şi pădurile după cuiburi de păsări, împreună

mergeau la scăldat în Sălăuța, împreună încercau să pătrundă tainele unui univers fără hotare, clădit din fenomene şi care scăpau intuiției şi curiozității lor juvenile. Copilul iubea cu patimă natura, îl încântau florile, pe care învăța să le cunoască; era atras de umbra codrilor. Diferitele forme de manifestare ale vieții îl copleşeau, înspăimântându-l uneori prin descătuşarea de energii uriaşe. Este frământat de temeri ascunse, compătimeşte, naiv, codrul bătut de furtună. Elementele dezlănțuite îl umplu de spaime şi nu-l lasă să doarmă: „Mă culci. Şi n-am pace în pat. Sărmanul meu codru! şi-ntruna Tot creşte năprasnic furtuna şi codrul e singur lăsat! Un trăsnet îmi sperie somnul; Pe perne eu capu-mi ridic O, codru e mult şi voinic şi-l apără Domnul!” („Din copilărie”).

Personaje din basme îi populează gândurile, într-o bizară întovărăşire, rod al imaginației creatoare: Cu vuiet de vânturi veniră Norii călare pe zmei, şi noapte făcură-n văzduhuri”. („După furtună”).

Marginile bănuite ale lumii strivesc ca, un clopot uriaş, culmea dealurilor, cerul îşi sprijină pe ele adâncimea albastră şi fără de capăt; iar de-acolo, de pe culme, te poți urca în livezile cerului, să vezi unde-şi paşte caii de foc Ilie Prorocul. Totul e numai vrajă şi încântare, încât poetul

exclamă fericit: „Cât de frumos e pe lunci, şi cât de frumoasă e pădurea!” („După furtună”).

Mama este sufletul vieții copilului; într-o scrisoare trimisă de la Sibiu, la data de 13 iulie 1888, poetul mărturiseşte: „m-am săturat de oraş şi mi-e dor de mama”.

Dar expresia cea mai puternică a sentimentului iubirii filiale îl exprimă poezia „Mama”, care deschide cea de a doua culegere de poezii, „Fire de tort”, din 1896: „În vaduri ape repezi curg şi vuiet dau în cale iar plopi în umedul amurg Doinesc eterna jale. Pe malul apei se-mpletesc Cărări ce duc la moară – Acolo, mamă, te zăresc Pe tine-ntr-o căscioară.

Într-un târziu, nerădicând De jos a ta privire: „Eu simt că voi muri-n curând, Că nu-mi mai sunt în fire... Mai ştiu şi eu la ce gândeam? Aveți şi voi un frate... Ni s-a părut c-aud la geam cu degetul cum bate.

Dar n-a fost el... Să-l văd venind, Aş mai trăi o viață. E dus şi voi muri dorind să-l văd o dată-n față. Aşa vrea poate Dumnezeu, Aşa mi-e datul sorții, Să n-am eu pe băiatul meu la cap în ceasul morții!”

Afară-i vânt şi e-nnorat, şi noaptea e târzie; Copilele ți s-au culcat – Tu, inimă pustie, Stai tot la vatră-ncet plângând: E dus şi nu mai vine! Ş-adormi cu mine-n gând ia să visezi la mine”. („Mama”).

Pe de altă parte, legat tot de lumea satului, pe Coşbuc l-au preocupat şi caracterele, aşa cum o demonstrează şi o notiță din fondul de manuscrise de la Biblioteca Academiei, mapa Vii, din care cităm:

„Fanfaronul. A găsit sat fără câni. Nu şi-a dat de om.

Arțăgosul. Caută ceartă cu lumânarea; caută pete-n soare şi nod în papură. Nici pe dracul să nu-l vezi, nici cruce să nu-ți faci. Nebunului nici să-i faci, nici să-ți facă. Când îl vezi, taie-ți poala şi fugi.

Încăpățânatul. Apucă gaia mațu. Tot pe-a lui o ține. Te prinde de obraz. Bate-i toba la cap, bate-i-o la picioare, tot una e. Tu-l cerci de bob şi el e mazăre. Tu-l tragi la masă şi el se vâră sub masă. E într-o ureche. Brânză în burduf de câine.

Zgârcitul. Îşi mănâncă de sub unghii. E zgâriie brânză” 26.

Hordoul a însemnat pentru George Coşbuc spațiul minunat al copilăriei. În acelaşi timp, a fost o şcoală la care a învățat tainele culturii spirituale populare, miracolele basmelor şi legendelor, valoarea creației populare în versuri.

Note

(1) Nicolae Drăganu, în lucrarea sa „George Coşbuc la liceul din Năsăud” şi raporturile lui cu grănicerii. Tipografia națională G Matheiu, Bistrița (1926), scrie următoarele în legătură cu numirea latină a localităților amintite: „La propunerea lor (a unor ofițeri dintre care se distinge Silvius Tannoli – n n), împăratul Iosif al II-lea, cu ocazia vizitei sale făcute grănicerilor din ținutul Năsăudului (1773), a ordonat ca trei sate nouă să fie numite cu numele latineşti Romuli, Parva şi Nepos, care, împreună cu mai vechea Salva de origine slavonă (din Salova, iar aceasta din sale „loc gras” + sufix ova), în care însă ei văzură femininul latinescului salvus, alcătuiau versul „Salva Romuli parva nepos” şi făgăduiau „mântuirea tinerei nepoate a lui Romul”. Cu acest prilej, regimentul Îi grăniceresc primi pe steagul său deviza „Virtus Romană Redivia”, care a ajuns mai târziu numele societății de lectură a liceului năsăudean”, p 8 – 9. N Drăganu face trimitere şi la alți comentatori ai sintagmei „Salve, Romuli parva nepos” (printre care G Barițiu şi Al Odobescu).

(2) Tiberiu Moraru, „Valea Sălăuța şi împrejurimea”, în Arh somn, m (1929), nr. 11, p 104 – 147.

(3) Idem.

(4) Octavian Goga, „Gheorghe Coşbuc. Discurs de primire la Academia Română”, în „Mustul care fierbe”, Bucureşti, 1927, p 245 – 250.

(5) Virgil Şotropa, „Obârşia familiei Coşbuc”, în Arh somn, I (1926), nr. 5, p 58 – 76.

(6) Sandu Manoliu, „Obârşia şi spița neamului Coşbuc”, în „Icoana unei şcoli dintr-un colț de țară românesc. Anuarul şcolii normale din Năsăud”, 1929 (1930), p 359 – 402.

(7) Virgil Şotropa, „Revolta...”, în Arh somn, Vi (1937), nr. 22, p 1 – 177 şi Vii (1938), nr. 23, p 261 – 444.

(8) Szabo T Attila, „Coşbuc csalad ösei Hordou” (Strămoşii familiei Coşbuc în Hordou), în „Erdely museum” (Muzeul ardelean), 1947, p 34 – 136.

(9) Virgil Şotropa, „Obârşia familiei Coşbuc”, loc cât, p 59 – 60.

(10) Idem, p 75 – 76.

(11) N Drăganu, „George Coşbuc la Liceul din Năsăud...”, p 2.

(12) Szabo T Attila, loc cât.

(13) N Drăganu, „George Coşbuc la Liceul din Năsăud...”, p 2.

(14) Sandu Manoliu, loc cât, p 383.

(15) Cf Virgil Şotropa, „Obârşia familiei Coşbuc”, p 63.

(16) Ioan Pătruț, „Nume de scriitori (Coşbuc şi Odobescu)”, în „Limba română”, Xxvii (1978), nr. 2; vezi şi vol „Onomastica românească”, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1980, p 35.

(17) Cf Vilmos Fraknoi, „Monumenta comitialia regni Hungariae” (Documente privitoare la dietele Ungariei), Vii, Budapesta, 1881, p 375.

(18) Apud Augustin Dr Bunea, „Chestiuni din dreptul şi istoria bisericii româneşti”, partea a II-a, Blaj, 1893, p 6; cf şi Nicolae Iorga, „Sate şi preoți din Ardeal”, Bucureşti, 1902, p 175.

(19) Cf C Hamangiu, „Codul general al României”, I, Titlul Îi, p 126 – 135.

(20) Lukács Gy, „Az allami anyakkonyvi torteny magyarazala” (Explicarea legii de stat a matricolelor), Budapesta, 1895, p 1 – 28.

(21) Cf „Magyarorszagi rendeletek tara” (Colecția de decrete şi dispoziții din Ungaria), Budapesta, 1898, I, p 887 – 888.

(22) „Acte, corespondențe şi ordonanțe vicariale”, în „Arh som”, V (1936), nr. 20, p 279.

(23) Ştefan Buzilă, „Documente bisericeşti”, în „Arh som”,

V (1931), nr. 15, p 46 – 47.

(24) G Bogdan-Duică, „Cu George Coşbuc. I. O zi la Sibiu", în „Luceafărul", nr. 5,1 martie 1919.

(25) Lucian Valea, „Anii de şcoală primară ai lui Coşbuc", în „Coşbuciana", Bistriţa, ediţia a Iv-a, 31 oct-l nov 1987, p 3 – 4. Clasa a Îii-a o urmează la Telciu nu pentru că „schimbarea locului va contribui în mod sigur la ameliorarea sănătăţii lui" (L'Valea, p 32), ci pentru calitatea şcolii (n n). Vezi şi Leon Scridon, „Notiţe-biografice, amintiri din viaţa de elev a lui George Coşbuc", în „Gazeta Bistriţei", număr festiv închinat poetului G Goşbuc, 15 iunie 1926.

(26) Vezi Gavril Scridon, „Pagini despre Coşbuc", Bucureşti, 1957, p 111 – 112.

Sfârşitul volumului I

Volumul II

III.

Elev la gimnaziul din Năsăud

Marea schimbare din viața lui George Coşbuc o produce, aşa cum mărturiseşte chiar el, şcoala. După absolvirea clasei a Iv-a la şcoala normală din Năsăud, unde l-a avut coleg şi pe Vasile Rebreanu, tatăl romancierului de mai târziu Liviu Rebreanu, George Coşbuc se înscrie în clasa I a Gimnaziului Superior Românesc Greco-Catolic din Năsăud. Încă din anul 1875, când a venit pentru prima oară în acest oraş, George Coşbuc a locuit în gazdă la învățătorul Teodor Rotari, împreună cu alți copii veniți din satele năsăudene, printre care şi Leon Scridon. Acesta publică, în „Gazeta Bistriței”, Număr festiv închinat poetului George Coşbuc, din 15 iunie 1926, cu prilejul dezvelirii bustului lui George Coşbuc în fața liceului care îi poartă numele, articolul „Notițe biografice, amintiri din viața de elev a lui George Coşbuc”. Spicuim, din aceste amintiri: „Ca licean, Coşbuc a dus o viață liniştită, retrasă, era puțin comunicativ, citea încontinuu: poezii, nuvele, poveşti, istorioare, nu-l interesa ce se întâmplă în jurul lui, era adâncit în cărți, de multe ori uita să meargă la prelegeri.

Nu a fost carte din biblioteca societății de lectură care să

nu fi fost citită de Coşbuc. Împrumuta cărți de la profesori, aşa încât pot zice că multe opere de valoare de ale scriitorilor noştri au fost citite de Coşbuc. În vacanțe a citit acasă „Cronica” lui Şincai, pe care o avea tatăl său în bibliotecă. Se pregătea pentru o operă mare.

Învățătorul Teodor Rotari, la care eram împreună în cvartir, fiind absolvent al şcolii normale din Praga, avea în biblioteca sa reviste ilustrate şi călindare în limba germană adunate de pe mai mulți ani. Îmi reamintesc bine că poetul, care ştia bine nemțeşte, le răsfoia cu multă pasiune şi-n acestea găsea mult material bun de citit: poezii, nuvele, poveşti, îndeosebi că învățătorul Rotari îi indica care bucăți să le citească. Atunci a citit pe Lenau, Heine, Ruckert şi Kosegarten.

Seara, când se culca, pe scaun lângă pat îşi punea o lumânare, chibrituri, creion şi bucăți de hârtie, se acoperea pe cap, fie vara, fie iarna, închidea ochii, medita, gândea.

Când prindea o idee bună, aprindea lumânarea şi o scria pe o bucată de hârtie; aceasta o făcea şi de zece ori pe noapte. Dimineața revizuia toate hârtiile scrise; pe care găsea idei bune, potrivite, le păstra, celelalte le rupea: astfel muncea George ca elev la plăsmuirile sale.

Era cel mai activ membru al societății de lectură a elevilor

„Virtus Romană Rediviva”. Cu anevoie a păşit cu lucrările sale în şedinţele societăţii, dar după aceea aproape în fiecare şedinţă se prezenta cu câte o lucrare, poezii, traduceri etc. În 1882 – 83 a fost vicepreşedintele societăţii. În clasile inferioare ale liceului s-a ocupat intensiv cu obiectele de şcoală. În clasile superioare însă se mărginea la ceea ce prindea de la profesori cu ocazia explicării obiectelor. Dar poate că şi atunci mintea lui zbura în alte sfere înalte” 1.

Năsăudul acelor ani, ca aspect urbanistic şi ca grad de civilizaţie, era un sat mai mare, o prelungire a vieţii rustice. De altfel, mai târziu, referindu-se la anii petrecuţi la Năsăud, Coşbuc va nota în povestirea „Heu, quale portentum!”: „Doisprezece dintre patrusprezece, câţi urmam clasa a opta a liceului din Năsăud, eram băieţi de ţărani oieri şi purtam căciuli şi iţari. Vacanţele ni le petreceam prin păduri şi prin munţi, căci numai la şcoală eram „domnişori”, iar acasă eram ciobani” 2.

Dar să vedem pentru ce veneau „ciobanii” la Năsăud. Să intrăm în Gimnaziul Superior Românesc Greco-Catolic şi Fundaţional din Năsăud, urmărindu-l pe George Coşbuc, pentru a înţelege raţiunile devenirii sale ca om şi poet. Înainte de toate, să facem prezentarea profesorilor, căci pentru mulţi dintre ei activitatea nu se reducea la predarea

disciplinelor la clasă. Octaviu Barițiu (fratele lui George Barițiu) a publicat „Dicționariu micu' ungurescu-romanescu". Maxim Pop este coautor, împreună cu dr Artemiu Publiu Alexi, al celei dintâi istorii ample a Războiului de Independență, „Resbelul orientale ilustrat", tipărit la editura lui Paul Cieslar din Graz, în 1878 (724 pagini). Profesorul Alexi este şi unul dintre cei dintâi naturalişti români, autor al mai multor studii, din care reținem: „Istoria dezvoltării ideilor cosmogonice şi geologice", „O excursiune botanică în România şi Dobrogea", „Însemnătatea ştiințelor naturale în reformele ce la reclamă studiul lor în şcolile noastre", „Despre importanța studiului botanic", „Însemnătatea Meteorologiei, dezvoltarea istorică şi foloasele ei. Rezultatele observațiilor meteorologice făcute la observatorul meteorologic ataşat la gimnaziul sup gr cât românesc din Năsăud" ş.a. Dr Paul Tanco, absolvent al universităților din Viena şi Graz (în acest oraş austriac obține diploma de doctor în matematică), a publicat studiile: „Unitatea sistemei solare", „Poziția cosmică a cometelor", „Considerațiuni pedagogice didactice asupra instrucției disciplinelor matematice în gimnazii", „Despre poziția fizică a pământului în sistema solară" ş.a. Gregoriu Pletosu (dirigintele clasei lui George Coşbuc) a scris, printre altele,

„Educația şi instrucția în gimnaziu”, în care vorbeşte de „educație, a cărei problemă este ca pe baza ocupațiunii cu literatura clasică şi, în genere, a ştiințelor istorice şi prin deşteptarea unui interes multilateral, să se năzuiască spre o cultură universală, pregătind elevii într-un mod corespunzător pentru studiu universitar şi rezolvarea problemei vieții” 3. Pletosu militează, şi în alte articole, pentru educația estetică a elevilor, considerând că poezia este mijlocul cel mai potrivit; el recomandă să se înceapă cu poezia lirică, trecându-se apoi la cea epică şi la dramă. Tot Pletosu subliniază necesitatea cultivării limbii naționale, care conferă învățământului „caracterul naționalității”.

Realizarea instrucției şi a educației se baza pe programe bine alcătuite, cu accentul pus pe studiul limbilor clasice. La latină şi greacă se studiau operele lui Cezar, Ovidiu, Tit Liviu, Cicero, Virgiliu, Salustiu, Tacit, Horațiu, respectiv Xenofon, Homer („Iliada şi Odiseea”), Herodot, Hesiod, Eschil, Sofocle, Euripide. Elevii erau stimulați să traducă din operele clasicilor studiați. La un concurs organizat de Societatea de Lectură în 1881, George Coşbuc câştigă un premiu de 3 taleri pentru traducerea „Cântului al Xi-lea” din Odiseea (versurile 567 – 639). În clasele superioare, elevii ajungeau să citească cu uşurință texte greceşti şi latineşti.

Mai târziu, Coşbuc îi va mărturisi lui P Locusteanu cât de mult se distrase descoperind, în original, „năzdrăvăniile ticălosului ăluia de Ulyse” 4. În povestirea „Heu, quale portentum!” evocând un nevinovat conflict dintre elevi şi profesorul de latină, George Coşbuc scrie:

„Când am ajuns cu citirea scrierilor lui Horațiu la oda lui cu lupul, toți am izbucnit dintr-odată şi ne-am pornit pe un râs de nebun. Multe năzdrăvănii am găsit noi în Horațiu – citeam mult latineşte şi repede – dar asta prea era cu vârf. Horațiu, cum spune însuşi, îndepărtându-se cu plimbarea prea mult de oraş, a ajuns într-o pădure şi aici i-a ieşit un lup în cale. „Heu, quale portentum vidi!” (Vai de mine, ce monstru am văzut! – n-a), strigă Horațiu şi de spaimă era gata să-şi dea ortul popii. Noi toate le atribuiam într-adevăr slăbiei de înger, şi nu fanteziei şi exagerării lui Horațiu. Să fii om în toată firea şi să vezi un lup, ziua în amiaza-mare, vara şi aproape de oraş, şi să te aşterni pământului de spaimă – toate acestea erau tabloul cel mai comic dintre câte ni le puteam noi închipui. N-avea păreche decât doară pe: Patruzeci de nemți calici se bătură c-un arici. Şi apoi pe lângă toate şi tragica exclamare: „Heu, quale portentum!”

(...) Râsul nostru a izbucnit deodată, ca la comandă. Profesorul a înțeles şi a râs şi el. Noi acum ne-am pornit pe

râs mai cu suflet. Îl vedeam pe Horațiu, om scurt şi gros, cum aleargă peste răzoare ca un smintit cu toga-n vânt şi pălăria – vorba vine – în mână; iar când ajunge la marginea oraşului şi-l întreabă unul care-l întâlneşte: „Ei, ce-i, poete?”, gâfâind îi răspunde poetul şi ținându-se cu mâna de inimă: „Heu, quale portentum vidi” şi fuge înainte, căci i se părea că lupul îi vine pe urmă. Şi deodată cu asta, ne vinea în minte şi țiganul care fugea fuga orbului peste câmpii, de groază că auzise pădurea vâjâind.

Din ceasul acesta, vorbele lui Horațiu au rămas proverbiale între noi. De o sută de ori pe zi îşi aducea ori unul ori celălalt aminte de ele şi abia le rostea şi clasa întreagă se prăpădea de râs. Era o nebunie, parcă eram plătiți să râdem. Şi râdeam ca femeile isterice. Ajunsesem să nu ne mai putem stăpâni: era destul să zică unul „heu” ca să începem din nou râsul”.

Ceea ce nu înseamnă că nu se plictisiră de acest „heu” şi nu-l cam uitară, până când, „într-o zi iată că s-a redeşteptat gloria stinsă a vorbelor lui Horațiu.

Aveam concurs de limba grecească. Profesorul era un om peste măsură de aspru şi poate şi răutăcios. Îi duceam frică. Toți stăteam acum în bancă aşteptând cu spaimă şi cu cutremur venirea fulgerului lui Zevs. Când a intrat

profesorul, grav şi dătător de spaimă, noi tăceam ca peştii. Dar ce-i trăsneşte unuia prin cap? Pe când profesorul înainta de la uşă spre catedră, s-aude de-abia, de-abia o şoaptă de prin băncile din fund:

„Heu, quale portentum intrat!”

Tot hohotul pe care l-am râs noi toţi aproap-o jumătate de an, tot acel hohot adunat la un loc, n-ar fi fost aşa de puternic, nici aşa de pornit din inimă, ca hohotul din clipa asta. Până acum parodiam în toate chipurile versul lui Horaţiu, o, dar acum nu mai era parodie, era adevăr, curat adevăr! şi cum nu l-am găsit noi până acum!

Şi râdeam de tragi-comedia asta, râdeam cu bucuria răutăţii, căci multe nume îi găsisem noi profesorului şi-i aplicasem multe citate din autori, şi nimic n-a prins – doar asta: „Heu, quale portentum!”. Contrastul între proastele potriviri de mai înainte ale versului şi plină de spirit potrivire de acum, şi sosirea acestei bombe deodată când nimeni nu s-aştepta, şi privirile speriate şi nedumerite ale profesorului, şi absoluta libertate pe care ne-am luat-o să râdem înaintea unui profesor de care tremuram: toate acestea ne-au izbit cu atâta putere încât n-a mai fost cu putinţă să ne oprim din hohot. Şi precum Xerxes a bătut degeaba cu biciul marea ca să-i liniştească valurile, tot aşa

se silea degeaba profesorul nostru să ne oprească râsul. Seriozitatea şi asprimea lui erau acum note comice, erau tocmai esenţa lui „quale portentum” şi noi râdeam mai cu inimă.

Profesorul a plecat furios; concursul a rămas baltă la ceasul acela, iar noi am ajuns pe mâna consiliului profesoral. Ni s-au dat pedepse mari: ne-au închis de-a rândul a cinci duminici câte opt ceasuri pe zi, iar la sfârşitul anului ne-au clasificat purtarea cu nota cea mai rea.

De-atunci n-am mai râs de vorbele astea” 5.

Profesorul implicat în întâmplarea relatată de Coşbuc este, după Nicolae Drăganu, Ioan Tanco (1850 – 1896). Acesta studiase filologia clasică şi a funcţionat ca profesor pentru limbile greacă şi latină la gimnaziul românesc din Năsăud între 1876 – 1896, când s-a stins din viaţă. Tanco a tradus în româneşte „Poëmation de secundae legione valachica” şi „Ad Samusium” de Comes Silvius Tannoli (Antonius Cosimellius), după ediţia din 1830, tipărită la Oradea, însoţită de notele lui Vasile Vaida, traducere rămasă în manuscris. Tanco era poreclit „Dacul” 6.

Întâmplarea a fost prelucrată de Coşbuc şi în poezia „Lupii ţiganului” (Anecdotă poporală), publicată, în aprilie 1886, în „Cărţile săteanului român” 7, comentată de Nicolae

Drăganu în „George Coşbuc la liceul din Năsăud şi raporturile lui cu grănicerii”. Coşbuc reia sâmburele anecdotei din „Heu, quale portentum!”, în care Horațiu „fuge înainte căci i se părea că lupul îi vine pe urmă”. Câteva fragmente din „Lupii țiganului” au fost reproduse în „Arhiva someşană”, nr. 5,1926, Omagiu lui Coşbuc.

Revenind la şcoala din Năsăud, vom preciza că, în acel timp, clasificarea elevilor se făcea la sfârşitul anului şcolar după următorul sistem de notare: 1. Emininte; 2. Bun; 3. Destulitoriu; 4. Nedestulitoriu. S-a mai aplicat şi notarea cu cinci calificative: 1. Emininte; 2. Foarte bun; 3. Bun; 4. Destulitoriu; 5. Nedestulitoriu. La examenul de maturitate se dădeau calificativele: matur cu „eminenția” = foarte bine, eminent, matur cu calcul = bun, matur = suficient şi nematur = relegat să repete examenele.

Însuşirea limbilor latină şi greacă şi studierea scriitorilor amintiți erau completate prin încadrarea scriitorilor în epoci, clasificarea lor după genuri. În clasa a Viii-a, de exemplu, se studia „din literatura greacă: epoca înfloririi epopeii la greci, Homer, Hesiod; părerile celor vechi asupra lui Homer şi timpul naşterii lui; poeții ciclici; însemnătatea poeților ciclici ca fântână pentru poezia dramatică: Eschil, Sofocle şi Euripide” 8.

Limbii şi literaturii române li se acorda o atenție specială, chiar dacă numărul de ore afectate acestei discipline nu era prea mare. Pentru studiul limbii şi literaturii române se utilizau următoarele manuale: „Compendiu de gramatica limbii române” de T Cipariu, „Gramatica română (Sintaxa)” de G I Munteanu, „Elemente de limba română după dialecte şi monumente vechi” de T Cipariu, „Curs practic şi gradat de limba română pentru clasele secundare”, p I şi Îi (gramatică şi sintaxă), de I Manliu (cu care va colabora Coşbuc mai târziu la Bucureşti – n n), „Gramatica limbii române” de N Pilța, „Gramatica limbii române” de I Petran, p I şi Îi, „Gramatica limbii române” de Iosif Tempea, „Stilistica” de S P Bartacianu, „Stilistica limbii române” de Iosif Tempea, „Stilistica” de M Strejan, „Stilistica” de I Manliu, „Stilistica” de I E Negruțiu, „Retorica română” (manuscript), „Retorica” de Gusti, „Principie de retorică” de P Borgovan, „Retorica” de I Manliu, „Retorica şi carte de cetire” de Pletosu-Gheție, „Elemente de poetică metrică şi versificațiune” de T Cipariu, „Poetica” de I Lăzăriciu, „Manual de poetică română” de Manliu-Viciu, „Poetica şi legendar poetic” de dr I Rațiu şi Al Ciura, „Istoria limbii şi literaturii române” (manuscript), „Arhivă pentru filologie şi istorie” de T Cipariu, „Conspect asupra literaturii române şi

a literaturilor ei de la început până astăzi în ordine cronologică” de V Gr Pop, „Istoria literaturii române în uzul tinerimei studioase” de Ion Lăzăriciu, „Elemente de istoria literaturii” (române) de E Hodoş, „Lepturariu românesc” de Ar Pumnul, „Carte de lectură românească” de G I Munteanu, „Carte de lectură pentru clasele gimnaziale inferioare” de I V Rusu, „Carte de cetire” de Visarion Roman, „Carte de cetire” de învăţătorii asociaţi, „Legendariu” de V Petri, „Carte de cetire” pentru el I şi Îi gimnazială şi reală de I Popea, „Carte de cetire” de V Ontiu, p I-Iv, „Fragmente” de Stoicescu, „Legendariu” de A Viciu, „Isis sau Natura” de dr Iuliu Barasch, „Legendar de poetică” de I Keri, „Analecte literare” de T Cipariu” 9.

Bineînţeles, erau manuale pentru toate disciplinele: religie (greco-catolică şi greco-orientală), limba maghiară, limba germană, geografie, istorie (printre altele, şi „Istoria românilor din timpurile cele mai vechi până în zilele noastre precesă de geografia modernă a Daciei” de Aug Treboniu Laurian, precum şi „Compendiu de istoria Transilvaniei” de I’V Rusu), istoria naturală, matematica, fizica, propedeutică filosofică, desemnul constructiv sau geometrie descriptivă.

Elevii aveau la dispoziţie biblioteca şcolarilor şi cea a profesorilor, precum şi diverse colecţii şi cabinete. Diferite

fonduri asigurau fie ajutorarea şcolarilor în caz de boală, fie biblioteca şi societatea şcolarilor gimnaziali, societatea de ajutorare Vasile Naşcu, fondul pentru ajutorarea şcolarilor sărmani.

George Coşbuc n-a fost un student „emininte”, tratând diferențiat disciplinele de învățământ. Într-un text publicat în „Foaia pentru toți”, răspuns la o ancheta (Bucureşti, I, nr. 23,1897), poetul îşi va aminti: „Întâile încurajări mi le-au dat profesorii mei de liceu care, în vederea talentului meu literar, mă scuteau de studiile ştiințifice şi mai ales la matematici eram liber să urmez sau nu cursul, fiindcă n-aveam nicio tragere de inimă spre matematici şi spre toate studiile din care e izgonită fantezia”.

Conştiința acelui „talent literar” o avea Coşbuc încă de la Năsăud. Începe să scrie de timpuriu, chiar din clasa I a gimnaziului: poetul va mărturisi, în chiar interviul citat mai sus, că „cea dintâi poezie am publicat-o la vârsta de 15 într-o foaie pedagogică din Ardeal. N-o am şi nici nu ştiu ce era. Am publicat apoi fel de fel de încercări prin toate foile ardeleneşti”. Leon Scridon, în amintirile sale, citate mai înainte, scrie: „Cele mai multe din poezioarele aceste le-a trimis cunoscutului preot şi redactor Nicolae Fekete-Negruțiu, ca să le publice în „Amicul familiei”, eventual să le

scoată în broşură. Ce s-a întâmplat cu aceste poezioare nu se ştie, pentru că Negruțiu între timp murise, iar tipografia sa „Aurora” din Gherla ajunse în proprietatea lui Andrei Todoran, care, după cum se spune, fiind un mare „gheşeftar”, poate că a valorizat poezioarele pe cale ilicită, căci poetul, ridicându-se acum din an în an într-o atmosferă tot mai înaltă, nu se mai interesa de primele sale mărgăritare literare.

Tot în timpul acesta a mai scris două novele: „Miron şi Sorin” şi „Rodovica”, apoi o piesă teatrală de conținut comic, „Barba lui „Leib Mendelssohn”, pe care le-a trimis la tipografia „Aurora”, proprietatea lui Andrei Todoran, de la care a primit şi un premiu de 50 florini.

Ce s-a întâmplat şi cu aceste lucrări nu se ştie” 10.

Cert este, însă, că George Coşbuc şi-a publicat cele dintâi compuneri în revista manuscrisă „Musa someşană”, editată de Societatea „Virtus Romană Rediviva” – o revistă de uz intern, un fel de magazin-depozit, scos într-un singur exemplar. Cea dintâi tribună literară a lui George Coşbuc a fost, deci, Societatea „Virtus Romană Rediviva”, care îşi propunea, în statutele sale, „scoaterea unei reviste cu numele „Musa someşană”, cu un redactor şi doi colaboratori aleşi din plenul societății”, având şi o „comisie cenzurătoar

constatoare din trei membri”. În această revistă îşi publică George Coşbuc cele dintâi poezii. Revista era scrisă cu cerneală, de membri ai societății care aveau un scris caligrafic, pe o hârtie de calitate bună.

Foarte activ în cadrul societății elevilor, Coşbuc se impune printr-o producție poetică impresionantă, acele „operate proprii” despre care se vorbeşte în statute. Şedințele cele obişnuite – şi cele publice – reprezintă cel dintâi contact al tânărului poet cu un public, format mai ales din colegi, dar şi cu unul mai larg. Încurajare va fi primit poetul şi de la profesorul dr

Constantin Moisil (care răspundea, cel puțin în anul şcolar 1882 – 1883, de activitatea societății din partea corpului profesoral). În anul şcolar 1882 – 1883, Coşbuc este ales, fiind elev în clasa a Vii-a, vicepreşedinte al societății, iar în anul următor, 1883 – 1884, când se găsea în ultima clasă, a Viii-a, preşedinte (în unanimitate). În această onorabilă funcție, în ziua de 9 decembrie (la o săptămână după ce fusese ales), noul preşedinte rosteşte o „Vorbă” (cuvântare) de deschidere a activității pentru anul şcolar 1883 – 1884. N Drăganu, care a funcționat câțiva ani ca profesor la gimnaziul năsăudean

(1906 – 1918), a studiat începuturile poetice ale lui

Coşbuc şi a transcris, din numerele ulterior dispărute ale revistei „Musa someşană”, toate textele comunicate de Coşbuc, precum şi observațiile critice pe marginea acestora”. Cu o caligrafie impecabilă, copiile realizate de Nicolae Drăganu se află în posesia noastră, printre care şi această „Vorbă” de om înțelept şi pătruns de importanța misiunii sale şi a societății pe care o conducea: „Înainte de a ne începe activitatea noastră literară vreau să vorbesc câteva cuvinte, însă nu vorbite din datină, ci din necesitatea de a vorbi. Jung zise odinioară: „Cel ce rămâne numai în cercul gândirilor sale, acela rămâne în veci în simpla sa sărăcie”, adică omul carele nu-şi bate capul să ştie şi altceva decât numai aceea ce trebuie să ştie acela va rămâne pururea sărac ca napul. Această sentință a marelui filosof german exprimă un adevăr adânc deşi de altminteri foarte evident. De acest adevăr au fost conduşi pesemne şi acei studenți de la acest gimnaziu care au pus bază la societatea noastră. Ei au început opera, noi trebuie s-o continuăm dacă mai avem încă pricepere să înțelegem sentința lui Jung. Însă cu durere trebuie să spunem că mulți dintre noi sau au uitat sau nu vreau să-l ştie. De uitare şi de neştiință disput, aceasta din urmă însă nu.

De multe ori am auzit cu urechile mele pe unii şi pe alții

zicând că doară n-au nebunit să se ocupe şi cu nebunii de acestea, ce le trebuie la societate. Ce operate? Ce şi-ar pierde mintea cu lucruri de niciun folos. Tare frumoase escuzări – şi le dau drept, căci noi, care venim aici, suntem nebuni, deoarece ne pierdem aici mintea – ei însă voiesc să şi-o păstreze tectacve, căci după vorba românului: „le va trebui la vară”. Lessing zice: „Cine n-are o minte ca s-o piardă cu ceva lucru, acela nu are niciuna de pierdut”.

Acestea toate am fost silit să le spun față de aceia, care nu se interesează de societatea noastră, care nu vin la şedințe, ba chiar nici nu ştiu că juca-mu-ne aici „de-a mâța oarba”, ori ce lucrăm! Aş putea chiar să numesc pe unii dintre aceştia, însă nu vreau să calc hotarul proverbului latin „nomina sunt odiosa”, însă fie siguri că de nu se vor dezbrăca de prejudețele lor, vor fi arătați cu degetul. Oare nu e ruşinea aceea de după ce stimatul domn conducător îşi dă osteneala de a ne deschide portița care intră în grădina vieții, – oare nu-i ruşine ca noi să ne arătăm indiferenți față de aceasta şi să râdem cu acel nebun, care şi-a aprins casa numai ca să poată speria pe vecinul său? Sentința biblică: „Mulți chemați, dar puțin aleşi” trebuie să se poată referi şi la noi. E destul atâta.

Mai atragem atențiunea la cei câți voiesc să lucreze, că în

operate să nu se amestece în religie şi politică, deoarece nu suntem nici poligloți (sic!), dar nici diplomați.

Să-i mulțumim însă totodată şi „Mult Onoratului Domn conducător (era dr Constantin Mosil – n n) pentru buna conducere şi să poftim ca să dea bunul Dumnezeu să poată conduce tânăra noastră societate mulți fericiți ani. Să trăiască (de 3 ori)!"

În vremea în care Coşbuc a fost vicepreşedinte şi, apoi, preşedinte, societatea şcolarilor a ținut, în anul şcolar 1882 – 1883, şedințe, în care au fost citite „18 elaborate în proză (disertațiuni, descrieri, poveşti populare şi versiuni din alte limbi), 15 poezii şi 6 critice, şi s-au produs mai multe declamațiuni" 12. În anul şcolar 1883 – 1884, s-au ținut „7 şedințe, în care, pe lângă pertractarea afacerilor curente ale societății – s-au citit 23 elaborate (proză: disertațiuni, narțiuni, nuvele şi descrieri, poezie: balade şi poezii lirice) şi 14 critice şi s-au produs mai multe declamațiuni" 13.

Producția poetică a lui George Coşbuc din această perioadă este impresionantă, însumând peste 200 de texte, de toate tipurile. Leon Scridon vorbeşte şi el despre începuturile poetice ale lui Goşbuc, în „Notițele biografice", la care ne-am referit: „Încă ca elev de clasa I-a liceală, în tânărul George izbucnise focul sfânt al poeziei, încât tânăr

cum era începu a compune mici poezioare cu conținut satiric (...). În timpul cât a fost elev în cursul inferior de liceu a scris o poezie intitulată „Românaş”, pe care, nefiind încă cunoscută, o publicăm, ca dovadă că Coşbuc era poet la vârsta de 14 ani: „Românaş copil de brav Lasă casă, lasă munte, Vino, luptă, sari în frunte şi fii liber, nu fii sclav.

Lasă car şi lasă plug Lasă toate şi te bate cu hienele spurcate, Ce te țin în crudul jug.

Prinde-n mână puşca ta şi-o descarcă-n tirenie, Scapă scumpa ta moşie De sclavie neagră rea” (...).

Ca elev în clasa Vi, a scris aproximativ 160 poezioare lirice de câte 2 – 3 strofe (fiecare strofă de 4 versuri)”.

Pe linia poeziei „Românaş, copil de brav”, elevul Coşbuc scrie şi oda Societății „Virtus Romană Rediviva”, datată 1882, în spiritul lui Andrei Mureşanu din „Un răsunet” 14: „Vărsat-a multe lacrămi, tot lacrime de sânge în crunta lui durere prin timpul viforos Românul, acest popul ce plânge şi va plânge Trecută lui splendoare şi laur glorios. – Un vis, o laşitate pigmeilor era şi sclav fără credință în scumpă țara sa!

Rănit până la suflet de „oarba tirănie” O zi în libertate sărmanul n-a avut, Măcar să plângă-n taină tăcuta-i vitejie, Amorul țării sale ce-n veci nu l-a pierdut. Nimic însă în fire

de soarte nedomnit: A libertății soare cu zor i-a răsărit!

Românul se rădică, dar slab de grea durere: El cere mână tare şi brațe de eroi, Dar cine să ne-ajute? în dar la cer vom cere. În dar. Salutea este: „Cu-a noastre dintre noi!” Voim dar mântuirea? Sus, fraților, odată în gloria străbună pe „vechiu-ne pământ” Vedea-vom iar națiune, de nu, abandonată Apune-va cu zile în tainicul mormânt”.

Aflăm aici, „in nuce”, tot conținutul poeziilor protestatare de mai târziu („Decebal către popor”, „În opressores”, „Rugăciunea unui dac”, „Lupta vieții”, „Moartea lui Gelu”, „Noi vrem pământ!”, cele din „Cântece de vitejie”). Poemul Societății „Virtus Romană Rediviva” exprimă, într-o formă rudimentară (poetul avea doar 16 ani), idealurile de luptă ale paşoptiştilor. Spiritul, în temeiurile sale grănicereşti, era alimentat de Blaj, de „mica noastră Romă”.

Dar concepția militantă, protestatară, curajoasă a lui Coşbuc îşi găseşte expresia şi în alte texte decât cele de mai sus. Iată o mică expunere, intitulată „Despre salutare”, din 1882 (15) (salutare înseamnă salvare; în oda dedicată Societății „Virtus Romană Rediviva” ne-a întâmpinat varianta salutea): „Goethe numea viața o îndatorire dulce; Gay îi zicea o partidă de şah; Lamartine o definea uşa prin care intri la veşnicie; Rabelais îi zicea un joc de culori la

fotografie; Jung valora viața nici mai mult nici mai puțin decât urma ce-o lasă o pasăre în aer sau urma ce-o lasă un peşte în apă; Bolintineanu-i zicea un râu de rouă; Hugo îi zicea icoana anului, în vreme ce Schiller cu entuziasm zice: „pentru filosof nu e nimic”. Shakespeare îi zicea un fluviu în care dacă te arunci cu greu sau doară deloc din undele lui nu mai poți scăpa. Dante o numea o şcoală de pregătire, iar Heine îi zicea o luptă contra naturii.

Dintre toate aceste definiții, mie mi se pare cea mai bună a lui Heine, asta în adevăr”. Viața, aşadar, este „o luptă contra naturii”. De aici, versurile: „Ce urmă lasă şoimii-n zbor Ce urma peştii-n apa lor” din „Moartea lui Fulger”. Opinia lui Heine se mulează crezului de luptător al poetului, crez exprimat în mai multe locuri din poezia şi proza sa, sintetizat în versurile, devenite expresie paremiologică: „O luptă-i viața, deci te luptă cu dragoste de ea, cu dor”. („Lupta vieții”. Gazel) 16.

Energetismul civico-patriotic este una din direcțiile evoluției ulterioare a liniei lui Coşbuc. Dar, în anii începuturilor sale, la Năsăud, se prefigurează şi poezia de dragoste, chiar dacă în forme destul de modeste, colorate de un romantism minor, la distanță de idilele sau baladele de mai târziu! Coşbuc era convins însă de talentul său, iar

această convingere devine argument al iubirii pe care o cere şi a cărei împlinire ar însemna, înainte de toate, norocul ființei adorate.

O altă direcție în care Coşbuc se va impune cu mare forță este poezia naturii, pastelul, care se îngemănează, de multe ori, cu idila. În şedința din 9 martie 1884 a Societății „Virtus Romană Rediviva”, Coşbuc citeşte „Tablou de seară”, care a fost asociată cu „Zburătorul” lui Heliade Rădulescu şi cu poezia lui Vasile Alecsandri, „Concert în luncă”. În şedința societății (ultima la care participă Goşbuc), colegul său Emilian Popescu, comentând „operatul” lui Coşbuc, după rețeta lui Titu Maiorescu referitoare la condiția materială şi ideală, spune: „În ce priveşte condiția ideală a acestei poezii, ea se poate număra între poeziile cele mai frumoase”, după care încheie profetic: „Cu producerea ei la societatea noastră autorele ni-a mai dat o dată dovadă despre frumosul său talent poetic, care dorim ca să şi-l poată cultiva şi să producă opere voluminoase şi folositoare neamului nostru românesc”.

Criticii de la Societatea „Virtus Romană Rediviva” îşi luau rolul în serios, făceau observații pertinente; ei cereau poeziei trei condiții: condiția ideală, materială şi tehnică. Prin condiția ideală ei înțelegeau tema, prin cea materială,

„îmbrăcarea ideilor în o limbă plăcută şi corespunzătoare”, iar condiția tehnică se referă la arta versificației. Am văzut cele câteva observații pe marginea poeziei „Tablou de seară”.

Dar elevul-poet a scris şi epigrame, deci poezie satirică, ghicitori, inclusiv o poezie care demonstrează preocupările de limbă de mai târziu (referitoare la apărarea limbii române, la provincialisme, la greşelile de limbă şi a).

O satiră este poezia din 1883, intitulată: UN EXEMPLU de graiu tistaş românesc de prin părțile Ardeliului de miazănoapte dintru norod alcătuit şi tot pentru el alcătuit (Fragment): „Azi vileagul, filbărate, ugian s-o buntuzuit, Hamiş mai să porți în tine să nu fi ciufuluit. Meghiş, meghiş, multă hibă şi mult bai pe capul nost, De buiac, de istov vrajba pe văgaş te face prost. Hăt de mult se duce hirul că fu traiul că hăbar. N’o fo ciuf şi hămişaguri câte galiți p un otar, Zăvârşaguri, pontuşaguri şuhan nu s-o năpustit: Friş vileag fără ponoasă, t’istaş, neburculuit. I ciudat vileagul groaznic şi bicisnic şi cialău: Uită n sat codea v un fuicaş, de susig îl pui bgirău! Trifaş tudoşagu-i poate pățit iruş să fircălească: Olecătuit de colduş, leş dă să te zăhăească! Ba-i zici domn şi nemniş încă, eu din feleleți în aş scoate Că-i rablău o chefe-meşter, un bolând o cociş poate! Hămnisât de prin oceaguri îl vezi numa pist un an cu

iosag, cu ciurzi de marhă găzdac ca un căpitan, Să-ți spun, şogore, că lumea puhabă-i şi ciorbuită, N'a hălădui din pozne, d'istov, şuhan-şuhănită. Ce răcaş, ce hămişaguri câte-un rongioş dolgozeşte, De le vezi, te ndrugă boala, beteşâg te comuieşte, Beteşâg, de jib şi mare de te face cocian rău, Căci te bagă astalâşul bizuit în copârşău! – Alduit o fo vileagul în celi vremuri bătrâneşti, Când găneşti la el cu chetive aşa fain te reveneşti, Traiu în slobod, găbănaşul plin de buză, traiu cu hasnă, Azi suşag, porții, zăloage, cheltuieli, muncă şi caznă! Dar să vezi felebarate e'azi şi portu-i prefăcut. Chiar cătana nu vrea coardă, nici ciacău pe cap mai mult şi boconcii-i par cisâguri pentru el prea rongiuite: Optă toate-s azi sub soare pustuşagului hernite. Mai demult pentru cătană ogaş nu se ngăduia, De buctai în o năpaste minteni îți ştălăluia Ştrof cu ştochaus ca pe-o slugă de țicneai ca un dulău, Căci namneau un boactăr paza să ni ieşi din cobârlău: Fraităr, tambor ori ghemainăr, ba şi firăr sta la jvartă. Ziua muştru cu-un obeşter sau chiar e'un trist – pară de foc, Noaptea slujbă n glid cu puşca până-n ziuă şâlibioc! – Mai demult purta femeia iar pe cap câte-un cingău, Astăzi şurț de bărcă-aleasă, rufele de la sabău şi sărsamuri dărăbite, țifraşe şi de măgan, şi cămeşi cu fodori, concie, apoi cismele pe ram! – Apoi…”

Titu Maiorescu, vorbind despre Victor Vlad (Delamarina), afirmă că acesta „introduce un element nou în mişcarea noastră literară: poezia dialectală” 17. Pornind de la ea, Lucian Valea îl corectează pe Maiorescu, susținând ca „nu Victor Vlad Delamarina e întemeietorul literaturii dialectale la noi, ci Coşbuc” 18. Observația lui Lucian Valea se întemeiază pe „Un exemplu de grai tistaş”. Numai că poezia aceasta nu este dialectală, ci o satiră în care se înşiră cuvinte de origine străină (maghiare, germane), care se folosesc în vorbirea comună, cu scopul combaterii acestui obicei. De altfel, Coşbuc se va dovedi mai târziu, la Bucureşti, un mare apărător al limbii române împotriva înstrăinării lexicale, adunând material pentru o „gramatică a zăpăciților” şi publicând mai multe articole şi studii pe aceeaşi temă. A afirma că George Coşbuc este întemeietorul literaturii dialectale la noi ni se pare, deci, o eroare.

Dintre poeziile scrise de Coşbuc la Năsăud se detaşează, prin chipul în care i-a marcat destinul, „Filosofii şi plugarii” (După o poveste poporală), publicată în „Tribuna” de la Sibiu, sub pseudonimul C. Boşcu, în decembrie 1884. Citită în şedința din 21 mai 1882 a Societății „Virtus Romană Rediviva” şi recitită, în cadrul adunării generale festive a societății, în ziua de 11 iunie 1882 (în programul adunării

festive mai figurau: „Cântecul gintei latine”, „Codreanul”, de Vasile Alecsandri, „Pe-al nostru steag e scris unire” şi a). În varianta elevului de clasa a Vi-a gimnazială, poezia purta titlul „În oala acoperită nime nu ştie ce-i pus”. A fost publicată o singură dată în timpul vieții poetului.

Societatea „Virtus Romană Rediviva” avea şi o bibliotecă, „din care se împrumutau şcolarilor cărți de citit scolastice”. La sfârşitul anului şcolar 1883 – 1884, când Coşbuc era elev în clasa a Viii-a, biblioteca dispunea de un fond de 452 de volume şi avea un fond de înzestrare în valoare de 1.438 florini şi 45 crițari (sumă apreciabilă, dacă avem în vedere valoarea de atunci a banilor). Cam ce cărți se aflau în „Biblioteca junimii studioase”, cum se mai numea biblioteca amintită, ne putem da seama dintr-o listă selectivă: 1. Grigore Alexandrescu, „Poezii”; 2. „Întâmplările lui Păcală”; 3. „Orații, cântece populare şi basme”; 4. I'G Hintiescu, „Proverbele românilor”; 5. George Baronzi, „Limba română şi tradițiile ei”; 6. N'T Orăşeanu, „Opere satirice”; 7. Aron Densuşianu, „Negriada”, epopee națională; 8. Dem I Popilianu, „Principie de stilu şi compusețiune”; 9. F Marianu, „Poezii populare române”; 10. Dr A'M Marienescu, „Argiru şi Ileana Cosindiana”; 11. S Fi Marian, „Tradiții populare române”; 12. At Marienescu, „Poesii populare,

balade”; 13. Dr G Silaşi, „Apologia”; 14. Al I Odobescu, „Fumuri arheologice”; 15. I Baracu, „Risipirea Ierusalimului”: 16. „Legendele şi basmele românilor”, p I de un culegatoriu-tipografic (autor este Petre Ispirescu şi e vorba de ediția din 1872, prefațată de B’P Haşdeu); 17. M Strajan, „Stilistica”; 18. Miron Pompiliu, „Balade poporale”; 19. „Leonatu şi Dorofata”; 20. „Istoria lui Alesandru cel Mare”; 21. Iustin Popfiu, „Poesia şi prosa”; 22. D Bolintineanu, „Poesii”, publicate prin G Sion; 23. I Eliade Rădulescu, „Brutu”, tragedie în 5 acte; 24. Ierod Ghenadie Enanceanu, „Stilistica şi cursu de literatură în prosa”; 25. G’D Teodorescu, „Noțiuni despre colindele române”; 26. Demetriu Bolintineanu, „Viația lui Vladu Tepesiu-voda şi Mirceavodă celul betranu”; 27. „Istoria prea frumosului Arghiru şi a prea frumoasei Elena”; 28. „Genoveva sau învingerea nevinovăției”; 29. „Tiram şi Tisbe”; 30. „Till-Buchoglinda”; 31. D Bolintineanu, „Viața şi faptele lui Mihai Viteazul”; 32. „Gazeta Transilvaniei”; 33. „Amicul familiei” de N’F Negruțiu.

Biblioteca este foarte modestă, dar elevii studioşi puteau consulta cărți şi din biblioteca profesorală, unde se găseau colecții complete de periodice româneşti: „Convorbiri literare”, „Familia”, „Românul”, „Gazeta Transilvaniei”,

„Foaie pentru minte, inimă şi literatură”, „Telegraful român”, „Transilvania” (toate aceste colecții, pe care le-au consultat şi foştii mei colegi de studii, au fost ridicate – alături de mii de alte volume – de ocupanții horthyşti ai liceului năsăudean, în anul 1943, şi trimise la diverse biblioteci din Budapesta). În biblioteca profesorilor mai puteai găsi: Vasile Alecsandri (ediția de „Opere complete”, îngrijită de autor, 1875), Barbu Paris Mumuleanu, „Poesii”, Timotei Cipariu, „Elemente de limba română”, Simion Bărnuțiu, „Dreptulu naturale”, Petru Maior, „Didactica şi Istoria pentru începutul românilor în Dacia” (ediția tipărită la Budapesta şi Gherla, 1883). Se mai aflau în biblioteca profesorilor anuare ale societăților „România jună” din Viena şi „Petru Maior” din Budapesta. Oricum, în condițiile de atunci, Coşbuc a avut posibilitatea să citească mult, căci, pe lângă fondurile de cărți amintite, el a putut împrumuta cărți şi de la unii profesori ai săi.

Am putea crede că elevul Coşbuc a fost în întregime ocupat cu studiul. Nu e însă adevărat. Ştia şi el să-şi petreacă, alături de ceilalți colegi ai săi, să colaboreze la ghiduşii şi atâtea alte jocuri nevinovate. Am văzut „comedia” cu Horațiu, din povestirea „Heu, quale portentum!”. Pe de altă parte, Coşbuc iubea natura. Făcuse numeroase excursii

în munții din apropierea satului natal, pe dealurile din jurul Năsăudului, la Leşu, sătuc aşezat între munți, străbătut de o vale care-şi taie anevoie drumul spre albia Someşului, care nu e departe. Am văzut că, într-o excursie la Leşu, Coşbuc s-a urcat pe vârful muntelui Heniu. La Leşu a însăilat următoarele versuri: „Leşule, râu ca gioara, Treci-mă la Mărioara Dar mă treci să nu mă-neci; Că dacă mi-i îneca Mandra mea te-a blestema...”

Comunicată de nepotul poetului, învățătorul Iuliu Bugnariu, în articolul „Contribuții la viața şi activitatea lui George Coşbuc 19”, ea dovedeşte una din pasiunile din acele vremuri de studenție năsăudeană. Alta era botanica, florile mai ales. Ca elev, după cerințele de atunci (prelungite până în zilele noastre), a alcătuit un ierbar, – era elev în clasa a V-a –, care se păstrează şi astăzi. Mai târziu, la Bucureşti, va relua pasiunea botanică întocmind un „Dicționar botanic” (B’A’R, Fondul Coşbuc, mapa Iv), compus din 103 file, scrise cu creionul. Poetul-botanist se dovedeşte a fi un bun cunoscător al numirilor populare de plante (învățate, de bună seamă, în copilărie şi în anii de şcoală la Năsăud). Dicționarul n-a fost încă publicat.

Înainte de a comenta examenul de bacalaureat al poetului, să reținem portretul fizic şi moral pe care i-l face

prietenul său, Virgil Şotropa: „În anul 1884 era Gheorghe Coşbuc elev de clasa a Viii-a a liceului nostru din Năsăud. Cu fața palidă, ochii expresivi şi zâmbetul melancolic, trăda încă de atunci pe poetul adânc gânditor pe care aproape întotdeauna îl vedeai şi găseai sau notând, sau cetind scriitori vechi şi noi. Eram adesea împreună, căci îi plăcea să asculte când cântam la vioară. N-avea voce deosebită şi nici chiar auz muzical prea dezvoltat, cu toate acestea simțea atracție spre tot ce este armonios; dovadă limpede de firea sa poetică” 20.

A urmat examenul de bacalaureat, care s-a desfăşurat în două etape: între 14 şi 21 mai (stil nou) probele scrise, iar examenul oral în zilele de 26 şi 27 iunie (tot stil nou), anul 1884.

Examenul de maturitate „a decursul în ordinea următoria:

1. La 14,15,16,17,19, şi 21 Mai st n 1884 s-a tienutu esamenulu scripturisticu de maturitate. Ca tese desemnate pentru elaborare au fostu;

a) din limba romană, composițiune: „Petru Majoru, schitia biografică şi literaria. Cauzele şi efectele speditiuniloru cruciate”, Narațiune. „Datinile poporali de la serbatori a nescerei domnului nostru Iisus Christos”, Descripțiune.

(Urmează subiectele din matematică, limba latină, limba maghiară, limba germană şi limba greacă).

2. Esamenul verbale de maturitate s-a tienut la 26 şi 27 Iuniu st n 1884, sub presidientia Ilustrităţii Sale Domnului

Alesandru Pril, directoru pentru şcolele medie din Clusiu, era ca comisariu al patronatului a asista la acest ezamenu. M'O D-nu avocatu provinciale şi secretariu al fondurilor scolastece granitieresci din Naseudu, Ioachimu Mureşianu. De facia au mai fostu pre langa examinatori şi ceilalţi membri corului profesorale, apoi mai mulţi onoriatori, oaspeţii".

Vicarul Grigore Moisil, „ca prim delegatu al înaltului Patronatu, fiind greu morbosu, nu a putut lua parte la acest esamenu" 21.

La probele scrise au fost rezolvate următoarele subiecte: a) la limba română: „Petru Majoru, schiţă biografică şi literaria", datată Naseudu 14 Mai 1884; „Cauzele şi efectele speditiuniloru cruciate" (manuscrisul nu se păstrează); „Datinile poporale de la nascerea Domnului nostru Iisus Christos", datată Naseudu la 20 Mai 1884; b) la latină: „Versiune din limba română în limba latină, din cartea de teme de Friedrich Süpfle. Partea Îi. Nr 126 şi începutulu de la Nro 127 virgines Vestales", datată 16 Mai 1884. Notare:

„Erorile suntu mai multu de natura gramaticala şi se păru a proveni mai multu din uşurintia cu care a lucratu teme decatu din nescientia. Se clasifica în genere cu: destulitoriu, G Scridonu”; c) la greacă: „Versiune din limba greacă în l română. Herodot. C Vi e 88”, datată Naseudu, 21 Mai 1884. Notare: „Versiunea în genere îndestulitore, construcția sub trasa cu linia dreapta falsu tradusa, celea cu linii sierpuitoare nu deplinu corectu, locurile singuratice substrase; spresiuni neadecuate şi erori limbistice; limba în genere destulitoriu, Ioanu Tanco”; d) la germană: „Cartea de lectură” de I'V Rusu, piesa 38 „Parentele Mateiu înfrânătorulu beții în Irlandia. Vater Matthäus der beschränker der Trunkenheit în Irland” (Textul e scris cu litere gotice). Notare: „Traducerea corespunde în privința ideilor, în limba sunt greşeli gramaticali; se clasifica cu: destulitoriu. M Pop”. Lucrarea e datată: Naseudu la 19 Mai 1884; e) la maghiară: „O faptă nobilă din legendariulu de Petri”, pag 95, versiune din l română în l maghiară. Egy nemes tett. Lucrarea e datată: Naseudu la 17 Mai 1884. Notarea: „Pre langa multe cuvente reu aplicate şi mai multe erori gramaticali şi ortografice. Cu toate aceste, luându în considerare operatulu întregu merita calculu: destulitoriu. Naseudu 18 Mai 1884 prof. Octaviu Barițiu”; f) la

matematică: Tema I. Orecine cumpără unu inelu cu o sumă ore care, după aceea vinde inelul cu 144 fi şi câştigă tocmai atâtea procente, câți florini la costatu inelulu. Câtu a fostu de scumpu inelulu? Tema Îi. Ambele basă a unui trunchiu piramidalu făcu: 54,45 de2 şi 28,8 de2. Ce volum are trunchiulu la înălțimea de 9,6 de? Lucrarea e datată: Naseudu 15 Mai 1884. Notarea: „Afară de o eroare în tema antaiu, temele sunt lucrate bine. Calculu: bun. Dr Paul Tanco prof, de mat".

Pentru a ne face o idee despre cunoştințele lui George Coşbuc din domeniul literaturii române şi a capacității sale de a se exprima, reproducem, în continuare, unul din cele două texte scrise la limba română, păstrând ortografia originală (cipariană):

Petru Majoru

schița biografică şi literană.

„Unu poporu' fără literatură națională, fără cărți naționale, fără literatură şi istorie națională nu este mai multu unu poporu'" a disu Eliade Rădulescu. Şi în adeveru

cum să poată susținea unu poporu', decât este lipsitu de toate aceste margaritari, care pentru o națiune constituie unu monumentu solidu, neperitoriu, seu după Horațiu: „monumentum aere perenius”? În zilele bătrâne să înălțau ginții prin poterea brațăloru; deveneau mari prin duritatea fierului, însă cădeau totu' aşa de rapide, precum s-au înălțatu fără de a lasa după ele vor o urmă de asistentia. Astădi inse poporăle să năsuescu a să face nemuritonă nu prin glonțulu ucidătoriu, ci prin poterea condeiului, prin scrieri literană. Doră-şi câştigau Grecii şi Romanii atâta de mare renume la posteritate, deca nu ar fi avutu pe Omeru, Sofocle, Erodotu primii, ei cestialalți pe Virgiliu, Orațiu, Tacitu? Eu nu credu. Noi românii încă țintimu acolo unde trebuie să țintim, adecă la căscigarea renumelui prin penă. Inse ca să ne potemu radica – conditio sine qua non – avemu lipsa de bărbați cu pricepere, rezoluție şi statornicia: avem lipsă de Orați, Erodoți şi Taciți! Ne trebuie literatură, dar mai presusu literatură naționale, istonă. Amu avutu şi avemu bărbați destulu cari şi-au sacrificatu vieția pentru viața Romanului, cari au fostu pătrunşi de dorerile națiunei sfâşiate, cari au datu dovedă, că decât e lipsă de bărbați – ei voru fi bărbați.

Intre luptătorii aceştia, unu locu onorificu ocupă şi va

ocupa câtu va fi viu Românulu, Petru Majoru. Elu a fostu apologetulu romanismului şi redesceptătoriulu apostolu a naționaltatii noastre.

S-a născutu în satulu Capusiu la anulu 1753. Tatălu său a fostu preotu localu şi să trăgea din o vitia vechia de preoți.

Vezând-u acesta telantele cele mari, ce se dezvoltau în acesta copilu' şi cunoscându dorulu lui spre învețătură, la lăsatu se studieze clasele normale în Reginulu săsescu. Avându copilulu o portare câtu să poată de bună şi absolvindu clasele bine, tatălu său să văzu mai multu silitu decât îndemnatu, ca să ducă pe fiulu său la gimnasiulu din Blaju, care era uniculu palatu alți Musăloru române, destinatu să porte în sinulu său destinele Românului mai un seclu. Zelulu lui Petru Majoru d'a să vedea cultivatu, apoi dulcețа, care a gustat-o din pocalulu nemărginitu alți sciițălorulu îndemnară că se studieze cu poteri duple şi să absolve gimnasiulu spre uimirea tuturor u. Era acesta chiar pe acela timpul cându s-au alipitu Românii cu baserica Romei. Prin unirea acesta li s-a datu Românilor libertatea basericească, li s-a datu impulsu spre studiarea Teologii. Episcopulu Blajului Inocentiu Miculu a şi începutu a trimite tineri la Roma anume spre acesta scopu. La anulu 1774 fu trimisu între alții şi Petru Majoru, care absolvă cursulu

teologicu şi la 1779 se reîntorsă acasă inspiratu nu de Roma pontificiloru ce de Roma imperiului sempiternu. Înturnatu acasă fu alesu ca profesoru la gimnasiulu gr cath din Blajanu, însă intrându în diferențe cu episcopulu, elu abdise de postulu de profesore. Să denumi preotu, mai tâdiu protopopu în Gurgiu. În urmă erăşi să împăcă cu episcopulu, şi asfeliu cu ajutoriulu lui Petru Majoru fu chematu la Pesta. Fiindu libertatea de presă restrânsă trebuieau omeni cu sciința, care se cenzureze cărțile şi numai după ce vor fi revidate, se poteau tipări. Asfeliu dar Petru Majoru fu denumitu ca revisoru de cărți în Pesta. Ca atare a funcționatu în modu' acesta până la anulu 1809 când cele trei fiice ale Parceloru lu' asedară sub pamentu.

Destinațiunea lui Petru Majoru nu a fostu aceia de a trăi şi a muri fără urmă; a fost aceia însă: de a lupta pentru adeveru şi de-a redescepta națiunea romăna din somnul şi letargia sa. Deşi tempurile în care a trăitu Petru Majoru au fostu forte vitrege, elu totuşi u şi-a potutu de seama despre chiemarea sa ca fiu alți patriei române. În Muntenia şi Moldova erau pe tronu acele lipitori din Fanaru, care au suptu tot sângele bietului tieranu românu. Din coce era românulu despuiatu de drepturi, era „ad glebem adstrictus", fără ca să fiu consciu despre sine să temea a-şi rosti numele

ca unu ce batjocură. Inamicii noştri nu voeau a ne cunosce originea; se sileau a ne îngropa de vii, nu doră că ar fi fostu încăpătiați şi cei ci mai mult din cauza că observau talentele Românului. În atari împrejurări triam noi, cându s-a născutu Petru Majoru. Unii a vezutu starea noastră, a observatu somnulu nostru şi a juratu redesceptarea românului cu ori ce prețiu. Dar cum? Uniculu mijlocu era pena. Majoru nu sovăesce, prinde condeiulu, culege diferite date autentice referitoria la istoria națiunii romane şi compune „Istoria politică a Românilor”. Acesta a fostu o reda orbitonă în ochii inamiciloru seculari ai noştri şi unu resunetu în animale românesci. Petru Majoru a fostu primulu care a cutezatu să arete lumii că suntem strănepoții romaniloru, a fost primulu care ni-a datu o istonă completa şi bine tiesută românească. Auzindu Românii de istoria lui s-au cutremuratu şi au simțitu în animi că încă mai trăiescu di dacă au dormitu să voru şi redescepta.

Ca omu' a literaturii Petru Majoru a mai scrisu afară de acesta, scrieri mai de valore: „Istoria bisericească a Românilor”, care încă este prima şi unu opu de mare valore. Fiindu de specialitate teologu a scrisu multu pe terenulu basericescu aşa: „Didachia, sau predice ocasionale” apoi

„Propovedania seu predice funebrala”. Mai are elu meritulu filologicu căci şi-a datu nazuinsa d’a restitui în limba romană literetul latinu în locu de celu cirilicu. A şi scrisu unu micu’ articolu’ despre acesta cestiune. A scrisu unu dicționariu în 4 limbi, în compania cu alți bărbați destinşi, care se numasce dicționarulu da Buda şi la elu se provocă adese filologii noştri.

Scrierile acesta au mare meritu şi o valore internă neperitonă. Deşi se radică o scolă contrană lui Petru Majoru, care dice că elu este numai unu compilatoru şi unu istoricu nebăgătoriu în seama, totuşi Petru Majoru va trăi în anima românului până atunci, până cându românulu va sci să prețuească literatura. Elu va ocupa locu onorificu în panteonolu literaturii române şi va remane apostolulu romanismului.

Naseudu 14 Mai 1884

George Coşbucu”.

O mențiune: lucrările scrise la examenul de maturitate ale lui George Coşbuc se află la B’A’R din Bucureşti, unde au fost donate de către profesorul de istorie Vasile Mihordea, care le-a sustras din arhiva Liceului „George Coşbuc” din Năsăud, în timp ce funcționa acolo22.

Textul reprodus, împreună cu diferitele fragmente de poezii (studiate de Nicolae Drăganu în lucrarea sa „George Coşbuc la liceul din Năsăud şi raporturile lui cu grănicerii”), realizează o imagine destul de clară a culturii poetului la absolvirea gimnaziului din Năsăud, precum şi posibilele direcţii ale dezvoltării sale ulterioare: poezie originală, traduceri, cercetări şi valorificări de folclor, studierea datinilor şi tradiţiilor populare româneşti.

Dar examenul de bacalaureat a constat şi din probe orale. Coşbuc s-a prezentat la examenul oral în ziua de 26 iunie 1884 şi a răspuns la următoarele subiecte:

a) limba maghiară: „Pisica domnească” (Legendariu de V Petri), bucata A harom gyuru /: Szvorenyi: / t în /, bucata 4 (calificativul „destulitoriu”, profesor examinator Octavian Bariţiu); b) la limba latină: Virgil, „Acneida”, cartea Îi, v 105; Tacit, „Anale”, cartea I, C 9 (calificativul „eminente”, profesor examinator Gabriel Scridon); c) istorie: „Cearta lui Ferdinand cu Ioan Zapolea; Venirea mongolilor” (calificativul „destulitoriu”, profesor examinator Maxim Pop); d) la limba română: „Latinitatea limbii române în privinţa formelor” (calificativul „destulitoriu”, profesor examinator Ion Ciocan); e) la matematică: „Cum sună formula fundamentală pentru computarea censului după cens” (calificativul „destulitoriu”,

profesor examinator dr Paul Tanco); f) la fizică: „Legea inerției; Catenele constante” (calificativul „detulitoriu”, profesor examinator Florean Moțiocu).

La sfârşitul examenului de bacalaureat, „Coşbuc Georgiu din Hordou, județul Bistrița-Năsăud, născut la 20 septembrie 1866” a fost declarat „matur”.

Colegii de clasă, alături de care a dat examenul de bacalaureat şi care au optat apoi pentru diferite profesii, pe care le-am notat, sunt următorii:

1. Alexandru Andressi din Sângeorgiul-român, Bistrița-Năsăud, medic;

2. Ioan Bârsan din Şieu-Cristur.com Solnoc-Dobâca, preot;

3. Teodor Bohățielu din Măgura.com Solnoc-Dobâca, preot, director de bancă;

4. Zaharie Bulbuc din Măgura.com Bistrița-Năsăud, preot;

5. Grigore Ciunterei din Cepan.com Bistrița-Năsăud, preot;

6. George Coşbuc din Hordou.com Bistrița-Năsăud, cunoscutul poet român;

7. Anton Cotul din Rodna-nouă.com Bistrița-Năsăud, cancelist;

8. George Linul din Rebrişoara.com Bistrița-Năsăud, fişcal comitatens şi avocat;

9. Emilian Popescu din Dumbrava.com Murăş-Turda, profesor;

10. Ioan Popescu din Deda.com Murăş-Turda, avocat;

11. Iosif Popescu din Deda.com Murăş-Turda, funcționar şi director de bancă;

12. Octavian Popu din Rodna-veche.com Bistrița-Năsăud;

13. George Şandor din Cuieşti.com Murăş-Turda, proprietar.

14. Ioan Timoc din Feldru.com Bistrița-Năsăud, inginer silvic23.

După încheierea studiilor de la gimnaziul superior românesc din Năsăud, drumul vieții şi creației lui George Coşbuc se deschide larg. După anii de ucenicie de la Năsăud, poetul pleacă cu zestre bogată, pe care avea s-o valorifice din plin în acelaşi an, 1884, şi, apoi, cu atât mai mult, în anii următori. Dar, până atunci, să descifrăm frământările care i-au marcat destinul la răscruce de drumuri şi de soartă.

Note

(1) Leon Scridon, „Notițe biografice...”, în „Gazeta Bistriței”. Număr festiv închinat poetului George Coşbuc, 15 iunie 1926.

(2) „Heu, quale portentum!”, în „Epoca”, m (1897), nr. 355 (19 ian).

(3) „Raportul al 13-lea despre gimnasiulu superioare greco-catolicu romanescu din Năsăudu, pro anului scolasticu 1881 – 1882”, p 5.

(4) P’L (ocusteanu), „Un însemnat eveniment literar. De vorbă cu George Coşbuc”, în „Flacăra”, I, 1911, nr. 8.

(5) G Coşbuc, „Heu, quale portentum!”, loc cât.

(6) N Drăganu, „George Coşbuc la liceul din Năsăud şi raporturile lui cu grănicerii” (în continuare: „George Coşbuc la liceul din Năsăud...”), 1926, p 25.

(7) Cartea Iv, 1/13 aprilie 1886, p 57 – 59, în notă Cluj, febr 1886.

(8) „Raportul al 15-lea despre gimnasiulu superioare greco-catolic romanescu din Năsăudu pe anul scolasticu 1883 – 1884” (în continuare: „Raportul... pe anii...”), p 46.

(9) V Şotropa şi dr N Drăganu, op cât, p 282 – 283.

(10) Leon Scridon, „Notițe bibliografice...”, loc cât.

(11) Vezi şi amplul studiu al lui N Drăganu, „G Coşbuc la

liceul din Năsăud...”

(12) „Raportul... pe anul 1882 – 1883”, p 83.

(13) „Raportul... pe anul 1883 – 1884”, p 65.

(14) În Biblioteca elevilor gimnaziali exista ediția a II-a „Din poesiile lui Andreiu Mureşan”, Editura credilor autorului, Sibiiu, 1881 (cu caractere latine), exemplar furat, împreună cu alte mii de volume, de ocupanții horthyşti în anul 1943, când au fost devastate cele două biblioteci ale Liceului „George Coşbuc” din Năsăud, cea a elevilor şi cea a profesorilor.

(15) Leon Scridon, „Notițe biografice...”

(16) „Lupta vieții. Gazel”, în „Fire de tort”.

(17) Titu Maiorescu, „Critice”, în, ed 1928, p 202.

(18) Lucian Valea, „Pe urmele lui...” p 180.

(19) Iuliu Bugnariu, „Contribuții la viața şi activitatea lui George Coşbuc”, în „Arh som”, vol I (1926), nr. 6, p 80.

(20) Virgil Şotropa, „Amintiri”, în „Arh som”, vol. I, nr. 5 (1926), p 48.

(21) „Raportul al 15-lea despre gimnasiulu superioare din Năsăudu pre anulu scolasticu 1883/4, p 62 – 63.

(22) Apud N Drăganu, „G Coşbuc la liceul din Năsăud...”

(23) V Şotropa şi dr N Drăganu, op cât, p 379 – 380.

Iv.

Zborul de la cuib

Student la Universitatea din Cluj

Pentru George Coşbuc, Hordoul natal şi Năsăudul constituiau, luate împreună, un cuib al copilăriei şi adolescenței, în care a fost crescut cu dragoste, de părinți şi dascăli, într-un mediu geografic pitoresc, dominat de tradiții glorioase. Hordoul şi Năsăudul, valea Sălăuței şi cea a Someşului Mare, valea Leşului, cu acei munți înalți care poartă nume agreste, ca Țibleş, Pietros, Ineu, Heniu – cu oameni minunați, în viața cărora poezia îndrăceşte asprimile şi oferă echilibrul sufletesc necesar – reprezintă, toate, „cuibul visurilor” lui George Coşbuc. Din acest cuib, acum, când primise certificatul de „matur”, – fiind deci capabil să zboare singur –, trebuia să se îndrepte spre alte orizonturi.

Cu prilejul stingerii din viață a poetului, Liviu Rebreanu

rememorează momentul primei desprinderi a lui Coşbuc de locurile natale, după ce evocă trăsăturile morale specifice oamenilor acestor ținuturi: „Acolo natura e tovarăşa omului şi-i dezvăluie toate frumusețile. Acolo rapsozii populari – flăcăi îndrăgostiți – se întrec duminica, la horă, în chiuituri noi, în versuri glumețe şi săltărețe. Baladele româneşti cele mai multe prin asemenea ținuturi se încheagă. Acolo se nasc poeții.

De acolo a trecut Coşbuc la carte, la liceul din Năsăud, unde a rămas tot ca acasă, tot printre țărani. Poezia cu care a pornit de acasă s-a înnobilat poate prin contactul cu şcoala, dar nu s-a schimbat şi nici nu putea să se schimbe. Mediul se păstrase. De la Năsăud până la Bordău e cale numai de două ceasuri cu piciorul. „Studentul", îmbrăcat în cioareci şi cu suman, dormea deseori acasă în cursul săptămânii, iar duminica totdeauna, fiindcă duminica juca şi la horă în sat.

De abia după ce şi-a luat „maturitatea", a lepădat sumanul țărănesc şi s-a îmbrăcat în straie nemțeşti. Trebuia să plece mai departe, la Cluj, să învețe „iura" şi „filosofia". Dar n-a mai învățat mult. Versul îl vrăjise. Ceea ce făcuse până atunci trebuia să facă şi în viitor: să scrie (…).

Cu cât s-a depărtat apoi mai mult de Valea Someşului, cu atât sufletul i s-a posomorât. Nostalgia îl chinuia. Se simţea străin, îi lipsea satul, sănătatea cea mare de acasă. Hărţuielile vieţii „intelectuale” i-au retezat entuziasmul” 1.

Liviu Rebreanu, care va parcurge cam aceleaşi drumuri şi se va desprinde din umbra aceloraşi munţi, din muzica aceloraşi ape, din acelaşi univers uman, a schiţat, printre primii, destinul poetului ca un drum al dezrădăcinării.

După absolvirea Gimnaziului Superior Românesc Greco-Catolic din Năsăud, abiturientul George Coşbuc trebuia deci să se gândească la viitor. Iniţial, acest viitor a fost gândit de părinţii săi. Conform tradiţiei familiale, dar cu gândul şi la cheltuielile legate de întreţinerea feciorului lor la studii superioare, unde nu se mai puteau trimite săptămânal „dăsagii” cu provizii, în fiecare zi de joi, ca la Năsăud, popa Sebastian şi preoteasa

Maria s-au hotărât să-l trimită pe fiul lor, George, la seminarul greco-catolic românesc din Gherla, pentru a-l face popă. După absolvirea studiilor teologice, George Coşbuc ar fi trebuit să ajungă preot în vreo comună din părţile Năsăudului şi, mai apoi, în Hordou, încheind astfel un ciclu biografic asemănător cu al tatălui său, Sebastian. Ar fi trebuit să aibă o preoteasă gospodină, copii care să

ducă mai departe prolifica familie a coşbucenilor. Dar, în tânărul „abiturient” se aprinde parcă răzvrătirea iobagilor din care se trăgea neamul său. Formal, se duce cu tatăl său la Gherla, pentru a se prezenta la concursul pentru intrarea în seminarul teologic. Părintele Sebastian are, însă, aici, o neplăcută surpriză: băiatul lui încurcase actele necesare prezentării la concurs şi astfel n-a mai putut fi înscris. Într-o scrisoare adresată lui Ioan Slavici, la 23 iulie 1887, Coşbuc avea să explice incidentul de la Gherla: „Mama, şi îndeosebi tata, vrea cu orice preț numai popă să fiu; cu gând de popie m-au dus poate la şcoală de prima oară şi cu acela gând trăiesc astăzi. Când am absolvit gimnaziul, de voie de nevoie am concurat şi eu să mă primească la teologie; a fost tata cu mine, dar eu, neavând nicio plăcere spre ciasloave şi căzănii, nu mi-am pus în rânduială hârtiele de lipsă pentru dreptul de a concura: tata nu m-a inspecționat şi eu nu am fost primit în seminar. A vrut poate şi D-zău aşa, că de intram atunci la teologie rămâneam prost şi orb pentru vecii vecilor!” 2

Pe la mijlocul lunii septembrie 1884, Coşbuc se îndreaptă spre Cluj, pentru a se înscrie la universitate. Până la Dej a călătorit cu căruța. (Linia ferată pe valea Someşului Mare, de la Dej în sus, s-a construit mult mai târziu, abia la

începutul secolului al Xx-lea.) De la Dej a luat trenul. La Cluj, s-a înscris la universitatea maghiară, înființată în anul 1872, la „facultatea de filosofie” (cum se numeau pe atunci studiile filologice, după sistemul mai vechi european – „böleseszettudomanyi kar”), specialitatea studii clasice, după cum se poate deduce din copia indexului de student prezentată Fondului Scolastic din Năsăud, în vederea acordării bursei de studii. Dar să vedem care sunt condițiile noii vieți în care s-a aventurat Coşbuc. Într-o scrisoare datată 22 septembrie 1884, proaspătul student îi scrie tatălui său: „Marți, 22 sept 1884. Iubite tată! Cost mi-am luat cu 11 fi la o unguroaică; mâncăm vreo şese-şepte români la olaltă. Cuartir n-am; trăiesc într n făgădeu, unde am închiriat o chilia cu 10 fi până la prima, trei inşi. De la 1 Octombrie me voi muta în quartir separat. Cu papucii am avut val mare. Am căpetat ochi de găină şi n-am umblat de loc şi am fost silit se-mi fac papuci comozi, dar nici cu ei n-am putut umbla. Acuma port neşte papuci vechi. Cu stipendiul nu ştim cum stăm. După cum aud nu-l căpătăm până-n Decembre. Dar până în Decembre ce facem noi? Te rog dara să-mi trântiți pentru luna lui Octombrie vreo 5 – 6 fi, dar negreşit, căci scriu şi badei, lui Ion şi badei Leon şi chiar şi la popa din Majeru. Din 4 locuri doră voi potea face

vr o 18 fi pentru luna viitoare. Dar fi bun de grabă a-mi trămite, căci acuma e lucru încurcat cu stipendiul. Io-s sănătos şi n-am altă boală, decât grija pe luna viitoare. Ştiu eu că poate nu vei avea bani, dar totuşi Vă rog să faceți ceva, căci stau ca pe spini până ce mă ved pus în picioare pe luna care vine. De altă dată Vă voi scrie mai multe. Sunteți cu toții sănătoşi acasă? George. P'S Dacă veți căpăta epistola joi, atunci până sâmbătă să faceți bine a-mi trimite 5 fi ca să-i capăt pe marți, de oarece mercuri e prima octomb şi trebe să mă încuartirez. Idem" 3.

Aşadar, cel dintâi contact cu oraşul Cluj este însoțit de necazuri; se vede că nu prea era obişnuit cu încălțămintea nouă. Se mai vede că nu-şi rezolvase problema „cuartirului", că situația bănească era mai mult decât nesigură, de aceea face apel la mai mulți finanțatori. Cine sunt aceştia?

Badea Ion este Ion Catone (1844 – 1890), preot în Salva, căsătorit cu sora poetului, Elisabeta (Saveta) – era, deci, cumnatul studentului Coşbuc. Cel de-al doilea finanțator, tot un bade, este Leon, al doilea născut dintre frații poetului şi preot în Leşu; cel de-al treilea, din Majeru (Maieru), pare a fi „popa Grozea cel bătrân", cum îl numeşte Liviu Rebreanu în „Cuibul visurilor", fiica acestuia, Ioana Groze, era soția popii Leon din Leşu. Dar, pe lângă aceşti solicitanți

sprijinitori materiali ai studentului Coşbuc, „casa” principală o constituia fondurile şcolare năsăudene. În articolul „Anii de studenție”, Ion Rusu Sărățeanu, pe baza cercetărilor făcute în arhivele năsăudene, a clarificat relația studentului Coşbuc cu aceste fonduri: „Fondurile grănicereşti nu acordau burse decât cu condiția ca „la țінea fiecărui semestru să prezinți testimoniu de examenele prescrise, eventuale testimonii semestriale sau anuale de colocviu din două studii semestriale, ori unul din studii anuale”, condiții care sunt menționate textual şi pe cele două cereri de burse ale studentului George Coşbuc, datate 14 august 1884 şi 12 august 1885, de altfel singurele cereri conținute în dosarul menționat.

Pentru justificarea bursei pe anul 1884 – 1885 şi pentru acordarea în continuare a bursei pe primul semestru al anului şcolar 1885 – 1886, studentul George Coşbuc prezintă copia certificată a indexului studențesc de pe semestrul de vară al anului 1884 – 1885.

Din indexul studențesc reiese că, în semestrul de vară al anului şcolar 1884 – 1885, a frecventat cursurile: „Teoria şi istoria retoricii la Greci şi la Romani”, ținut de dr Homan Otto; „Interpretări de poeme alese din Horațiu”, curs predat de dr Szamosi János; „Marile jocuri naționale ale Grecilor”,

expus de acelaşi Szamosi János; „Istoria Grecilor antici”, curs ținut de dr Schiling Lajos, şi „Heraldică generală”, curs predat de dr Finaly Henrik.

Dintre cursurile menționate mai sus, ia examenele în semestrul de vară la următoarele: „Interpretarea de poeme din Horațiu”, „Marile jocuri naționale ale Grecilor” şi „Istoria Grecilor antici”.

Din „Journalul scolasticu de stipendie pro 1885” rezultă că George Coşbuc a primit bursă, pentru studii, pe perioada ianuarie-noiembrie 1885, suma de 183 fi şi 34 or. După această dată, nu mai figurează ca bursier, ceea ce înseamnă că n-a mai putut prezenta indexul din care să reiasă frecvența la Universitate şi luarea examenelor” 4.

Cursurile se predau în limba maghiară, pe care poetul nu o stăpânea la nivelul cerut.

Exista, în cadrul facultății de filosofie a Universității maghiare din Cluj, şi o catedră de limbă şi literatură română; la data sosirii lui Coşbuc, această catedră avea o situație incertă, ceea ce şi explică, în parte, faptul că poetul nu are înscris în indexul său nicio disciplină din domeniul limbii şi literaturii române. Curios e faptul că, în „Anuarul universității regale maghiare Francisc Iosif din Cluj”, pe anul şcolar 1884 – 1885, precum şi în anii următori, 1885 –

1886 şi 1886 – 1887, figurează profesorul dr Grigore Silaşi (cu următoarele cursuri: „Istoria poeziei lirice româneşti de la origini până în prezent”, „Formarea cuvintelor româneşti pe baza de istoria limbii”, „Conversații sau seminar despre cele mai vechi producții ale literaturii populare româneşti scrise”, „Istoria literaturii române în epoca veche, mijlocie şi modernă”, „Fonetica şi morfologia limbii române”, „Seminar despre cele mai vechi producții ale literaturii române populare scrise”). Cursuri cu tematică apropiată a audiat, predate de Grigore Silaşi, profesorul Gavril Scridon, în anii şcolari 1872 – 1875; acelaşi profesor i-a audiat şi pe Szamosi János şi pe Homan Otto, aşa cum o arată „Absolutorium”-ul lui Scridon scris în limba maghiară. Dar, la data când George Coşbuc se înscrie la facultate, profesorul Grigore Silaşi fusese suspendat de la catedră şi apoi înlocuit cu un fost căpitan de poliție, renegatul Moldovan Gergely. Lipsa disciplinelor predate de Grigore Silaşi din indexul de student al lui George Coşbuc se poate explica prin statutul incert în care se afla profesorul român; este de neconceput ca un student român la o facultate de filosofie (filologie) să nu audieze un profesor român care preda cursuri cu o tematică precum aceea citată mai sus. Totuşi, este indiscutabilă relația, extra-universitară, care s-a

stabilit între interzisul Grigore Silaşi şi George Coşbuc. Va fi fost o relație pe care o putem bănui directă, la domiciliul profesorului de pe strada Ortodoxă, nr. 1, unde locuia acesta în acea vreme. Acest contact neoficial, cu atât mai benefic, a catalizat creația de atunci a poetului, prelungită, apoi, în anii petrecuți la Sibiu.

Grigore Silaşi, originar din Beclean (1836 – 1897), studiase la liceul din Năsăud, la Dej, Cluj, Blaj şi Viena, mergând oarecum pe urmele Şcolii Ardelene. Îşi însuşise o cultură temeinică, valorificată în cursurile universitare la Universitatea din Cluj şi în studiile pe care le publică, precum şi în lucrările rămase în manuscris (păstrate la Muzeul Literaturii Române din Bucureşti). Academia Română îl alege, în 1877, membru de onoare. Dintre lucrările sale au apărut în volum două: „Renaşterea limbii române în vorbire şi scriere" (Gherla, 1879 – 1885) şi „Apologie", „Discuții filosofice şi istorice maghiare privitoare la Români" (Cluj, 1879). În lingvistică, Grigore Silaşi este unul dintre reprezentanții însemnați ai curentului latinist, fără a fi adeptul unui purism exagerat, întrucât acordă o atenție deosebită limbii poporului, pe care o consideră „vie şi viguroasă".

„Domeniul în care a dat cele mai multe lucrări valabile –

se spune într-un studiu dedicat operei sale – rămâne însă folclorul. În direcția aceasta se numără fără îndoială printre cei mai de seamă reprezentanți români ai timpului. Întinsul său studiu „Românul în poezia sa poporală” este o prezentare istorică a folclorului nostru. Publicat în „Familia” în 1876 – 1877, este întâia sinteză amplă asupra folclorului nostru”. Profesorul Dumitru Pop, care s-a ocupat cu cercetarea operei lui Grigore Silaşi, – (inclusiv a manuscriselor rămase de la acesta) –, subliniază faptul că Silaşi era convins de realismul creației populare („pentru că poporul nu e poet de profesiune, ci de ocazie”) şi că producțiile orale populare (pe care le înțelege legate de muzică şi de dans) sunt, de fapt, istoria poporului român. Românul în poezia sa poporală este o prezentare istorică a folclorului nostru. Dumitru Pop sintetizează: „Silaşi studiază creația noastră populară din perspectivă istorică-mitologică şi etnopsihologică” 5.

Influența lui Grigore Silaşi asupra lui George Coşbuc este deci de presupus, mai ales aceea a teoriilor despre folclor şi despre mituri. Ele se vădesc în creația lui Coşbuc, în perioada clujeană şi sibiană, în poezii ca „Blăstăm de mamă”, „Pe pământul turcului”, „Angelina”, „Draga mamei”, „Fulger”, „Izvor de apă vie”, cu deosebire în „Atque nos”

(toate creații din anii 1885 – 1887). „Atque nos” pare un curs versificat de folclor şi mitologie scris în lumina concepției lui Grigore Silaşi.

Numit profesor de limba şi literatura română la nou înființata Universitate maghiară din Cluj, încă în primul său an de funcționare, 1872 – 1873, – când aceasta preia din mers învățământul superior ardelenesc desfăşurat mai întâi în limba latină, apoi în germană –, tânărul profesor organizează societatea de lectură „Iulia”. Silaşi întocmeşte şi regulamentul de funcționare şi statutul societății, care îi aduna, în cadrul ei, pe studenții români din Cluj. Scopurile sunt stabilite în statut: „progresarea junilor de la Universitatea clujeană în cultură peste tot; cultivarea limbii şi literaturii române” 6. Într-un raport din 1878, alte precizări: „scopul societății (...) a fost nu numai de a se cultiva membrii ei pe sine, a deştepta şi nutri simțul național nu numai în inimile membrilor ei, ci a-şi extinde razele încălzitoare, după putință peste întreg publicul român (...) din Cluj şi dimprejur” 7.

La începutul anului şcolar 1876 – 1877, sub presiunea conducerii universității, Silaşi renunță la conducerea societății, pe care o preia Aurel Isac, viitorul avocat în procesul „Memorandumului” din 1894 (tatăl poetului Emil

Isac). În 1883, societatea avea 40 de membri. La începutul anului universitar 1884 – 1885, este ales în comitet şi proaspătul student George Coşbuc. La 25 noiembrie 1884, societatea este desfiinţată prin ordinul ministrului Tisza Kalman. Grigore Silaşi este îndepărtat şi el de la universitate. Leon Scridon, în ale sale „Amintiri", citate de mai multe ori, aduce unele precizări în legătură cu viaţa studentului George Coşbuc: „Am locuit cu George Coşbuc într-un cvartir mai multe luni. Pe atunci citea din literatura germană Schiller, Goethe şi poeziile lui Petőfi traduse în limba germană; iar în biblioteca Universităţii, îndeosebi în lunile de iarnă, răsfoia cărţi şi reviste care se potriveau cu înclinaţiile sale literare, urmând totodată şi indicaţiunile profesorului de limba şi literatura română Grigore Silaşi, conducătorul românilor din Cluj pe vremuri, ocrotitorul şi îndrumătorul studenţilor universitari români. Tot la îndemnul acestui profesor, a tradus din nemţeşte poezia „Zlatna" din Martin Opitz, pe care a publicat-o în „Tribuna" din Sibiu" 8.

Virgil Şotropa, în „Amintiri", întregeşte datele vieţii studentului Coşbuc: „După absolvirea liceului trecu la Universitatea din Cluj şi acolo m-am împrietenit şi mai mult. De câte ori cutreieram periferia oraşului sau urcam

Dealul Feleacului, discutând şi glumind; iar dacă-l apuca vreun dor şi jale, mă ruga să ne întoarcem acasă, să-i cânt vreo doină someşană. În mica mea cameră se aşeza pe dunga patului cam hodorogită şi asculta cu deliciu la sunetele vioarei; iar eu îl asiguram că-i cânt foarte bucuros, căci am în el pe cel mai credincios şi indulgent public asistent.

Nu o dată se întâmpla că dispărea făr de nicio vorbă şi nu-l vedeai săptămâni întregi în Cluj. Când îl cuprindea nostalgia, nu era în stare nimic să-l rețină; pleca spre munți, la Hordoul său şi la bătrânii săi părinți. Almintrea, precum studenții tuturor timpurilor, ori doar în măsură şi mai mare, noi, studenții români de pe atunci, eram de-a rândul subțirei la buzunar, trăiam viață simplă, fără multe pretenții, răbdam lipsuri de tot felul, aşa că o duceam, zău, cam greu, în cele douăzeci şi nouă zile „din urmă” ale lunii. Nu e deci mirare că ne apuca câteodată un aprig dor să plecăm acasă, unde ne mai puteam întrema şi întări trupul şi sufletul” 9.

Coşbuc nu se simte bine la Cluj; motivele sunt de natură morală. Atmosfera antiromânească îl sufoca; este, poate, şi unul din motivele pentru care va părăsi studiile universitare. Se mai adaugă şi condițiile materiale precare.

Aceste două motive sunt limpede exprimate într-o scrisoare trimisă tatălui său în primăvara lui 1885: „Cluj, 12 Marte 1885, Iubite tată! Ar fi trebuit să-ți scriu dată ce am sosit în Cluj, însă am tot lăsat de pe o zi pe alta, până acuma. Cu Telcianul, cu care am plecat de acasă din Hordou, am venit bine, numai că e un om somnuros; dormea mânând caii, astfel în că a doua zi abia la 2 ore după amiazi am fost în Dej. Trenul chiar pleca, deci am trebuit să ne suim de grabă, aşa încât n-am avut vreme să mă întâlnesc cu badea Mentu, căci l-am vezut acolo. Cu trenul am venit până în Gherla numai. Seara am mers la seminariu unde am cinat, apoi peste noapte ni am luat o chilie într-un hotel. Am stat în Gherla până în ceilaltă zi după amiazi. Eu-s sănătos. Cursurile noastre se vor găta la ținea lui April, astfel peste vreo 7 – 8 săptămâni vom veni acasă. Pe la Cluj e vreme bună, chiar azi e zi de târg de țară, abia străbați prin oraş de oamini. Stipendiul l-am scos de pe ianuar şi februar; cu banii ce mi-au întrecut peste cost şi cuartir, mi-am cumpărat un căuput de primăvară. În mai e expoziție la Pesta şi universitarii ar merge in corpore acolo, astfel şi eu trebuie să-mi țin stipendiul de pe o lună, ca să pot merge şi eu dacă mă voi putea duce. Lui Cosmulei numai acuma i-a venit suplica de la ministeriu şi s-a înscris. Noutăți nu mai

sunt de însemnat pe aici; ungurii-s tot aceia ce au fost, de abia încapi de ei în lume. Bani n-aş cere acum, căci sciu că nu vei fi având, dacă însă totuşi ai fi bun, îmi trămite vreo 3 – 5 fi... Sunteți sănătoşi acasă” 10.

*

Un eveniment care avea să determine întreaga viață a lui Coşbuc, cu efecte salutare pentru evoluția poeziei române, o constituie publicarea, în „Tribuna” de la Sibiu (I, nr-ele 188 şi 190, decembrie 1884), a poeziei „Filosofii şi plugarii” (După o poveste populară), semnată C Boşcu. Semnătura era un pseudonim – anagramă sub care se ascundea timidul poet. Publicarea acestei poezii a unui autor necunoscut a însemnat un mare eveniment pentru redactorii „Tribunei”. În „Amintirile” sale, Ioan Slavici consemnează: „Într-una din zile am primit la redacțiune, pentru foița „Tribunei”, un manuscript curat şi citeț, o snoavă versificată. Autorul se subscrie Boşcu şi plicul fusese în Cluj pus la poştă. Mi se părea lucru învederat, că acel „Boşcu” e-ncepător, student la Universitatea din Cluj, şi mă bucuram, căci n-o fi, poate adevărat, că ziua bună de dimineață se cunoaşte, dar, nu mai încape nicio îndoială, că cei în adevăr aleşi chiar de la

începutul lucrării lor îşi dau destoiniciile pe față. Mi-a plăcut snoava, am publicat-o şi mi-am aprins paie-n cap.

Bechnitz avea obiceiul de a citi ziarul pe la cinci după amiază, când paginația era gata de tipar. Aşa a făcut şi de data aceasta şi era foarte supărat. Era de părere ca asemenea lucrări se publică pentru numărul de duminică ori în ajunul unei sărbători şi numai după ce au fost anunțate cu o zi – două mai înainte... Ziua următoare au dat năvală, unul după altul, ceilalți, ca să afle cine a scris snoava, unde se află el, ce rost are, şi cei mai mulți erau de părerea lui Bechnitz şi stăruiau, ca neapărat să-i scriu lui Boşcu rugându-l să ne mai trimită ceva pentru ca să fac publicarea după ce voi fi anunțat-o pentru un număr de sărbătoare.

Nu numai că i-am scris apoi, dar i-am mai trimis şi volumul de poezii al lui Eminescu, precum şi nuvelele mele.

După câteva zile mi s-au înapoiat cele trimise cu observația că la Universitatea din Cluj adresantul e necunoscut" 11.

În acelaşi an, 1884, Coşbuc debutase şi în „Şcoala practică" (tom Îi, 1883 – 1884), revista pe care o scotea pedagogul Vasile Petri, la Năsăud, cu o traduucere, „Cuvintele Coranului", de Zedlitz. În pagină, se indică:

„traducere de Coşbuc, stud clasa a Vii-a”. Se vede că textul fusese predat de Coşbuc mai devreme. Urmează, apoi, în 1885, colaborări la „Calendarul pedagogic” (cu 1. „Ghicituri” şi 2. „Care rege n-are țară”) şi la „Familia” („Două întrebări” şi „Unde zbor...”), semnate cu anagrama C Boşcu. În 1885, continua să colaboreze la „Tribuna” cu trei prelucrări folclorice şi cu o traducere emblematică pentru consecvența cu care Coşbuc urmărea problema latinității şi continuității românilor în vechiul lor pământ. Este vorba de poemul „Zlatna”, pe care-l publică, în mai iunie 1885, în „Tribuna”, cu mențiunea, la sfârşit, „Cluj, 1885”. Traducerea este însoțită de câteva date despre autorul poemului, poetul german Martin Opitz (1597 – 1639).

În anul 1886, Coşbuc publică, în „Tribuna”, poezii noi (între care se distinge „Atque nos!”). Între timp, Ioan Slavici îl căutase pe Coşbuc la Cluj: „După trecerea unui timp oarecare m-am dus la Cluj, ca acuzat într-un proces de presă, în care îmi era apărător d-l avocat Iuliu Coroianu. În cancelaria acestuia am găsit un tânăr, pare-mi-se d-l Iuliu Maniu, care-şi făcea obligata practică în ale avocaturii. L-am întrebat dacă nu cumva cunoaşte pe un oarecare Boşcu, de la care am primit nişte versuri. El a dat cu socoteală că vorba e de Gheorghe Coşbuc, feciorul popii de la Bordău,

căci acela scrie versuri. Însă acesta părăsise universitatea şi se afla pe timpul acela dus la o stână din munții Rodnei.

Le-am spus-o aceasta celor de la Sibiu şi după îndelungate discuții a rămas să-i scriu acolo la Bordău şi să-i propun să intre în redacțiunea Tribunei" 12.

într-o scrisoare din 17/3/86, trimisă din Cluj lui Ioan Slavici, poetul îi comunică foarte succint situația materială şi morală în care se afla:

„Stimate D-le!

Ex abrupto cu o rugare sinceră îmi încep eu astăzi scrisoarea mea; Domniei Tale îmi dezvălesc năcazul, căci D-Ta mi-ai dat primul impuls d'a păşi în lume şi tot D-Ta cred că vei fi cel de-antâiu, carele ai vrea să mă ajuți.

Părinții mei fiind săraci şi neavend poteri, nici măcar slabe, de-aş susțânea feciorul la universitate, eu trăiesc din un stipendiu de 200 fi din fondurile năsăudene: 16 fi la luna şi câte 5 – 6 fi din când în când de la un frate al meu – atâta e totul! Limba maghiară nu o poşed. Cu ungureasca o duc greu, cu viața rău: nu-mi resteazǎ decât să las filosofia în baltă şi de la toamnă sapuc patrafirul şi psaltirea şi să merg în seminariu.

Te rog pe D-Ta, dacă se poate, să binevoieşci a-mi mijloci un mic ajutor din fondul institutului tipografic – prin ceea

ce în aş deobliga a scrie în foişoara „Tribunei” regulat şi ades, atât prosa cât şi poesia şi aşa, după cum ar cere condițiile pusă de dumneavoastră.

Pentru asta Te rog pe D-Ta, să cauți deca să poată ori ba şi n casul prim, să aibi bunetate a-mi face cunoscut.

Mulțumindu-ți pentru „Tribuna” şi anticipative mulțumindu-ți pentru bunăvoința D-Tale față de mine, sum al D-Tale

George Coşbuc” 13.

Ioan Slavici îi răspunde prompt şi concret:

„Sibiu, 22 Martie 1886

Iubite Domnule Coşbuc.

Versurile pe care ni le-ai trimis sunt o nouă dovadă despre zelul literar al DTale şi Te rog să fii încredințat că atât pentru noi, cât şi pentru mine îndeosebi, ba mai ales pentru mine, diua în care le-am primit, a fost o di de sărbătoare.

Te rog dar scrie, când te simți dispus, şi ne trimite ceea ce scrii, dar silă să nu îți faci, căci e mai bine puțin şi bun decât mult şi slab.

Precum ştii, am să mă duc în curând la Cluj ca să stau în fața curții cu jurați. Vom vorbi atunci mai mult.

Deocamdată te vestesc, că eu poşta de astă-di Ți se vor

trimite din partea editurii „Tribunei” 30 fi va ear pe viitor vom face tot ceea ce ne vor ierta mijloacele.

Al D-Tale sincer şi afecționat Ioan Slavici” 14.

Acelaşi Slavici, negăsindu-l pe Coşbuc la Cluj, după discuții cu colegii de redacție, se hotărăşte să-i scrie poetului la Hordou şi să-l invite la Sibiu. Poetul regretase că nu s-au putut întâlni atunci când Slavici a avut procesul la Cluj şi-i scrie acestuia, din Cluj, la data de 1 iunie 1886, următoarea scrisoare:

„Domnule director!

Atâta-mi pare de rău, că n-am potut să fiu la Cluj, pe tâmpul procesului D-Tale şi că n-am potut să mă întâlnescu cu D-Ta;

n-am potut, căci eram acasă bolnav de friguri, şi afară de aceasta – neavând nicio foaie dincarea să mă informez despre starea lucrului – epistolele colegilor mei de la universitate abia a patra zi mi-au adus scirea, că D-Ta esci în Cluj.

Mult mi-ar plăcea şi doresc mult să pot conveni cu D-Ta; dacă-mi va fi cu putință, pe zilele viitoare mă voi încerca să-mi fac drum până la Sibiu, ca să văd lumea românească de p acolo, şi convenind cu D-Ta, să mă mai reaflu.

Iar apoi de dragostea vorbei, mă încumet a-ți spune că,

dacă în „Draga mamei” şi în „Cântec” n-am fost aşa poetic, ca de altă dată, – e împrejurarea că, prima e scrisă pe vremuri mai patriarhale ca azi, iar a doua e scrisă exabrupto pe hârthia pe care am trimis-o Onoratei Redact (îi) a „Tribunei” – e vorba de un rămăşag. Erau adică la mine în chilia patru universitari, şi până ce ei povesteau, eu scriam „Draga mamii”. Unul dintre ei-mi zice odată, că el nu crede, că eu pot scrie o poesie improvisată, dar aşa s-o scriu, încât necoregând nimic s-o trimit publicității.

Eu susțân că pot; ei că nu se poate. Ne-am prins pe rămas: ei, după cum ne înțeleserăm mi-au dat să vorbesc despre „duşmanii lui Ştefan-Vodă”; eu apuc peana – am scris „Cântecul” aşa, după cum ai D-Ta bunăvoința să-l citesci. Denşii au decopiat vorbele şi acum asceaptă să le vadă publicate, ca să poată pierde rămăşagul lor.

În urmă Te rog să faci bine şi să dispui, ca „Tribuna” din 6 Iuniu încolo, să-mi trimită nu în Cluj, ci în Hordou, posta ultima Năsăud, de oră ce în 6 a lunii acesteia îmi voi schimba quartirul; ci şi după schimbare, voi fi tot acelaşi, alipit cătră D-Ta, precum sum şi astăzi.

al Domniei-Tale.

George Coşbuc, st în fil” 10.

Între timp, poetul are neplăceri crescânde cu familia sa.

După aproape 3 ani de şcoală, studentul nu reuşeşte să-şi treacă examenele. E, deci, în perspectivă, un neisprăvit, spre disperarea părinților săi. Cu situația şcolară tulbure, hărțuit de ai săi, poetul se refugiază în satul Herina, de lângă Bistrița, unde era preoteasă sora sa, Angelina, căsătorită cu Constantin Pop; acesta a funcționat ca preot la Herina de la 27 iunie 1884 până la 26 iunie 1895, când a fost mutat în satul său natal, Feldru, unde soția sa Angelina avea, de asemenea, rudenii apropiate. La Herina găseşte poetul-student loc de refugiu şi înțelegere ocrotitoare, căldura necesară pe care i-o oferea Angelina, care nu avea copii. Herina era un sat săsesc, cunoscut prin biserica monument de artă, cu două turle inegale şi diferite ca stil (construcție remarcată şi de George Călinescu într-o „Cronică a optimistului"). Erau câteva familii de români greco-catolici, păstoriți de preotul Constantin Pop. N-a mai rămas nicio urmă materială despre trecerea pe acolo a popii Costan şi a soției sale, Angelina; casa parohială a fost demult demolată şi ea, făcând loc unei alte construcții. Bătrânii satului îşi mai amintesc de familia popii şi de poetul George Coşbuc, aşezați undeva, în ceața amintirilor, într-o lumină de legendă şi basm. În vecinătate, satul Galații-Bistriței, sat românesc de foşti iobagi, unii purtând numele de Rob,

coborâtori dintr-un şir lung de generații. Aici, la Herina, pământul era darnic, iar aşezările umane străvechi, cu relicve din epoci primitive şi mărturii mai noi, de pe vremea năvălirii tătarilor, la începutul celui de al Xiii-lea veac.

De la Herina datează ultima scrisoare a lui George Coşbuc, înainte de a se îndrepta spre Sibiu. Data stabilirii poetului la Sibiu a fost controversată, opiniile oscilând a o fixa între 1886 şi 1887. Al Dima, în capitolul „Anii sibiani ai lui Coşbuc", din volumul „Sibiul", şi, mai explicit, în broşura „Cei mai rodnici ani ai vieții lui George Coşbuc. Poetul la Sibiu" (Sibiu, 1938), este de părere că stabilirea poetului în oraşul de pe Cibin ar fi avut loc pe la sfârşitul anului 1886. Cel mai aproape de adevăr mi se pare a fi G Călinescu. În „Istoria literaturii române de la origini până în prezent" (Bucureşti, 1941), el susține că, în iulie 1887, Coşbuc se găsea în satul Herina, fără să precizeze însă data stabilirii lui în redacția „Tribunei" sibiene. G Călinescu se întemeia, de bună seamă, pe scrisoarea publicată de I'E Torouțiu, din care am citat un fragment. Iată un alt fragment din această scrisoare: „Şi acum, după 3 ani de facultate, mi caută totuşi să ne călugăresc! Dar acum vreau, cum vreau, ceea ce n-am vrut înăinte cu trei ani, căci atâta în am îngrozit de supărările tatii ş-ale mamei, încât bucuros în aş duce şi

pandur de lemniță, numai să scap de necazurile toate, ce le poartă ei pentru mine şi eu pentru ei! Şi în urmă în am şi disgustat de multe, nu-mi mai bat capul cu acele, la care odată mi plăcea's ajung – filosof ori măgar, pentru mine de astăzi tot un drac!

Din noiembrie am fost şi beteag de aprindere de plumani pană-n mijlocul lui lănuar, şi de-atunci pană-n mai am fost tot slab şi cuprins de boli, căci sum adeverat pătimaş al durerii de cap, de mâne, me doare, de nu mâne, tot aşa, de frig de căldură şi de toată nimica sufer; pre lângă alte multe, am şi bătăi de inimă des repetate şi, cu toate leacurile doftorilor de pe aici, tot ele rămân.

Toată ocupațiunea n anul trecut şi anul acesta jumetate mi-a fost compunerea unei Antologii grecesci: vr o 480 de poesii de toată mâna, din 92 de autori, traduse şi în hexametri şi versuri moderne; colecțiunea poesiilor mele încă am ordinat-o şi aş dori se încep publicarea poesiilor lirice în ceva foaie.

Acasă în Hordou nu am şezut nici două zile, pentru că beu numai pelin; am fost tot dus prin sate, ca nebunii, mai culegând unele şi altele de printre oameni. Chiar astăzi D-Tale ți scriu din Harina, de lângă Bistrița.

Şi poți uşor vedea, domnule Slavici, că sunt necăjit în

toate...”

Scrisoarea fiind ruptă, nu se poate descifra tot textul; reiese că tatăl său „se teme să nu apuc cărările spre România. Cât pentru frați şi cumnați, toți capete cu lumină şi popi, încât nu le prea vorbesc multe. Mi dau sfaturi tot contrari firii mele, de intențiile mele râd şi de paşii mei şi bat joc, ei sunt prea prosaici pentru mine, asta e sfânt, şi eu sunt prea domol, prea simțitor şi prea nalt pentru ei: caută să tac, ca Ovidiu cu „barbarus hic ego sum, quia non inteligor abilis”.

Te rog, că D-Ta să nu te superi de-aşa scrisoare, dar mai din adins te rog, să nu te necăjesci dacă obrasnicesc a cere ear ajutorul D-Tale. Ajutor spiritual nu cer, nici doară că mi-ar trebui, am gătat cu dânsul, vreau să ne duc de-acum orbeşte unde me va duce lumea! Dar un ajutor material, sau tradus: ceva bani, îndrăznesc a cere. Las că mi-e ruşine, dar – ce să fac”.

Scrisoarea este ruptă şi în partea de încheiere; emitentul îl roagă pe Slavici să fie bun să-i răspundă „în Harina langa Bistrița”, semnând

„Al D-Tale devotat

George Coşbuc” 16.

Până la acea dată, Coşbuc colaborase la „Tribuna” cu 14

poezii (cele mai multe, lungi balade sau basme versificate). Ceea ce trebuie subliniat în scrisoarea lui Coşbuc, dincolo de amărăciunea insuccesului în studiile universitare, este justificarea activității sale poetice: antologia grecească (480 de poezii din 90 de autori), precum şi poeziile sale originale. Înseamnă că studentul n-a petrecut timpul de pomană la Cluj; recolta ce părea multora pierdută era deosebit de bogată. Ea justifica lipsa notelor de promovare în indexul studențesc, marcând note de promovare în indexul literaturii române. Promisiunea era solidă şi timpul care vine o va confirma pe deplin. Ajuns la o răscruce a vieții sale, Ioan Slavici se va dovedi acela care-i va deveni înger păzitor şi salvator. Am văzut că ideea de a-l invita în redacția „Tribunei" i-a aparținut lui Slavici. Acesta îşi continuă demersurile justificative: „Personalul redacțiunii era, ce-i drept, complet, şi în budgetul ziarului nu era nimic prevăzut pentru aşa ceva. Ni se-ntâmplase, însă, că unii dintre cititori stăruiseră să fie publicate în mod regulat prețurile din piața Sibiului – pentru unt, untură, fasole, porumb, ceapă etc. A fost deci creat un post nou, cu leafă de 60 fi pe lună, şi acesta i-a fost oferit lui Gheorghe Coşbuc, care l-a şi primit şi-a urmat apoi să noteze în cel mai conştiincios mod prețurile din piața Sibiului" 1".

În redacția ziarului „Tribuna” din Sibiu

Pentru a putea lămuri data stabilirii lui George Coşbuc la Sibiu, ne vine în ajutor corespondența acestuia cu familia. La data de 17 septembrie 1887, poetul îi scrie tatălui său următoarele: „Am ajuns la Sibiu. Domnul Slavici era dus la băi, şi abia marți la săptămâna a venit. Sâmbăta care vine ne vom înțelege cum se cade cu direcția, cum, cât şi ce să fac pe aici. Mi-au dat până una alta 30 fi. În redacțiune merg regulat. Eu am de lucru cronica numai şi prin numerii din 25 august încoace toate cronicile sunt ale mele. Lucru merge aşa: sunt pe masă un teanc de gazete; tot iei şi citeşti şi când afli ceva interesant traduci dacă e nemțeşte, dacă e în foaie română, tai cu foarfecele gazeta şi bucățeaua o trimiți s-o tipărească18.

În nr. 191, din 15 aug /6 sept 1887, al „Tribunei”, Coşbuc publică poezia „Non omnis moriar. La mormântul lui Timotei

Cipariu”. Nu se poate deci vorbi despre o prezență mai timpurie a lui Coşbuc la Sibiu şi părerea lui Al Dima, care, în lucrarea „Sibiul”, atribuie un model de text din „Tribuna”, din 1/13 februarie 1887, lui Coşbuc, nu se confirmă. De

unde o fi scos Lucian Valea data de 31 august 1887?

Faptul că fostul student era destul de nou în redacție este confirmat de informațiile pe care gazetarul le trimite celor de acasă, de la Hordou. Într-o scrisoare datată 30 octombrie 1887, Coşbuc spune: „Noutăți nu ştiu, căci ce ştiu tot îndes la „Tribuna”. La anul nou va ieşi mai mare, mai lată şi mai lungă şi cu mai multe nimicuri. „Tribuna” are 2.987 abonați indirecți (adică pe o lună, pe două luni, care au număr curent) şi 1.218 abonați direcți (adică pe anul întreg). Din „Tribuna” merg 4 exemplare în America, 1 Australia, 19 Africa, şi 8 în Asia. În Roma merg 3... în Paris 32, în Anglia 4, în Spania şi Italia 6, în Rusia 2. Apoi prin Germania şi Austria merg cu sutele” 19.

*

Ziarul „Tribuna” a jucat un rol de primă importanță în viața românilor din imperiul austro-ungar, creat la 1867, când Ungaria (care încercase şi la 1848 să-şi anexeze Transilvania, fără succes) reuşeşte să integreze regatului ei, sub tutelă habsburgică, o provincie la care râvnea de multă vreme şi care fusese un principat autonom. Starea politică a românilor, după realizarea dualismului, devine din ce în ce mai dificilă. Se impune o regrupare a forțelor şi o politică curajoasă, de apărare a intereselor românilor, supuşi,

treptat, unei politici de deznaționalizare. „Tribuna” de la Sibiu, care a apărut de la 14 aprilie 1884 până la 16 aprilie 1903, a fost întemeiată de o mână de intelectuali şi comercianți români, angajați, cu mult curaj şi demnitate, în lupta pentru emancipare națională. Era un ziar politic şi literar. Ioan Slavici, care a fost, cu mici întreruperi, directorul ziarului, explică, în „Amintirile” sale, rostul acestei întreprinderi: „Pentru noi, aşa-zişii tribunişti, ziarul era, mai presus de toate, organ de propagandă pentru restabilirea unității în viața culturală a poporului românesc, şi de aceea cea mai de căpetenie parte a „Tribunei” erau corespondențe primite din deosebite părți ale țării, căci prin aceste corespondențe se-nnodau legăturile între cei de atâta timp despărțiți. Cele mai multe din aceste erau scrise într-o limbă plină de localisme, încât nu era cu putință să le publicăm fără să le fi corectat. Aceasta era cea mai grea parte din sarcina ce luasem asupra mea în redacțiunea „Tribunei”, căci corecturile erau multe şi trebuia să fie făcute cu o cumpănire cruțătoare, ca autorii să nu se simtă jigniți în amorul lor propriu. Nu o dată încurcătura era atâta de mare, încât eram nevoit să copiez cele scrise” 20.

Aşadar, scopul principal era realizarea unei unități culturale, ca premiză a unității politice a tuturor românilor

din toate țările locuite de aceştia. În împlinirea scrisă a programului lor de luptă, chiar de la începuturi, tribuniştii au fost şi junimişti, în măsura în care au adoptat sistemul fonetic de scriere a limbii române. Dar meritul fundamental al „Tribunei” l-a constituit crearea unei literaturi care să se îndrepte către oamenii de la sate, o literatură larg accesibilă, reflectând viața celor cărora se adresa. E vorba de acel realism popular despre care s-a scris atâta. De altminteri, atunci când a fost angajat la „Tribuna” ca director, Ioan Slavici era cunoscut tocmai prin ale sale „Novele din popor” (Bucureşti, Socec, 1881). „Tribuna” îşi stabilise, ca punct prioritar de activitate, să devină „un centru de lucrare literară”. Tocmai în virtutea acestui ideal, ziarul a stimulat tinerele talente, creația originală, aşadar. S-a scris foarte mult despre „Tribuna” şi literatura ei, despre folclorul publicat în acest periodic şi, în general, despre orientarea ei politică şi despre locul publicației în evoluția culturii române. Dintr-o lungă listă reținem câteva titluri: 1. Slavici, „Tribuna şi tribuniştii”, (Bucureşti, 1896), I Slavici, „Amintiri” (Bucureşti, 1924), Ion Breazu, „Studii de literatură română şi comparată”, I, ediție îngrijită de Mircea Curticeanu (Dacia, 1970). Au mai semnat studii şi articole G Bogdan-Duică, Nicolae Iorga, Olimpiu Boitoş ş.a. O lucrare

cuprinzătoare este ce întocmită de D Vatămaniuc, sub titlul „Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut”, (Editura Academiei, 1968), în care un masiv capitol, în. „Tribuna” (p 267 – 375), este dedicat în exclusivitate temei noastre (în secțiunile 1. „Întemeierea Tribunei”; 2. „Orientarea politică”; 3. „Instituțiile de peste munți”; 4. „Procesele de presă”; 5. „Mişcarea literară”; 6. „La Vaț, în temniță”; 7. „Din nou în luptă”).

Pe lângă producția literară originală, „Tribuna” acordă o atenție specială literaturii populare, pentru care publică un îndrumător bine gândit. Tot aici intră şi publicarea de snoave populare. Aşadar, un cerc larg de probleme, în rezolvarea cărora George Coşbuc se antrenase încă înainte de a veni la Sibiu. Nu trebuie să uităm nici atenția acordată traducerilor din alte literaturi.

Să pătrundem acum, conduşi de Ioan Slavici, în redacția ziarului „Tribuna”: „Ca să pot deci lucra în toată liniştea, mă duceam dimineața pe la cinci la redacțiune, încât eram gata pe la opt, când veneau şi ceilalți.

Coşbuc venea şi el cam deodată cu mine. N-avea nevoie s-o facă: prețurile nu le lua din piață, ci din ziarele germane din localitate, care le primeau de la poliție. Ştiind însă că vin eu, se socotea dator să vină şi el. Neavând apoi altă treabă,

aduna de prin reviste şi de prin ziare străine „varietăți” interesante, pe care publicul le cetea cu mare plăcere.

Steteam aşa numai noi doi până la opt şi dimpreună cu ceilalți până pe la douăsprezece, luam cafeaua în acelaşi local şi iar ne întorceam pe la două la redacțiune, unde stăteam până la cinci; treceau însă adeseori una după alta mai multe zile fără ca să schimbăm o vorbă. N-aveam ce să ne spunem unul altuia. Când se-ntâmpla însă să ne pornim la vorbă nu mai sfârşeam. Căzuse adecă şi el în boala de care a suferit Eminescu şi Caragiali: când intrai cu el în vorbă despre cestiuni de tehnică literară, nu-i mai era nici foame, nici sete, nici somn, se pierdea cu desăvârşire el însuşi pe sine. Şi avea cu cine să stea de vorbă, căci afară de mine mai erau pe acolo Bechnitz, dr Crişanu, dr Bărceanu şi Dimitrie Comşa, care sufereau şi ei de aceeaşi boală. Îi făceam deci o mare plăcere dacă-i dedeam şi lui corespondențe, ca să le corecteze.

— Îmi face multă plăcere, zicea el, căci mult învăț făcând corecturi: o singură greşeală în ceea ce priveşte alegerea, întrebuințarea sau aşezarea vorbelor te luminează mai bine decât toate cursurile de stilistică.

Mai suferea şi de altă boală a lui Eminescu şi a lui Caragia li: era doritor de a-şi întinde cunoştințele, şi când se

pornea pe citite, nu-l mai puteai urni din loc.

El se bucura la sibieni de multe simpatii şi toți se băteau pe el să-l aibă la masă. El le făgăduia tuturor ci că are să vie, dar numai rar se nimerea să se ție de vorbă. De cele mai multe ori se încurca fie în vreo lectură, fie în discuții şi era prea târziu când îşi aducea aminte să se ducă să ia masa la cutare şi cutare.

Aşa a şi rămas el toată viața lui: ținea ca manuscriptul să-i fie curat şi citeț ca al lui Eminescu ori al lui Caragiali, să cântărească cu chibzuință fiecare vorbă mai înainte de a o fi pus pe hârtie şi să-şi lărgească mereu cunoştințele fie citind, fie stând de vorbă cu alții” 21.

În legătură cu situația ce o găseşte în redacția „Tribunei”, în cea de a treia scrisoare trimisă părinților săi, la data de 30 noiembrie 1887, poetul comunică şi alte secvențe din viața ziarului, în special fapte legate de intervenția brutală a autorității de stat maghiare împotriva redactorilor: „Cestiunea a stat aşa: Ei m-au chemat pe mine la Sibiu cu 900 fi dar cu condiția sine qua non, ca eu să fiu redactor responsabil. Aşa credeau ei că eu pot fi redactor. Dar nu s-a putut, căci legea de presă cere ca redactorul responsabil să aibă 24 de ani împliniți, sau în cazuri extraordinare să fie declarat majoran şi să aibă documente de om ca persoană

independentă. Eu dacă am venit la Sibiu nu am putut fi aşa cum cereau ei: am fost prea tânăr şi nu am putut lua responsabilitatea ziarului. Dar ei n-aveau redactor, au căutat după ce s-a dus Păcurariu în toate părțile dar n-au aflat. Erau al dracului de strâmtorați şi după ce m-am pus eu la înțelegere cu ei mi-au promis 1.000 de fi numai să vin, căci se temeau că eu nu voi veni, şi nu vor avea om şi „Tribuna" ar fi rămas baltă. Am venit la Sibiu, când le-am spus că eu nu pot fi responsabil, au rămas opăriți, au încercat apoi să mă facă să-ți scriu Dumitale să mă declari majoran şi deja au şi început ei să facă paşii pe la comitete Sibiului, dar eu le-am spus că nu pot şi nu vreau să fiu redactor responsabil, căci n-am de gând să rămân la Sibiu, poate cel mult 11 luni să rămân şi apoi să mă duc la Bucureşti. Erau încurcați oamenii şi ca să mă amăgească au început să îmi spuie că ei n-au lipsă de mine (se înțelege că Slavici nu era în Sibiu) şi că nu-mi pot da numai 400 pe an dacă rămân colaborator" 22.

Coşbuc a continuat să lucreze în redacția „Tribunei", fără să fie numit redactor responsabil, funcție pe care, în locul lui

Păcurariu (trecut, în România, profesor la un institut de fete), este angajat Căşolțan. Poetul continuă să realizeze, cu

multă sârguință, „cronica” la care fusese angajat.

*

Pe lângă obligațiile redacționale, de care se achită cu corectitudine, Coşbuc a publicat, în aceşti ani de redactor la Tribuna, un mare număr de poezii: „Tulnic şi Lioara”, „Străjerul”, „Anacreontica” (16 piese), „Logica augurilor”, „Gramatica şi medicul”, „Atletul din Argos”, „De cea din urmă dată” (Spaniolete), „Tilinca”, „Teotolinda”, „Patru portărei”, „Rodovica” (Baladă din popor), „Ceas-rău” (Baladă), „Serenadă” compusă după termometru, „La logodnă” (Baladă), „Vlad Țepeş”, „Poezia unui tipografist”, „Un barometru nou”, „Regulă şi excepție”, „Leac pentru drac” (Anecdotă poporală), „Sulamita”, „Crăiasa zânelor”, „Rada”, „Furia violonistului” (Carol Ix), „Nebuna”, „Unui poet, Dr Juris” (Poem satiric), „Mânioasa”, „Numai una”, „Romanță” (Cântec grecesc), „Fata morarului”, „În biserică”, „Nunta Zamfirei”, „Un pipăruş modern”, (Parodie), „Pipăruş Viteaz”, „Trond”, „Baladă albaneză”, „Cetină dalbă” şi „Actul al cincilea” ş.a. Toate confirmă mărturisirea lui Coşbuc despre „anii cei mai roditori”, referindu-se la popasul sibian; unele piese din cele citate vor constitui elementele de

rezistență ale celei dintâi culegeri de poezie originală, „Balade şi idile”, din 1893.

Alături de unele „Anacreontice” (incluse în secțiunea „Cântece”), e vorba de „Mânioasă”, „Nu te-ai priceput”, „Nunta Zamfirei”, „Baladă albaneză”, „Fata morarului”, „Crăiasa zânelor”, „Romanță” (după un cântec grecesc), „Rada”, „Numai una!”, „Brâul Cosânzenii”, „Carol Ix” (Furia violonistului din „Tribuna”), aşadar o suită de texte reprezentând toate sectoarele marii creații poetice de mai târziu. Trecând în revistă temele principale ale poeziei lui Coşbuc, aşa cum se stabilesc la Sibiu, după ce fuseseră schițate mai întâi la Năsăud, avem: poezii de inspirație folclorică (prelucrări de motive, povesti); poezie de dragoste, anunțând idilele de mai târziu; orientarea spre baladă (cu subiecte româneşti sau străine); în virtutea exercițiilor de la Năsăud, traduceri care ocupă un loc însemnat, chiar dacă ar fi să reținem doar „Zlatna” lui Martin Opitz.

Pe lângă publicarea în paginile „Tribunei”, Coşbuc are prilejul de a-şi vedea unele poezii tipărite şi în broşuri, în colecția „Biblioteca poporală a Tribunei”, şi anume: „Blăstăm de mamă”, „Legendă poporală din jurul Năsăudului”, 1885, „Pe pământul turcului”, 1885, „Fata craiului din cetini”, 1886, „Draga mamei”, „Baladă”, 1886,

„Fulger”, „Poveste în versuri”, 1887. Acestea au contribuit la o largă popularizare a creației lui Coşbuc, pentru că broşurile din amintita colecție cunoşteau o foarte largă răspândire, circulând mai uşor decât ziarul, de la un cititor la altul. Poate că ar fi fost bine să fie reprodusă în broşură, după opinia noastră, şi cea mai reuşită din prelucrările folclorice ale lui Coşbuc, „Crăiasa zânelor”, a cărei geneză a fost mult discutată de specialişti. Pornind de la o indicație a lui Octav Minar, Lucian Valea declară că poetul ar fi ascultat basmul „Crăiasa zânelor” „de la unul din păcurarii întâlniți în Munții Rodnei” 23. Tot despre geneza acestei splendide balade au scris, printre alții, Ion Breazu24 şi Adrian Fochi25, cu toată autoritatea specialistului.

E indiscutabil că izvorul poeziei „Crăiasa zânelor” (care a apărut în „Tribuna”, nr. 229,9/21 octombrie 1888) este povestea omonimă publicată de Ion Pop-Reteganul, în volumul Îi al celebrelor „Poveşti ardeleneşti. Culese din gura poporului” (Braşov, 1888; ceea ce explică şi posibilitatea ca basmul să fi fost cules din zona Năsăudului). Dar nu e cazul să intrăm acuma în detalii. Oricum, „Crăiasa zânelor” poate fi aşezată valoric alături de „Nunta Zamfirei”, care a avut, pentru Coşbuc, valoarea unui paşaport spre România, îngăduind desfăşurarea sa plenară ca poet.

*

Note

(1) Liviu Rebreanu, „George Coşbuc”, în „Lumina”, Bucureşti, Îi, nr. 251,14 mai 1918.

(2) I'E Torouţiu, „Studii şi documente literare”, în, Bucureşti, 1932, p 216.

(3) Preot George Coşbuc, „Două scrisori ale poetului Coşbuc” (în continuare: „Două scrisori...”), în „Arh som”, V, nr. 20 (1937), p 372 – 373.

(4) Ion Rusu Sărăţeanu, „Anii de studenţie”, în „Tribuna”, Xxii, nr. 25,22 iunie 1978.

(5) Dumitru Pop, „Profesorul Grigore Silaşi”, în „Tribuna”, Îi, nr. 10,1958.

(6) E Glodariu, „Din activitatea societăţii „Iulia” a studenţilor români din Cluj”, în „Acta Musei Napocensis”, V, 1968, p 240.

(7) Idem. P 239 – 249.

(8) Leon Scridon, „Notiţe biografice...” loc cât.

(9) Virgil Şotropa, „Amintiri”, în „Arh som”, I, nr. 5 (1926),

p 48.

(10) Preot George Coşbuc, „Două scrisori...”, loc cât, p 373. Aşadar, cel care a păstrat şi publicat cele două scrisori este tot un George Coşbuc, nepot al poetului, preot în Parva (fiu al lui Aurel Coşbuc). Acest nepot semăna leit cu unchiul său. Şi încă o coincidență tragică: preotul George Coşbuc a avut un singur băiat, Alexandru, care s-a stins din viață la anii studenției, ca şi fiul poetului.

(11) Ioan Slavici, „Amintiri”, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, p 134 – 135.

(12) Ibidem, p 135.

(13) I'E Torouțiu, op cât, în, p 214.

(14) Preot George Coşbuc, „Din scrisorile unchiului meu”, în „Arh som”, I, nr. 5.1926, p 38 – 39.

(15) I'E Torouțiu, op cât, în. P 215.

(16) Idem, p 216 – 217.

(17) Ioan Slavici, op cât, p 146.

(18) George Monahu (Grigore Găzdac), „Din corespondența lui Coşbuc cu familia. Pe margini devreme”, în „Tribuna Ardealului”, Îi, nr. 172,19 aprilie 1941. Grigore Găzdac a copiat scrisorile de la preotul George Coşbuc din Parva, cu al cărui fiu, Alexandru, a fost coleg de liceu.

(19) Idem.

(20) Ioan Slavici, op cât, p 135 – 136.

(21) Idem, p 136 – 137.

(22) Dan Smântânescu, „George Coşbuc la Sibiu…”

(23) Lucian Valea, „Pe urmele…”, p 82.

(24) Ion Breazu, „Izvorul folcloric al baladei „Crăiasa zânelor” de Coşbuc”, în „Studii literare”, Iv, 1948, p 205 – 211.

(25) Adrian Fochi, „G. Coşbuc şi creaţia populară”, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, p 12 – 126.

Sfârşitul volumului II

Volumul III

IV.

Zborul de la cuib

În redacția ziarului „Tribuna” din Sibiu
(continuare)

Climatul spiritual şi artistic al Sibiului din anii 1887 – 1889 este deosebit de stimulator pentru Coşbuc. Oraşul era, înainte de toate, un puternic centru cultural. Aici se organizase o viguroasă mişcare culturală românească, cu ecouri în toate provinciile locuite de români. În primul rând, trebuie menționată ASTRA („Asociațiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român”), întemeiată la Sibiu în anul 1861, care a adunat, în sânul ei, cele mai strălucite personalități ale culturii româneşti a vremii. Să amintim apoi câțiva oameni de cultură străluciți: George Barițiu (care trăia la Sibiu pe când Coşbuc gazetărea acolo) şi Timotei Cipariu (la moartea căruia poetul a scris o elegie în spirit clasic, gest similar cu cel al lui Mihai Eminescu la moartea lui Aron Pumnul). ASTRA scotea la Braşov revista „Transilvania”, mutată, în 1881, la Sibiu. Tot aici începe să apară „Telegraful român”, gazetă de informație socială şi culturală, pe 3 ianuarie 1883, devenită apoi publicație cu caracter bisericesc ortodox („Telegraful român” continuă să apară şi astăzi).

Era, aşadar, la Sibiu, un climat cultural românesc

autentic, reprezentând tendințele spirituale şi politice majore ale vieții noastre din acele vremuri. În această ambianță deosebit de generoasă se consolidează cultura lui Coşbuc, se exersează talentul său care, după cum am văzut, dă la iveală producții cu totul remarcabile. Poetul devine cunoscut şi prin intervenția unui critic tânăr, dar excelent înzestrat, G Bogdan-Duică. Acesta continuă, la un alt nivel, ceea ce făcuse la Năsăud Emilian Popescu. Duică publică, în „Gazeta Transilvaniei”, la rubrica „Revista literară”, cele dintâi opinii favorabile, chiar elogioase, pe marginea unor poezii publicate de Coşbuc la Sibiu. Criticul, foarte tânăr student pe atunci, analizând creația sa poetică, vorbeşte despre valoarea poemelor, publicate în „Biblioteca poporală a Tribunei”, subliniind talentul poetului, care se inspiră din popor şi a cărui limbă „curge uşor şi neted şi e dulce ca fagurul de miere” (nr 113, nr. 119, şi nr. 131, din mai şi iunie 1888). Bogdan-Duică consideră că frumusețea limbii poetice a lui Coşbuc, bogăția acestei limbi se datorează contactului cu țăranii. Se relevă „corectitudinea ritmului şi a rimelor”, precum şi prezența unor elemente „romantice”, inerente oricărui început (nr 161, iulie 1888). Criticul are în vedere şi alte poezii decât cele publicate în broşură. Bogdan-Duică se arată convins de faptul că George Coşbuc are

talent şi este un adevărat poet.

Întrucât laudele la adresa lui Coşbuc i-au iritat pe redactorii de la „Gazeta Transilvaniei” şi, în consecinţă, criticului nu i s-au mai publicat cronici literare, Duică îşi oferea colaborarea „Tribunei”, unde şi apare motivaţia acestui gest (în nr. 149,3/15 iulie 1888 al gazetei sibiene). Poetul îşi întăreşte convingerea că este talentat şi opiniile exprimate de Bogdan-Duică constituie o confirmare credibilă.

Confraţii întru gazetărie mergeau zilnic la cafenea, unde continuau, poate mai degajat şi mai plastic, discuţiile începute la redacţia „Tribunei”. Vineri seara „se adunau în jurul directorului Slavici, discutând probleme politice”-26 ş.a. Aceste întruniri „se ţineau la cafeneaua Hubermann (azi Bulevard) de pe atunci sau în alte locuri, dar de multe ori vremea frumoasă îl plimba (pe Coşbuc – n n) pe la periferiile Sibiului, spre Sub Arini sau prin cimitirul de lângă zidurile oraşului, unul din locurile lui favorite”-27.

Despre viaţa lui Coşbuc la Sibiu dă informaţii preţioase tot Gheorghe Bogdan-Duică, în articolul „Cu George Coşbuc. O zi la Sibiu”, din care reţinem: „Plecasem de la Braşov la Budapesta, şi mă abătusem pe la Sibiu, ca să cunosc pe Coşbuc, despre care scrisesem nişte foiletoane în „Gazeta

Transilvaniei”.

Ce deosebire între energicul ce-mi închipuiam şi ce găsii: era plecat modest pe masa sa din redacția „Tribunei”, scriind „varietăți”, serioase şi glumețe! S-a înroşit când mi-a auzit numele; îl lăudasem „prea mult”, mi-a explicat el mai apoi; şi se roşea şi acum.

— Mai stai?

— Nu! Haide odată...

— Încotro?

— Oriunde...

Am trecut două ulicioare dosnice şi ne-am oprit la o cofetărie unde G Barițiu venea să-şi ia cafeaua. Bătrânul era de astă dată acolo. Până atunci eu nu-l văzusem. Lui Coşbuc îi plăcea moşul, care tremura „filigeanul” până la gură: „Buni au fost bătrânii ăştia, Duică dragă. Dar aici în Sibiu sunt puțini. Se vede că de-aceea îmi place mie atât de mult Barițiu...” şi-l încălzea pe bătrân cu privirile-i gânditoare.

Acolo şi din acest incident am discutat cu el, întâia oară, ce vom avea noi tinerii de făcut.

Ce va face el încă nu ştia hotărât; literatura critică nu-l încălzise; înainta instinctiv; despre Ioan Slavici, care-l chemase la „Tribuna”, îmi spunea că nu se amestecă în

scrisul său şi că îl lasă să facă ce vrea.

— Şi totuşi, tu ai o direcție; ai baladă, şi note idilice; le-ai luat din sat, numai din sat; n-ai auzit de idilişti?

— Cum nu? Să vezi cum am început eu a visa idile româneşti. N-ai crede. Îmi căzuse odată în mână Salis-Sewis. Îl ceti (i) întreg; şi la sfârşit îmi zisei: „De-astea am să scriu şi eu, dar mai bine”. Acum încerc.

Salis-Sewis este inferior lui Coşbuc; un model nu putea fi; dar îndemn a fost. Şi aşa Coşbuc începu idila sa.

Pentru baladă nu mi-a citat niciun îndemn; balada ne înconjoară de toate părțile; din toți autorii; toți ni-o îmbie; dar la tehnica baladei diferiților scriitori Coşbuc nu se prea gândise. De aceea îi plăcuse, în foiletoanele mele, pomenirea teluricei lui Schiller: „Am să fiu mai atent acum”, încheie el discuția.

Ieşirăm în răcoarea de toamnă; şi pornirăm spre Bretter.

La un puț din stradă se strânseseră trei servitoare; donițele erau pline; dar fetele mai stăteau de vorbă. Coşbuc mă apucă de braț şi mă opri: „Iată idila mea! Dragi mi-s, mă!” Erau chiar frumoase, mai ales una mai bălană. „Să vezi, mă, de ce-mi place mie grozav puțul ăsta cu apă rece. Într-o dimineață mă întorceam de la un chef; nişte drăcoaice de-astea ceteau ceva şi râdeau de se stricau. Eu n-am ce

face, mă opresc şi le întreb de ce râd cu atâta poftă. Ia râdem şi noi de un nărod care scrie nerozii, mânca-l-ar purecii, că mult haz are. Şi ce să vezi: Nărodul eram eu şi broşura care-o citeau fetele, în zori, la puț, era o poveste de-ale mele din „Biblioteca Tribunei”! Le-am citit şi eu câteva rânduri; le-am zis o vorbă bună; şi am plecat încredințat că voi avea odată mulți cetitori. Cu criticii tot n-o să-mi bat eu capul; critica de la puț mi-ajunge!” Coşbuc era mişcat; ochii îi ardeau domol, cald, mulțămiți. Tăceam amândoi. Apoi: „Ai dreptate, haide!”

Ce-am făcut până seara nu-i mare lucru: masă; la redacție, la revizie; pe „Bretter”; câțiva paşi pe supt arini; lucruri obişnuite.

Seara m-a chemat la masă, la cină. Mirarea mea! Nu mai uit cina aceea, din casa lui Popa Neca, unde Coşbuc se afla în gazdă, cu casa şi masa. O odăiță cu două fereşti spre stradă; puțină mobilă; vecin, Dordea cel tăcut şi iară interese literare; gospodina, însă, femeie harnică. Intrând, găsim pe masă o jumătate de drug de salam gros şi moale, o farfurie plină cu ridichi, o pâine, sarea, două cuțite şi două halbe de bere. „Astea de început, ca să nu înghițim în sec; de-aici mergem aiurea!” Asta a fost toată cina: salam din belşug şi bere. Salamul îl cumpărau de-acasă de la un

fabricant, cu care Popa Neca era prieten. Era deci mai ieftin; şi Coşbuc putea să consume mult... Seara am sfârşit-o... aiurea.

Aceasta a fost întâia zi cu Coşbuc, în Sibiu”-28.

Dar tânărul redactor al „Tribunei”, pe lângă sarcinile interne, mai îndeplineşte şi alte activități, solicitat de relațiile ziarului cu abonații şi cu unii corespondenți: poetul călătoreşte prin Transilvania pentru a se informa. Într-o scrisoare, datată „Sibiu, 13 iulie 1888, adresată tatălui său, citim: „De când nu am mai scris acasă, a trecut atâta vreme, încât veți socoti că eu nici nu mai stau în Sibiu. Dar tot gândeam, că ba azi, ba mâne voi pleca la Hordou, şi aşa am tot amânat de pe o zi pe alta scrisul. Aveam de gând nestrămutat să merg acasă la Hordou în luna aceasta, dar cum ni s-a vinit lucru, că în redacțiune chiar acum e mai mult lucru. Slavici e închis, redactorul Caşolțan s-a dus la Bucureşti, Albini, redactorul actual, pleacă pe 2 săptămâni la deprindere de arme, aşa că mi-a căutat se rămân până mai târziu. Dar cred, că prin august tot o să pot pleca la Hordou.

Eu sunt sănătos, beteag n-am fost în timpul de când nu v-am scris. Cu plecatul la Bucuresci stau gata oricând să plec, dar numai ca să mă înțeleg cu ministru Maiorescu şi

cu regina, şi apoi plec la Viena, căci acolo au ei de gând să mă trimiță. Mitropolitul Vancea încă s-ar afla aplecat să-mi dee bani, ca să studiez în Germania; în Blaj am fost de două ori. O dată am mers seara şi am înturnat dimineața, de altă dată nu era Vancea acasă, dar o să merg cât de curând iară, ca să mă cunoască Vancea.

Ieri am fost la Turnu-Roşu şi am înturnat peste Făgăraş. În lunile astea am umblat pe la Deva, Alba-Iulia, Abrud şi Braşov aşa de-a vederea. Prin august dar o să sosesc acasă, că m-am săturat de oraş şi mi-e dor de mama.

Sunteți sănătoşi? Mama nu e beteagă, şi Dta? Aurel să îmi scrie câteva ceva, să nu fie leneş, că sunt eu destul de leneş.

Vă sărut al Dv George"-29

După cum se ştie, ca elev la Năsăud, Coşbuc a studiat în clădirea veche a gimnaziului. Clădirea cea nouă a fost dată în folosință în 1888; la acest eveniment se referă poetul într-o scrisoare adresată fratelui său Aurel, la data de 15 august stil vechi 1888:

„Cinstite frate Aurel.

La a ta recercare, să-ți răspund epistolei scrise de tine îndată la primirea ei, am asceptat numai să treacă vremea de tipărire a „Tribunei", şi m-am apucat de scris.

A trecut, zici tu, o jumătate de an şi eu n-am scris acasă decât numai o biată scrisoare. Dar dacă n-am ce scrie, de unde să iau cerneala care mi s-a gătat, cum earăşi tot tu zici, ca să scriu câte ceva! Sănătos sunt; că mă doare şi pe mine câte odată, capul, e lucru mai mult decât de sine înțeles.

Aveam de gând să plec luna aceasta acasă, pe vreo câteva zile numai, şi apoi să întorc earăşi la Sibiu; dar mi-am adus aminte, că în 4 Octombrie e deschiderea gimnaziului celui nou în Năsăud şi eu aş vrea bucuros să fiu pe acele vremuri în Năsăud; dar fiindcă nu pot umbla de două ori pe drumuri, voi rămâne cu mersul acasă până în Octombrie. Din Năsăud mi-au scris de vreo câteva ori şi prof. Alexi şi Pletos, să fac o odă pentru gimnaziul cel nou, dar nici n-am vreme nici poftă de atari lucruri. Dacă îmi va veni gândul să o fac, am s-o fac eu de voia mea, dar nu cum sciu năsăudenii, ci cum sciu eu.

Eu nu sciu, pare-mi-se mie numai aşa, că Iulius ar fi avut un băiat şi i-a murit. Eu mă tot năcăjesc să sciu anume; dar în epistolele tale nu am găsit nicăiri acest „eveniment epocal" – Iulius ce mai direge de tace şi nici mie nu-mi scrie, nici prin „Gazeta poporului" nu se mai arată? Scie ce i-a pățit frate-so, redactorul Păcățan?

Iacob e tot la oi? Mi-ai scris tu, că Luca s-a însurat? Prin Herina ce fac oamenii? Sănătoşi cu toții? Prin Salva, Leşu?

„Tribuna”, gândesc că merge la Hordou regulat. În Administrația „Tribunei”, acolo de unde trimite gazeta la poştă, n-am fost vreo două săptămâni”. – 30.

În legătură cu un zvon, după care ar fi trecut prin Bistrița, Coşbuc dezminte ştirea într-o scrisoare datată 5 februarie 1889: „E într-adevăr veste, dar nu vestea e mare ci minciuna e mare. Şi cum a ajuns vestea pe la Hordou nu-mi pot închipui altcum, decât aşa că Iacob din Blaj a bătut toaca după năravului lui.

Lucru e aşa: Eu am avut să merg în Alba-Iulia la un avocat cu neşte treburi ale „Tribunei”. Din Alba-Iulia, întorcând.

mi-am gândit că pot să merg şi până la Blaj. În Blaj am stat la un prieten de al meu din Sibiu, dar lui nu voiam şi nu aveam drept şi împuternicire să-i spun de unde vin, ca să nu scie el şi apoi să scie lumea toată. I-am spus aşa într-o grabă, că vin din Bistrița; de la ei au auzit şi alții, că eu vin din Bistrița, a auzit şi Iacob şi el desigur a scris acasă la Telciu despre asta şi cată dar vestea!

Eu încă nu m-am grăbit să-ți răspund ca să nu crezi o comedie ca asta, că a putea merge până la Bistrița şi acasă

să nu mă duc!

Şi chiar de n-aş fi avut timp destul, până acasă aş fi mers oricum şi cum – înțeleg timp „destul”, aşa că eu şi oricare altul din redacție trebuie să umblăm tot cu „Urlaub” ca cătanele, pe ceas anumit”-31.

Ioan Slavici, în citatele „Amintiri”, povesteşte: „În timpul pe care l-a petrecut la Sibiu, a scris câteva din cele mai însemnate lucrări ale lui. Citindu-le pe aceste, T Maiorescu a stăruit să-l trimitem la Bucureşti, în centrul vieții culturale româneşti, unde, precum ziceam eu atunci, soarele pentru toți românii răsare.

Dorea şi el să se ducă, dar mai avea să-şi reguleze poziția în ceea ce priveşte serviciul militar.

După împărtăşirile ce ni se făcuseră de la Năsăud, vorba era numai de o formalitate: urma să se prezinte pentru ca să fie declarat „untauglich”, adică lipsit de cuvenitele destoinicii pentru serviciul militar. Medicul recrutor de la Năsăud, care-l cunoştea bine, era adecă de părerea că el suferea de un neajuns al inimii.

Citat la centrul de recrutate din Năsăud, el trebuia neapărat să se ducă şi zicea mereu că se va duce, dar uita când are să plece. În urma stăruințelor prietenilor noştri din Năsăud, unul dintre noi l-a luat deci şi l-a dus la gară, i-a

scos bilet şi l-a urcat în tren.

— Slavă Domnului c-am trecut şi peste greutatea aceasta! m-am zis, ştiindu-l pornit pe drum.

Ne era pripită bucuria.

După câteva zile ne-am pomenit cu un nou „Befehl” (ordin – n n) de la Năsăud: deoarece nici de data aceasta nu se prezentase, Gheorghe al nostru era îndrumat să se prezinte la cercul de recrutare din Sibiu.

Am rămas ca căzuți din cer şi ne uitam nedumeriți unul la altul: îl crezuserăm la Năsăud, iar acum nu ştiam de unde să-l luăm. Aleargă, caută, ştiriceşte la dreapta şi la stânga, dă depeşă: abia după câteva zile am ajuns să ne dumirim că la Copşa el a dat peste Alexandru Hodoş, bine ştiutul Ion Gorun, au intrat în vorbă despre gramatică şi s-au înfundat la Blaj, unde Hodoş avea un frate.

După ce l-am adus la Sibiu, s-a prezentat la centrul de recrutare de aici, unde a fost declarat prea şubred pentru serviciul militar.

— Are nevoie de stimulente pentru inimă, dacă vorba e să lucreze, mi-a spus medicul militar, dar poate să ajungă la adânci bătrâneți, dacă nu va abuza de stimulente.

N-a ajuns la adânci bătrâneți, dar dintre aceia în mijlocul cărora trăise la Sibiu abia unul doi mai trăiau când a murit

el”.

În ciuda aparenţelor, situaţia materială a „Tribunei” era destul de precară şi, în consecinţă, şi aceea a lui Coşbuc. D’

Vatămaniuc vorbeşte fără înconjor despre ea analizând poziţia periodicului în contextul vieţii politice din Ungaria şi România acelor ani: „Stăpânirea austro-ungară urmărea, pe toate căile, desfiinţarea „Tribunei” şi, spre a-şi ajunge ţinta, îi intentă numeroase procese de presă şi aplică ziarului mari amenzi băneşti. Tribuniştii sperau să primească sprijin material din partea partidului conservator, venit la putere, în martie 1888, ceea ce nu se întâmplă. Conservatorii susţineau, cum se ştie, politica de apropiere faţă de Puterile Centrale, iar tribuniştii, îndeosebi prin insistenţele pe care le depuneau pentru întocmirea unui memorandum, creau mari dificultăţi partidului conservator şi monarhiei. În septembrie 1889, când Slavici se hotărăşte ca redactorii să... (urmează o lacună în text – n n) anul de lemniţă la Vaţ, „Tribuna” lucra cu un deficit de câteva mii de florini, sumă considerabilă în raport cu mijloacele de care dispuneau tribuniştii. Se iau o serie de măsuri spre a asigura apariţia ziarului. Se lansează astfel noi liste de subscripţie; se hotărăşte ca redactorii să nu primească onorarii; se suprimă postul lui Coşbuc.

Slavici îl informează pe Maiorescu asupra acestor stări de lucruri în scrisoarea ce o adresează lui Maiorescu în 2/14 noiembrie 1889. Considerând că raporturile cu „Junimea” puteau fi menținute, dar numai sub raport literar, Slavici aduce vorba, în aceeaşi scrisoare, şi de Coşbuc. Ar fi dorit, arată Slavici, să-i poată trimite câteva poezii, spre a-şi putea face o părere, dar Coşbuc, în urma desființării postului său din redacție, era „ursuz şi mai mult ori mai puțin intratabil”, deoarece „rămas pe drumuri, nu-i mai pasă de nimic”. Directorul „Tribunei” îi scrie din nou lui Maiorescu, la 1 decembrie 1889, implorându-l să-i dea posibilitatea de a-l trimite pe Coşbuc la Bucureşti. Prozatorul crede de cuviință să facă şi o caracterizare a poetului, care merită să rețină atenția.

Condițiile grele derivând din lupta politică dusă de tribunişti îl siliră aşadar pe Coşbuc să părăsească redacția ziarului sibian. Coşbuc nu este chemat la Bucureşti, ci trimis de Slavici, iar grija prozatorului față de confratele său mai tânăr, poetul, este mişcătoare”-32.

D Vatămaniuc publică şi o scrisoare inedită adresată de Slavici lui Maiorescu:

„Sibiu, 1 decembrie-n 1889

Stimabile Domnule Maiorescu.

Deoarece părerea mea e şi astăzi că omul cu minte ştie ce are neapărat să facă mâne, admit că atunci când ne vom întâlni, voi vedea şi eu lucrurile ca Dumneavoastră, şi aştept în toată liniştea pe-acel atunci (...).

Acesta e unul din lucrurile pe care trebuie să vi le spun cât mai curând.

Al doilea e că eu n-am refusat niciodată postul de director la „Asil"; m-am rugat numai să mi se deie voie a-l ocupa, când voi putea să plec de aici fără ca să-mi fac mustrări de a fi plecat ca un dezertor.

Nu ați înțeles deci bine scrisoarea mea, dacă trageți din ea concluzia că anul viitor mă voi întoarce: dar din scrisoarea mea rezultă că sunt silit să rămân aici.

După frământări îndelungate am luat, în sfârşit, hotărârea să faceți toate opintirile ca să mergem cu „Tribuna" înainte. Dacă nu mai ținem pe Coşbuc şi dacă eu colaborez, ca şi acum, fără onorar, avem cu abonamentele de până acum un deficit de vreo 3.000 fi pe an. Deficitul, care mai-nainte era şi mai mare, era acoperit din cotizații, care însă n-au fost niciodată regulat încasate. Astfel avem şi un deficit constant de vreo 8.000 fi. Am hotărât deci ca de astă dată să facem cotizații mai mici, de câte 50 fi care însă să fie plătite anticipând-o, pentru ca la adunarea generală,

care se va întruni la 18 Decemvrie-n să avem toți banii strânşi şi să putem declara că redacțiunea întreagă renunță la onorar, ceea ce face o reducere de 2.800 fi (doi redactori, corector şi administrator) în buget. Altfel ar fi greu ca cineva să mai stăruie pentru sistarea ziarului (...).

Am, în sfârşit, o rugare: ajutați-mă să-l trimit pe Coşbuc la Bucureşti, ca să-l vedeți, ca să fiți de acord cu mine, că trebuie să facem tot ce ne stă în putință ca talentul acesta să ajungă la deplina lui desfăşurare. Nu e nicio mediocritate ca (...) Nenițescu, ci un om care petrece nopțile citind, dar nu e niciun cap năvalnic ca Eminescu, ci un tânăr cu mintea bătrână, care, în cel mai rău caz, are să iasă om mult ştiutor, dacă i se va deschide drum în lume. Dar se poate să exagerez – eu entuziastul. Vă rog să-mi dați putința de a Vi-l trimite ca să-l vedeți şi să-l judecați. Apoi – cum îi va fi norocul!

Al Dumneavoastră devotat

Ioan Slavici”-33.

Aşadar, plecarea lui Coşbuc la Bucureşti a fost un caz de forță majoră, iar rolul lui Slavici a fost acela de salvator, pentru a doua oară, al poetului. Se vede că Maiorescu manifestase anumite rezerve, dacă nu chiar o opoziție în această chestiune, cum se poate deduce din unele

fragmente de scrisori sau chiar din aceea citată mai sus; sunt semne de întrebare la care Slavici caută răspuns. Oricum, dârzenia cu care îl apără şi-l recomandă pe Coşbuc este exemplară. Atitudinea oarecum refractară a lui Maiorescu e cu atât mai ciudată şi inexplicabilă, cu cât acesta citise „Nunta Zamfirei”, publicată în luna mai 1889, în „Tribuna”. Au mai intervenit şi alte personalităţi pe lângă Maiorescu în favoarea lui Coşbuc.

Forţat de situaţia gravă în care se afla prin desfiinţarea postului de redactor de la „Tribuna”, Coşbuc, fără să mai aibă răgazul să dea o fugă până acasă, să-şi ia rămas bun de la părinţi, pe care nu-i mai văzuse din vara anului 1887, trece în România, în a doua jumătate a lunii decembrie 1889. El va îndeplini un rol de o importanţă unică în dezvoltarea liricii româneşti. În iunie 1889 se stinsese din viaţă Mihai Eminescu şi, la scurtă vreme, muza poetului, năsăudeanca Veronica Micle. Poetul Coşbuc preia ştafeta primei generaţii poetice a „Junimii”, dând un nou curs poeziei române posteminesciene.

Note

(26) Al Dima, „Cei mai rodnici ani ai vieții lui George Coşbuc. Poetul la Sibiu”, Editura şi tipografia Dacia traiană, Sibiu, 1938, p 18.

(27) Ibidem, p 3 – 31.

(28) Gheorghe Bodgan-Duică, „Cu George Coşbuc. O zi la Sibiu”, în Luceafărul, nr. 5,1 martie 1919, p 93.

(29) Preot George Coşbuc, „Din scrisorile unchiului meu”, „Arh som”, I, nr. 5,1926, p 39.

(30) Ibidem, p 40. Referitor la cererea adresată lui Coşbuc de foştii săi profesori, Pletos şi Alexi, să facă „o odă pentru gimnaziul cel nou”, profesorul Grigore Găzdac, cel care a fost 20 de ani director al liceului „George Coşbuc” din Năsăud, într-o scrisoare adresată la data de 10 iulie 1996, scrie următoarele: „În 1888 s-au sărbătorit cum s-a putut cei 25 de ani de existență a liceului. Intențiile au fost mari dar realizările limitate, supuse vremii. Între altele se intenționa să se compună o odă pentru acest jubileu. La 7 iulie 1888, Gr Pletosu îi scrie lui Porcius să intervină pe lângă Sion să compună această odă jubiliară. I se pare potrivit ca acesta să cunoască oda veche, din 1863, şi i-o scrie. Primele cinci strofe sunt cele scrise în „Istoria şcolilor năsăudene” de Şotropa-Drăganu. Mai urmează însă trei strofe (strofele 6 – 8):

6. Iar tu junime împleteşte acuma Fondatorilor acestei palestre: Cunună vie de recunoştinţă şi de dreptate.

7. Spune prin toată ceata românimii că ei avură, prin grele lupte, Brave ingenii ca a lui Scevola Pentru cultură.

8. Fă bine, Doamne! Ca-n veci să-nflorească Şedinţa vie „— Francisc-Iosefină” Cunună iarăşi de recunoştinţă şi de virtute.

Versuri prea modeste, care nu s-au impus şi oda a rămas, până în zilele noastre, cea din 1863”.

(31) Ibidem. P 41.

(32) D Vatămaniuc, „Inedit: Slavici către Maiorescu despre Coşbuc”, în „Gazeta literară”, nr. 38,8 sept 1966.

(33) Ibidem.

V.

La Bucureşti. Ultimul cuib

În căutarea unui rost

Cea dintâi consemnare sigură a descinderii lui George Coşbuc la Bucureşti aparține lui Titu Maiorescu. În „Însemnări zilnice”, criticul notează lapidar, cum îi era obiceiul, despre şedința din 23 decembrie 1889 a „Junimii”; „Ieri seară Coşbuc şi protopopul Simeon Popescu, Caragiale cu nevasta, Seveştii, Negruzzeştii. Poezii de Coşbuc (originale, talentat”) – 1. Tot Maiorescu notează în jurnalul său cea de a doua participare a lui Coşbuc la o şedință a „Junimii”, în 23 ianuarie 1890: „Aseară „Junimea” foarte vie. George Coşbuc cu eminenta sa poezie „Nunta Zamfirei”, un Bogdan (nou venit) cu o dare de seamă inteligent făcută asupra Bibliotecii populare a „Tribunei”-2. Acest „un Bogdan (nou venit)” este Gheorghe Bogdan-Duică. El îşi aminteşte următoarele, referitor la descinderea lui Coşbuc la Bucureşti, pomenind de şedința junimistă la care participase: „Trecusem munții; el a venit după mine, direct la mine. Am rămas mult timp împreună.

La „Convorbiri” se cetea Zamfira, despre care doar numai noi doi ştiam că apăruse întâia oară în „Tribuna”. Titu Maiorescu fusese încântat; Caragiale, ştiindu-mi relațiile cu Coşbuc, îmi şoptea la o fereastră: „Apărați-l, mă, să nu se bolnăvească ca Eminescu!”; târziu sosise şi Al Davila, în frac

şi lac, şi ascultă o nouă cetire a lui T Maiorescu. N-am să uit pe „C'est joli"-ul acestui cavaler de Bucureşti, care tribula prin literatură. Un triumf"-3.

Varianta citită la „Junimea" este cea care va apărea în „Convorbiri literare" (Xxiii, 1889/1890, nr. 12,1 martie 1890).

Din aceste contacte cu Gheorghe Bogdan-Duică şi cu Titu Maiorescu la Bucureşti, s-a născut ideea traducerii, de către Coşbuc, a „Sacontalei" lui Kalidassa, traducere realizată în versuri, după o versiune germană în proză. Bogdan-Duică mai scrie: „T Maiorescu era nerăbdător să vadă „Sacontala" în „Convorbiri". Coşbuc întârzia. Odată, într-o dimineață, T Maiorescu mă întrebă: „De ce nu vine „Sacontala"?" „Coşbuc ține s-o citească mai întâi Slavici!" „Ca ce?" întrebă rece şi mirat T Maiorescu. „Ca stilist!" Şi „Sacontala" veni". – 4.

„Sacontala" a fost tipărită în mai multe numere din „Convorbiri literare" (1890 – 1891), constituind, alături de „Nunta Zamfirei" şi „La oglindă", cărți de vizită prețioase pentru intrarea lui Coşbuc în cercul scriitorilor reprezentativi ai vremii, în frunte cu Titu Maiorescu.

Dar, să nu anticipăm şi să examinăm şi alte informații în legătură cu stabilirea lui Coşbuc la Bucureşti. Unul din cronicarii acelor zile este şi Ioan Russu-şirianu

(1864 – 1909), nepot al lui Slavici (mama lui Şirianu fiind soră cu prozatorul). Ioan Russu-şirianu va deveni unul dintre cei mai buni şi statornici prieteni ai poetului: „Era în iarna dintre 1888 – 89. Până atunci îl cunoscusem pe Coşbuc numai din nume: scrisese mai multe poezii în „Tribuna” de la Sibiu. Într-o seară Bogdan-Duică îmi spune că: „E aici Coşbuc”, „Unde?” „Dincolo”, adecă în odaia de alături, în care locuia Duică. (Stăm în aceeaşi casă).

Curios să-l văd, trec dincolo. Ne salutarăm ca şi când ne-am fi cunoscut de când lumea şi nu ne-am fi despărțit decât ieri.

Coşbuc avea atunci vreo douăzeci de ani. Statură mijlocie, îmbrăcăminte sărăcăcioasă, barba care creştea nesupărată de bărbier, mustăcioara ce sta cum îi plăcea, fața destul de palidă, ochii însă, ochii erau de poet! Mari, scânteietori şi d-o bunătate şi veselie de copil.

— Slavici mi-a zis să vin la Bucureşti... Întruna m-a tot îndemnat. Dar ce să fac eu aici?

— Ei, asta e, o să-ți găseşti şi tu vreun căpătâi, îi răspundeam noi, şi puserăm ceainicul în activitate. Am stat de poveşti până după miezul nopții. Poetul nostru se încălzise, ceaiuri nu mai ştiu câte a beut, dar țin minte că ne fărmecase cu poveştile (...).

Până s-a desprimăvărat, tot în poveşti am dus-o... Viață de adevărați boemi.

Când rămânea singur, scria poezii (...).

Într-astea intrase în favoarea domnului Titu Maiorescu. Ajunsese chiar în slujbă: ajutor pe lângă arhitectul ministrului de instrucție publică.

Poetul Coşbuc ajutător pe lângă un inginer"-5.

Într-adevăr, la intervenția lui Titu Maiorescu, Coşbuc fu numit într-o modestă slujbă de „desenator calculator la serviciul arhitectonic din Ministerul Instrucției cu diurnă lunară de lei 150", cum ne informează S Albu6. Acelaşi S Albu descoperă şi cererea de demisie a poetului din slujba pe care o ocupase (pe baza cercetării arhivei fostului Minister al cultelor şi instrucției, dosarul Diviziei contabilității şi construcțiilor, sub nr. 846/1891), formulată astfel:

„Bucuresci, în 28 Februarie 1891

Domnule şef.

Nepermițându-mi timpul de a satisface datorinței ce am întru împlinirea slujbei mele ca desemnator-ajutor în biroul arhitectonic al Ministerului Cultelor, Ve rog să binevoiți a-mi primi demisiunea din această slujbă, cu ziua de 1 Martie.

Mulțumindu-Ve pentru bunăvoința şi încrederea ce ați

avut-o în mine, dându-mi această slujbă, Ve rog să primiți, totodată, domnule şef, asigurarea distinsei mele stime ce Vi-o păstrez.

George Coşbuc”-7.

Şeful serviciului, arhitectul L’Negresci, înaintează demisia ministrului de resort (la 6 martie 1891), care o pune la dosar „până se va hotărî cestiunea personalului”, cum aflăm din articolul publicat de S Albu în 1966 (8).

Scăpat de postura de funcționar, Coşbuc a devenit profesor, aşa cum informează Leandru: „D-aci încolo Coşbuc se face profesor, şi anume la institutul de fete „Educația Română” de sub direcția doamnei Elisa Manliu. Ca bărbat de litere, dl Manliu a ştiut să aprecieze şi domnia sa pe Coşbuc şi i-a făcut o mulțime de înlesniri”-9.

Ion Manliu este cunoscut pedagog, autor de manuale de gramatică a limbii române, de stilistică, retorică şi de cărți şcolare. A fost profesor mai întâi la Piteşti, apoi la Giurgiu, stabilindu-se la Bucureşti. La unul din manualele lui I Manliu, „Antologie română. B) Poezia”, Bucureşti, 1891, colaborează şi George Coşbuc cu fragmente de traduceri din Kalidassa („Sacontala”), din Virgiliu („Titirus”. Bucolica, idila I) şi Dante („Ugolino”). Aşa se explică şi relațiile dintre Coşbuc şi profesorul Manliu.

Colaborarea la „Antologia română” îl încurajează pe Coşbuc să se angajeze, împreună cu alţi dascăli, la întocmirea de manuale şcolare, în paralel cu slujba de la Ministerul Cultelor. Despre această slujbă îi scrie tatălui său, la data de 16 septembrie 1890. Este cea dintâi scrisoare adresată părinţilor săi, după o lungă tăcere:

„Scumpe tată.

Eu sunt de vreo câteva luni în Bucureşti. Sunt funcţionar la ministerul de culte, cu 150 fi leafă (70 fi). Această slujbă mi-e ocupaţie secundară, lucrul meu de căpetenie este facerea unor cărţi de şcoală. Este o societate de profesori, între care sunt şi eu, scopul societăţii este să facă pentru şcoli cărţi nouă şi bune”-10.

Relatarea poetului privind preocupările sale „de căpetenie” se referă la „Carte românească de citire”, de dr Barbu

Constantinescu, redactată „din iniţiativa şi ajutorarea profesorilor asociaţi” dr B Constantinescu, Th D Speranţia, George Coşbuc, G Constantinescu şi Calistrat Orleanu (Ploieşti, Editura Progresului, 1890). Coşbuc colaborează aici cu 7 poezii pentru copii. El mai colaborează şi la „Noul abecedar românesc”, scos de acelaşi B Constantinescu (Ploieşti, 1891).

Din păcate, însă, echilibrul sufletesc al poetului era precar; Coşbuc nu-şi găseşte locul în Bucureşti şi trece, în 1890, printr-o criză acută de înstrăinare, de care îşi dă seama de Barbu Constantinescu, care-i scrie lui Titu Maiorescu, la data de 17 noiembrie 1890:

„Domnule ministru.

Starea sufletească a poetului m-a pus în grijă.

Alaltăieri, precum v-am scris, l-am găsit foarte trist şi cu plăcere de a pleca la părinți, spunându-mi că, după o scrisoare sosită, mama sa e pe moarte şi că frații vor să-i răpească averea lăsată de la părinți (tatăl său şi mama trăiesc încă) şi că voieşte să plece. I-am cerut scrisoarea să o văz şi eu, arătându-mă că-l compătimesc. Mi-a zis că a rupt-o. Nu am văzut hârtii rupte pe jos. Am crezut că este o invenție produsă prin insistența mea de a şti de ce era trist. Precum v-am scris, nu a voit să se înscrie la universitate şi, spuindu-i că doriți să citiți „Sacontala”, mi-a răspuns cu nepăsare dar serios că mai bine să-i dea foc. Eu l-am lăsat că-mi spunea că se duce la minister. După prânz a venit la noi şi în lipsa mea a lucrat la birou vesel, aşa că la 9 jumate seara întorcându-mă de la Ploieşti l-am găsit aşteptându-mă şi petrecând cu familia cântând la piano şi făcând jucării fetiței mele. A plecat liniştit.

Ieri, după ce a fost la mine după prânz şi a lucrat, a plecat la minister, unde a stat o oră (5 – 6). S-a întors foarte schimbat: excitat ca niciodată. La masă a mâncat foarte puţin chiar din mâncările favorite. Trist, foarte tare. Fără să se jeneze, s-a exprimat că de ar putea să dea cu piciorul lumii...

Nu cumva i se pare că societatea nu-l preţuieşte destul? Poate că se crede neîngrijit destul. Sau că este o criză sufletească provenită poate din întreţinerea nevoilor, în sensul intelectual sau senzual? În tot cazul sunt de părere să se ia măsuri, ca să nu-l pierdem.

Cer scuze, că v-am răpit câteva momente. Nu o făceam de (nu) Vă ştiam, cât Vă interesaţi de asemenea talente tinere”-11.

În acest timp, Coşbuc lucra cu Barbu Constantinescu la realizarea „Cărţii româneşti de învăţătură” şi se vede că profesorul îl aprecia deosebit, de vreme ce era oaspetele familiei sale şi lucra la biroul acestuia. Un lucru este limpede, aşa cum reiese din scrisoarea citată: Titu Maiorescu nu era străin de încadrarea lui Coşbuc în grupul „profesorilor asociaţi”; altfel n-am putea înţelege intervenţia lui B Constantinescu (care, după cum se vede, nu o face pentru prima oară). Coşbuc nu se putea acomoda cu

serviciul de la minister, care nu-i putea produce nicio satisfacție. Liniştea sufletească pare să şi-o fi găsit doar în munca la manualele şcolare. Va colabora la redactarea de astfel de cărți până în 1916 (în total, 9 manuale, la care se mai adaugă volumele personale: „Fapte şi vorbe româneşti. Carte de citire pentru toți românii”, 1899, şi „Crestomație pentru toți românii”, 1904). Probabil că, în epoca în care lucra cu Barbu Constantinescu, a călătorit şi la Ploieşti, de unde, la data de 3 septembrie 1891, scrie următoarea epistolă:

„Dragă tată.

Aş vrea să mă întorc acasă în Ardeal. Ori să rămân pentru totdeauna în România adică să-mi cer împământenirea aici, să fiu cetățean român şi prin urmare să-mi pierd toate drepturile mele politice în Austria. Ori să trec în Ardeal, să-mi fac serviciul militar de 8 săptămâni şi să stau închis vreo 6 săptămâni şi astfel să fiu liber să trăiesc ori în Austria ori în România. Părerea dintâi este a multor oameni de aici, părerea din urmă este a mea”-12.

Cele relatate de Barbu Constantinescu, puse în legătură cu epistola poetului, dau o dimensiune aparte crizei pe care o traversa Coşbuc. Încă nu-şi găsise pe deplin linia de

plutire, barca lui era izbită de valuri străine. Nesiguranței față de ziua de mâine şi, de bună seamă, lipsurilor materiale li se adaugă situația ingrată de funcționar într-un domeniu pentru care nu avea nicio pregătire, prin urmare, nicio tragere de inimă. Aşa se explică şi demisia. Să nu fi contribuit, oare, la starea de deprimare a lui Coşbuc şi un sentiment al frustrării? Foarte probabil!

Să fi presimțit că denigratorii îşi înmuiaseră deja condeiele ca să-l atace cu o furie subcivică şi tenace, începând cu debutul strălucit din 1893, când îi va apărea volumul „Balade şi idile"?

Conştiința adânc răscolită a poetului se afla la răscruce; o mărturiseşte şi dilema expusă în scrisoarea citată mai sus.

Ar mai fi o explicație a incapacității lui Coşbuc de a se integra în lumea în care a fost purtat de destin: o diferență fundamentală a structurii sale, poetice şi morale, față de contextul unei epoci dominate de moştenirea lui Mihai Eminescu şi de tragicul său destin. Pesimismul devenise o modă; o pleiadă întreagă de poeți cântau dureri închipuite. Descurajarea pusese stăpânire pe tânăra generație de cântăreți. Semnalul de alarmă îl trage Alexandru Vlahuță, în „Unde ni sunt visătorii?" În necrologul publicat la moartea lui Coşbuc, Liviu Rebreanu avea să definească cu claritate

opoziția dintre cele două lumi care se confruntau într-o ambianță culturală care nu permitea amestecul apelor, fiecare râu păstrându-şi undele, unele tulburi, altele limpezi şi viguroase. Liviu Rebreanu scria: „Eminescu a tras în poezia românească o brazdă atât de adâncă, încât contemporanii şi urmaşii s-au împotmolit într-însa vreme îndelungată. Eminescianismul ajunsese o boală pe care lipsa de talent a epigonilor o agrava din zi în zi. Intervenise o criză, o epocă stearpă şi ştearsă, parcă geniul Eminescu ar fi sleit vâna literară românească. D Vlahuță chiar constata poticneala, o condamna şi... rămânea eminescian...

Atunci a venit Coşbuc. A pornit de-a curmezişul curentului general, croind altă brazdă, fără şovăire, privind drept înainte: „Nunta Zamfirei”...

A răsărit deodată, fără să-l ştie nimeni, fără să facă ucenicia cafenelelor şi bisericuțelor bucureştene. Şi a biruit împotriva tuturor celor scufundați în imitații şi neputințe.

A adus lumină, sănătate, voioşie. A deschis larg perdelele odăiții în care zăcea bolnavul şi aerul proaspăt, românesc a năvălit înăuntru, ucigând microbii, înzdrăvenind pe cei ce mai aveau putere de viață: „Balade şi idile”...—13.

Autoeliberat din coşmarul cifrelor şi bilanțurilor de la ministerul cultelor şi instrucției, Coşbuc este angajat în

redacția revistei „Lumea ilustrată”, editată de Ignatz Hertz, unde lucrează între noiembrie 1891-octombrie 1896 (cu unele întreruperi). Era o revistă de familie, după modelul publicațiilor similare germane şi franceze. Se publica literatură română originală, dar şi traduceri din scriitori germani, ruşi, francezi. Din primul număr al noii reviste, Coşbuc publică poezia „Fatma” (Baladă orientală), apoi circa 25 de poezii originale şi traduceri, precum şi o piesă de teatru, „La Slănic” (1892), o comedie uşoară, cu un dialog colorat şi cu situații hilare. Coşbuc redactează sau, cum am spune, are mână liberă în redactarea „Lumii ilustrate” între 1891 – 1893. Între timp, continuă să colaboreze la „Convorbiri literare”, la „Tribuna”, la „Familia”, la „Minerva” din Bistrița, trimițând poezii şi la alte publicații: „Gazeta Săteanului” (din Râmnicu Sărat şi Bucureşti), „Constituționalul” (din Bucureşti).

Angajat cu toate energiile tinereții în conducerea revistei „Lumea ilustrată” şi în compunerea de poeme, Coşbuc pare a fi depăşit criza ce l-a încercat, iar nostalgiile care-l îndemnau să se întoarcă acasă îşi pierd din putere. Poetul rămâne în Bucureşti şi, încetul cu încetul, se acomodează cu condițiile impuse. Când Gh Bogdan-Duică părăseşte capitala, în 1893, Coşbuc, rămas singur, se mută de pe

Oțetari pe strada Armaşului, nr. 11. Mai târziu, îşi va schimba iar locuința, după cum vom vedea. În acelaşi timp, poetul intră în noi relații cu oamenii de litere. În 1891, I Manliu îi include, în „Antologia română”, fragmente din „Sacontala” (un fragment din actul al Vii-lea). Poetul a funcționat şi ca profesor la institutul de fete „Educația română”, condus de Elisa Manliu, soția autorului „Antologiei române”. În această carte sunt incluse şi alte texte de Coşbuc: „Titirus. Bucolica, idila!”, de Vergiliu; şi fragment din „Infernul” lui Dante, „Ugolino”.

La începutul anului 1893, luna februarie, într-o scrisoare adresată lui Titu Maiorescu, Coşbuc îşi mărturiseşte intenția (pe care i-o comunicase şi lui Ioan Slavici, în scrisoarea de la Herina, în 1887) de a-şi tipări prima culegere de poezii:

„Domnule Maiorescu.

M-am înțeles cu d-l Socec să-mi editeze poesiile într-un volum. Au să apară prin noiembrie. Aş fi voit să public de odată cu acest volum o „Antologie sanscrită”, o carte de vreo 20 coale. Dar aceasta d-l Socec nu e dispus să o editeze.

Dacă Dta ai vrea, Ți-aş trimite manuscrisul ca să vezi de ce preț e. Sunt traduceri, numai în versuri, din „Maha Bharat” (vreo 2000 v-) din „Ram-ajan”, din „Vedas”, vreo

sută de epigrame literare, maxime şi proverbii şi poesii din vreo 20 de poeți – cu note şi cu o introducere. Aş lua şi „Sacontala” lângă ele.

Eu cred că ar fi vrednic să fie publicate. Mă gândeam să încerc la „Academie” ori la „Ministerul Cultelor”, să las să se publice într-un chip oricare. Te-aş ruga, dar, să te uiți Dumneata peste manuscris; atunci aş şti dacă Ministerul ori Academia s-ar afla gata să le publice.

Dacă Dumneata eşti aşa bun să vezi manuscrisul, te rog să-mi dai de ştire (strada Armaşului No 11) ca să pot săți-le pun la dispoziție.

Cu toată stima

George Coşbuc”-14.

Aşadar, anul 1893 se anunță a fi anul primei mari recolte literare pentru Coşbuc; în acest an va fi tipărit volumul „Balade şi idile”, care a produs, după cum vom vedea, mari controverse. Este cartea prin care Coşbuc dă lovitura de grație literaturii lacrimogene care umpluse saloanele şi publicațiile, stârnind, alături de simpatie şi prețuire, valuri de invidie şi dispreț neputincios.

„Balade şi idile”.

şi procesul lor literar

Despre apropiata apariție a volumului de poezii al lui Coşbuc, prima veste apare în revista „Minerva” din Bistrița, la rubrica „Diverse”, unde se vorbeşte despre pregătirea pentru tipar a poeziilor „tânărului şi talentatului” poet15. Volumul pe care-l anunță periodicul bistrițean (unde poetul, mai mult ca sigur, avea nu numai admiratori, dar şi vreun prieten, căruia-i scrisese) apare mai repede decât în luna noiembrie (indicată în scrisoarea către Maiorescu), fiindcă încă în vară apar recenzii, în iunie (Iuliu Tuducescu, în „Românul literar”) şi în august (Ovid Densusianu, în „Revista critică şi literară”). Acelaşi periodic bistrițean, tot la rubrica „Diverse”-16, anunță şi expressis verbis apariția volumului intitulat „Balade şi idile”. În acea vreme, la Bistrița îşi făcea serviciul militar Aurel Coşbuc, fratele poetului, căruia acesta îi scrie următoarele: „... zilele acestea o să-mi apară un volum de poesii. O să ți le trimit şi ție – vreo două volume – şi să le citeşti cu ortacii tăi prin cazarmă... O

să-ți însemn pe volumul meu poeziile care s-ar putea recita – poți recomanda atunci de acolo pentru declamatori”-17. S-ar putea ca tocmai Aurel să fi fost acela

care să fi anunțat redacția „Minervei”. Pe 23 iunie, „Moftul român” al lui Caragiale anunța şi el, entuziast, tipărirea volumului lui Coşbuc.

Apariția culegerii „Balade şi idile” i-a grupat în tabere diferite pe literații vremii. În jurul volumului s-au purtat discuții aprinse, contradictorii, care au degenerat, pe alocuri, în scandal.

În articolul-necrolog din 14 mai 1918, Liviu Rebreanu reținea acest aspect: „Bolnavii şi schilozii s-au revoltat, au protestat, au huiduit cu glasuri stridente pe doctorul zâmbitor şi simplu care le tulburase somnolența. L-au făcut barbar şi opincar, l-au învinuit că nu ştie regulile bunei-cuviințe şi ale prozodiei, au țipat că sistemul noului-venit nu e delicat şi chiar că nu e al lui. Dar, curând-curând, gălăgia s-a potolit, boala s-a vindecat, oamenii au început o viață nouă, doctorul a dobândit stima tuturor, dragostea multora”-18.

Aceste cuvinte ale lui Liviu Rebreanu surprind întregul calvar şi deplina biruință pe care le-a trăit Coşbuc, cu înțelepciunea şi stăpânirea de sine care l-au caracterizat toată viața.

Cea dintâi prezentare elogioasă a volumului „Balade şi idile” o citim în „Moftul român”. Nesemnată, aparține

desigur lui I'L Caragiale, unul dintre cei mai statornici admiratori ai lui Coşbuc: „Pe câmpul vast al publicisticii române, pe care creşte atâta spanac des şi abundent, a apărut în sfârşit zilele acestea şi un copac, şi e aşa de mândru şi aşa de puternic, că mii şi mii de recolte de buruieni se vor perinda, şi el va sta tot mereu în picioare, tot mai sănătos şi mai trainic, înfruntând gustul actual şi vremea cu schimbările ei capricioase şi făcând din ce în ce mai mult fala limbii noastre româneşti – un volum de „Balade şi idile" de George Coşbuc, Editura Librăriei Socec şi comp".

Până să ne facem datoria pe deplin în privința acestei apariții de cel mai mare preț, credem de ajuns, spre a atrage asupră-i atenția cititorilor noştri inteligenți, a reproduce câteva bucăți din această încântătoare carte. Fără multă vorbă, să începem"-19. Şi, în continuare, se reproduc poeziile potrivite cu profilul „Moftului": „Unde-i apa mai adâncă", „Oamenii mă-nvinuiesc", „Popa Toader din scripturi", „Ah, cât eşti de frumoasă, doamnă, Şchiop!", „Dar şi eu am să mor", „Ei veseli repetau cântarea", adică tocmai unele piese asupra cărora se vor arunca denigratorii.

Lunga cronică a lui Iuliu Tuducescu, publicată în „Românul literar", se distinge prin rapiditatea cu care

autorul a reuşit să răspundă unei onorabile comenzi sociale, apreciind pozitiv culegerea de debut a lui Coşbuc. Din partea introductivă a cronicii reținem: „Bunul nume de care se bucură tânărul poet în literatura noastră nu mai are nevoie de vreo altă recomandație sau laudă. Dacă şi noi încercăm să vorbim de dânsul, e numai poezia care ne-a făcut, când cu bucurie am salutat apariția într-un volum a poeziilor scrise şi publicate până acum de poet. De la început nădăjduim că poeziile lui vor străbate în toate părțile unde se vorbeşte graiul românesc şi că pretutindenia vor fi bine primite”-20. Cronicarul, după ce se opreşte, pe rând, la un număr mare de poeme, conchide: „cetind până la sfârşit volumul de poezii, ne convingem că avem a face cu un puternic talent poetic şi cu un maestru al formei poeziei şi al versului”.

Al doilea condei care a recenzat volumul a fost Ovid

Densusianu, în „Revista critică şi literară”, într-un articol din care citām: „Meritul principal al domnului Coşbuc, prin urmare, rezidă în împregiurarea că fondul asupra căruia domnia sa şi-a ezercitat talentul său este luat din însuşi sânul poporului român şi dintr-o lume prin care puțin s-a avântat până acum muza poeților români. Lucrarea domnului Coşbuc pune în evidență o idee la care cu toții

trebuie să ne gândim şi dă, într-un mod tacit, un fel de sfat celor ce voiesc să-şi încerce norocul în greaua carieră a luptei cu rimele. Viața şi istoria poporului nostru cuprinde în sine o bogată vână de inspirație poetică, pe baza căreia se pot crea opere de valoare artistică nemăsurată. Şi numai când noi vom cunoaşte mai bine ceea ce până acum a rămas ascuns; numai când va dispărea şi se va şterge acel hiatus adânc dintre noi şi creațiile poporului nostru, numai atunci vom putea avea o adevărată literatură națională, şi numai atunci vom avea dreptul să ne punem alături cu alte popoare mai înaintate. Acesta este idealul către care trebuie să-şi îndrepte privirea toți scriitorii noştri şi în special poeții; căci numai în chipul acesta va putea dispărea perioada de copilărie a imitațiilor palide şi a bâjbâielilor oarbe prin întuneric”.

În legătură cu lirica erotică a lui Coşbuc, Ovid Densusianu, înainte de a detaşa, în analiză, câteva din cele mai reprezentative din poeziile volumului, arată care sunt trăsăturile proprii acestui gen de poezie: „Sentimentul cel mai des cântat de d-l coşbuc este sentimentul de iubire. Aici însă n-avem de a face cu iubirea plângătoare şi de jelanie a pesimiştilor, nici nu se cântă de poet numai iubirea sa proprie, ci ni se descrie iubirea dintre cei trăiți la sat,

iubirea dintre flăcăi şi fete în simplitatea ei sinceră şi naturală; iubirea glumeață şi plină de farmecul idilic al vieții de la sat. Poetul ne prezintă pe fete aşa cum sunt ele: glumețe, pline de viață, când îndrăznețe, când ruşinoase, harnice, neastâmpărate, şirete, zburdalnice şi drăcoase. Şi toate acestea sunt descrise numai prin câteva trăsături, fără paradă de vorbe şi fără multă îngrămădire de termeni adjectivali… Şi din chipul în care poetul caracterizează acest sentiment se vede o cunoaştere adâncă a simțimintelor țăranului nostru şi o fină pătrundere psihologică”-21.

În ordinea publicării, urmează broşura pe care o scoate un fost coleg de birou de la tribunalul din Botoşani al lui Mihai

Eminescu, Grigori N Lazu, „Adevărul asupra poeziilor domnului Gh Coşbuc”. Răspuns „Românului literar” (Tipografia Petru G Popovici, în 1893). E vorba de un text de 44 de pagini, scrise cu multă pasiune şi destul de neglijent, în luna august 1893, la Piatra Neamț, unde îşi avea domiciliul şi unde îşi desfăşura activitatea literară „gloriosul” autor.

În broşura lui Lazu, pe lângă unele trimiteri la literatura universală, se fac şi câteva observații relativ corecte în legătură cu unele influențe pe care le-a resimțit poezia lui

Coşbuc. Lazu nu-şi făcuse apariţia de literat înainte de 1894 (tipărise, în 1884, la Piatra, o însăilare pe 104 pagini: „Francmasoneria. Alcătuirea, activitatea şi scopul activităţii sale”. Prelucrată pentru publicul român după E’J Beil şi apoi, în acelaşi an, „451 traduceri literare şi imitaţiuni de poezii antice şi moderne din Orient şi Occident”, cu o prefaţă de A’D Xenopol (vol I-Ii, Iaşi, Editura Librăriei Şcolilor Fraţii Şaraga). Această voluminoasă culegere de traduceri e dedicată prefaţatorului, A’D Xenopol; din dedicaţie aflăm că traducerile reprezintă o parte din munca de treizeci de ani a autorului şi că preocuparea lui de căpetenie fusese cea de a îmbrăca tălmăcirile „în forma, în caracteristica limbii româneşti”. Nu e cazul să analizăm această formă; mai multă glorie şi-a asigurat Lazu cu broşurica despre G Coşbuc, deşi, în 1897, va tipări şi un volum de poezii originale: „Ultime raze” (Bucureşti, Editura Revistei „România muzicală”).

Grigori N Lazu era relativ bine orientat în lirica universală, după cum spuneam şi după cum se poate deduce din răsfoirea volumelor sale de tălmăciri. Cum broşura sa despre Coşbuc se găseşte destul de greu, vom cita ceva mai mult din ea. În fruntea textului, vajnicul critic pune un citat din Scherr Hammer: „Allein die osmanische

Poesie bewahrte sich nur gross in der Nachahmung. Ihr Grundscharakter ist knechtische Nachahmung. Ihre Haupteigenschaft ist ein nesenhafter kompilatoriseher Fleiss” (în traducere: „Însă poezia osmană s-a adeverit mare numai în imitațiune. Caracterul ei fundamental este o imitație servilă. Însuşirea ei de căpetenie este o colosală aplicație compilatorie”). Acest moto îşi are tâlcul lui. În direcția acestuia îşi va dezvolta Lazu întreg conținutul broşurii sale, încercând să conteste aproape orice originalitate a poeziei lui Coşbuc, până la a pune mai totul sub semnul furtului literar: „Față cu înrâurirea ce trebuie să aibă poeziile domnului Coşbuc asupra publicului nostru – începe Lazu – cu atât mai mult că sunt scrise cu talent; față de darea de seamă ce faceți despre aceste poezii în revista dumneavoastră, nr. 19 şi 20, „Românul literar”, prin care, printre altele, spuneți că „partea cea mai mare a poeziilor sale sunt luate din viața poporului român”, dator mă cred să întâmpin cu următoarele din fuga condeiului, fără a mă preocupa mult de corectitudinea stilului întâmpinării mele. Mai întâi de toate, să fac ceea ce cred că sunt dator să fac…

Idila, propriu-zis, nu este poezie populară; ea este mai pretențioasă şi mai artistică. Între idilă şi poezie (populară – n n) există o linie de demarcație bine determinată. Idila, de

obicei, se scrie în stil literar (înalt, îngrijit – n n), şi rare, foarte rareori, în stilul poeziei populare. Ei bine, ceea ce d-l coşbuc ne oferă sub anonimul de idile, (sunt) în realitate, unele din Extremul Orient, altele germane, iar absoluta lor majoritate au forma, stilul, ideile, spiritul şi caracterul poeziilor populare slave şi mai cu seamă ruteneşti, românizate, cu deosebit talent şi o perfectă cunoştinţă a limbajului poporului nostru”-22.

În continuare, Grigori N Lazu (care avea formaţie germană şi care mai mult ca sigur şi-a realizat traducerile şi imitaţiunile tot după izvoare germane) îşi începe exemplificarea cu texte din Walther von der Vogelweide (două strofe din „Gemeinsamme Minne”). Apoi, Lazu încearcă să dovedească, prin argumente formale (cum ar fi frecvenţa, în „Balade şi idile”, a cuvintelor jăluire, pagubă), o puternică influenţă slavă, cu deosebire ruteană în poezia lui Coşbuc. Urmează o înşirare de vreo douăzeci de cântece ruteneşti, numite „Kolomeiki” (şi „Dumi, Dumki şi Szunki”), din care nici cel mai vajnic admirator al criticului nu va putea să-şi procure, oricât de „nobilă” dorinţă ar avea, argumentele necesare pentru a dovedi o influenţă ruteană în poezia lui Coşbuc, influenţă pe care, triumfător, o postulează, la capătul pomelnicului: „Ei bine, d-le redactor,

cum stăm cu inspirațiile domnului Coşbuc, sau cântece populare slave, românizate?”

În cea de a doua parte a „criticii” sale, Lazu îl acuză pe Coşbuc de scrierea poeziilor anacreontice, care nu sunt în firea şi obiceiurile românului (criticul se referă la conținutul erotic şi bahic al textelor incriminate).

Cea de a treia parte a articolului se ocupă „de plagiaturile de-a dreptul”, aducând în discuție poeziile „Romanță”, „Nuşa” şi câteva „cântece”. Criticul de la Piatra Neamț se arată foarte generos cu unele poezii ale lui Coşbuc („Noapte de vară”, „Nunta Zamfirei”, „Fata morarului”, „Crăiasa zânelor” şi a), deşi se întreabă „dacă sunt originale”, rezerve serioase având doar față de „Moartea lui Fulger”. Ultima concluzie a criticului din Piatra Neamț este: „Plagiarea directă, fățişă este o păcătoşie, dar mai puțin periculoasă precum cea indirectă; cu atâta mai mult că întâia n-are, pe când a doua are mijloace şi arme de apărare”-23.

Vorba „un nebun aruncă o piatră” se potriveşte pe deplin; Lazu şi-a găsit adepți literari fervenți, care au pornit o condamnabilă campanie de presă, veritabil proces literar, centrat, de la bun început, pe chestiunea plagiatelor. În această mascaradă critică, pe o perioadă de mai bine de zece ani, au fost antrenați, de o parte sau alta a baricadei:

„Anton Bacalbaşa”, Al Vlahuță, Al Macedonski, G Stere, C Dobrogeanu-Gherea, Nicolae Iorga, Gh Bogdan-Duică, D Evolceanu, I Rusu-Abrudeanu, celebrul Caion, ca şi alți critici, ascunşi în dosul unor inițiale redacționale. Până şi tânărul debutant Ion Theo (Tudor Arghezi) va apărea pe scena acestor lupte cu o epigramă, comandată de Alexandru Macedonski. În fine, procesul literar Coşbuc a continuat şi după moartea poetului.

Broşura lui Lazu a stârnit deci scandal, autorul lui revenind cu noi piese la dosarul acuzator. Între cei dintâi care se aliniază lui Lazu este înot (sub care se ascunde Anton Bacalbaşa), care semnează două articole în „Adevărul” (15 noiembrie 1893 – „Încă un plagiator”, respectiv 22 noiembrie 1893 – „L-a prins”), turnând apă la moara lui Lazu, chiar dacă îi cere inițiatorului diversiunii să susțină plagiatul Coşbuc prin texte: „Dacă d-l coşbuc ar fi un X oarecare, un june care să fi publicat câteva rânduri într-o foaie necunoscută, l-am trece cu vederea.

Dar nu-i aşa. D-l coşbuc şi-a câştigat un loc în literatura țării noastre. Auzim pretutindeni vorbindu-se de domnia sa şi nu se cuvine să lăsăm să se urce aşa nişte reputații nemeritate.

Oricât talent ar avea plagiatorul, plagiatul nu-i mai puțin

plagiat. Însă şi nota de originalitate i-o contestăm: ea e produsul textelor sârbeşti, greceşti şi aşa mai încolo.

Pe de altă parte, d-l coşbuc n-a scris niciun rând ca să se apere. Cum vine treaba asta”? – 24

În nr. 209 din 16 octombrie 1893, un anonim, „L”, în articolul „Coşbuc original?”, îi cere, la rândul său, lui Lazu să dea publicităţii textele poeziilor rutene şi germane pe care pretinde că le-a plagiat Coşbuc.

Intră în discuţii Al Vlahuţă, cu articolul „Procesul Lazu – Coşbuc”, în revista „Viaţa”, pe care o scotea împreună cu dr A Urechea. Vlahuţă defineşte, chiar din titlu, campania de defăimare procesul literar Coşbuc şi acuză indiferenţa gazetelor şi a revistelor faţă de culegerea de poezii a lui Coşbuc: „... nimeni n-a salutat splendida şi neaşteptata răsărire a acestui poet. Nicio gazetă, nicio revistă n-a băgat de seamă că apariţia acestui inspirat cântăreţ al câmpiilor şi poporului românesc era un eveniment însemnat, o adevărată sărbătoare pentru literatura noastră. Ba mă-nşel, Caragiale a scris atunci în „Moftul român” câteva rânduri, pline de o sinceră admiraţie, ş-a doua zi o mulţime de cunoscuţi m-au întrebat: „Dar bine, ce are Caragiale cu bietul Coşbuc?... ai văzut cum îşi bate joc”?... şi nu s-a mai scris nimic nici de poezii, nici de poet...

Nimic, nici chiar în „Convorbiri literare!” Tăcere pe toată linia. Ce revoltătoare nepăsare!... Când iată că apare o broşură în care d-l Lazu arată că domnia sa a găsit, în volumul lui Coşbuc, câteva poezii cari nu sunt originale. Imediat toată presa se pune în mişcare. Gazetari cari habar n-aveau, ori se prefăceau că n-au, despre existența unui poet Coşbuc îşi freacă mâinile de bucurie, iau pana şi s-aştern pe lucru! „L-au prins!” A, ce fericire! Cu câtă rea voluptate se răped toți să dea lovitura... micului pătimaş, în gloria acestui poet, al cărui talent strica liniştea atâtor mediocrități!...” Apoi aşa ştim şi noi!”

Ce zice Coşbuc? „Eu eram în străinătate: un prieten, la care îmi lăsasem cărțile şi manuscrisele, a scos volumul în lipsa mea; îmi pare rău că el, neştiind, a pus între poeziile mele câteva bucăți traduse, pe care n-am avut niciodată gândul să mi le însuşesc”...

Noi rugăm pe poetul s-arate publicului cari sunt acele bucăți, pentru ca să nu mai planeze nicio îndoială asupra poeziilor care-n adevăr îi aparțin. Şi credem că domnia sa se va grăbi să facă această lumină.

Morala fabulii: poate Coşbuc să fie un geniu, poate scri el cele mai mari şi originale opere – aceasta nu ne atinge! nici nu vrem să-l băgăm în seamă. L-a prins însă d-l Lazu cu

„mâța-n sac”… a, atunci da, poetul Coşbuc devine foarte interesant: „Pe el, copii! dați-i la cap, tăvăliți-l fără nicio milă!… Auzi dumneata, să ne ia partea noastră de glorie”!…

Eterna sete de scandal!…” – 25

Într-un articol de fond din „Adevărul”, Anton Bacalbaşa, pornind de la constatarea că ziarele nu acordă atenția necesară producției literare (articolul se intitulează „Ziarele şi arta”), revine în polemică:

„N-ați văzut ce-a pățit Coşbuc?

De şase luni de când a apărut volumul lui, nimeni n-a găsit să puie într-o gazetă o vorbă bună de dânsul, şi, slavă Domnului, are bucăți care ar putea figura cu glorie în orice literatură.

Îndată însă ce d-l Lazu a aruncat vorba că Coşbuc a plagiat, gazetele, care desigur n-au citit cărticica domnului Lazu, au repetat în cor acuzația adusă poetului”-26.

După care Bacalbaşa se apropie oarecum de Vlahuță, atunci când îi cere lui Coşbuc să „afirme câte din poeziile lui sunt traduse, pentru ca să nu mai asistăm zilnic la un spectacol sfâşietor al sfâşierii unui poet!”

Nu ştim cine o fi fost „Em”, care semnează articolul „În chestia Coşbuc”, la rubrica „Notițe literare a Evenimentului”. Se pare că autorul s-a simțit atins de

rândurile lui Vlahuță referitoare la incompetența și indiferența gazetarilor. Răspunzându-i lui

Vlahuță, „Em” vrea să spulbere acuzația și aduce o nouă „dovadă” de plagiere din partea lui Coșbuc. „Em” scrie următoarele: „Între oamenii de litere și amatori de literatură frământarea continuă în ce privește originalitatea poeziilor domnului Coșbuc.

Sfârșitul săptămânelor trecute ne-a adus o sumă de păreri, de reflexii, de apărări și acuzări asupra, pentru și contra volumului de „Balade și idile” de George Coșbuc.

D-l Vlahuță, în „Viața”, își revarsă un fel de amărăciune prin următoarele rânduri: „gazetari cari habar n-aveau, ori se prefăceau că n-au, despre existența unui poet Coșbuc, își freacă mâinile de bucurie, iau pana și s-aștern pe lucru!... L-a prins! A, ce fericire! Cu câtă rea voluptate se răped toți să dea lovitura...”

Satira aceasta a domnului Vlahuță mi se pare de o amărăciune exagerată, căci cei ce s-au ocupat de chestia Coșbuc, slavă Domnului, au dovedit că numai profani nu sunt, și d-l Vlahuță știe că s-a rătăcit mai pe la toate gazetele și câte unul din acei tineri care pot simți și gusta literatura și care nu-și freacă atât de iezuitic mâinile când e vorba de un scandal.

Mai amară satiră am putea face noi întrebând de ce literații ca Vlahuță și alții n-au vorbit ei, înaintea apariției broșurei domnului Lazu, de colegul lor, de „inspiratul cântăreț al câmpielor poporului românesc”. Dumneavoastră, care erați în curent cu cele ce publica Coşbuc în „Convorbiri literare” şi în alte reviste; de ce dumneavoastră n-ați luat pana în mână ca să ne relevați splendida şi neaşteptata răsărire a acestui poet? De ce astăzi îl apărați cu atâta zel pe Coşbuc, satirizând pe bieții profani de odinioară – n-aveți o vorbă pentru colegul dumneavoastră? Dar s-o lăsăm baltă: aşa e lumea azi; faci satiră oricând şi oriunde şi e destul s-o iscăleşti, pentru ca o samă de păcătoşi să roşească.

După articolul domnului Vlahuță din „Viața” şi acel al inimosului şi iubitului nostru literat, d-l Bacalbaşa, din „Adevărul literar”, chestia Coşbuc se pare că s-ar fi rezolvat deja cu totul în favoarea acestui din urmă.

D-l coşbuc a invocat o scuză: că un prieten i-a scos, în absență, versurile şi n-a ştiut care-s a domnului Coşbuc şi care nu-s. Nu pot admite această scuză, căci prea e... copilărească. Cum? În caietul de versuri nu erau indicate izvoarele domnului Coşbuc şi nicio corectură n-a primit domnia sa? Inadmisibil!

Am văzut cu surprindere că d-l Bacalbaşa s-a prea pripit

a reveni şi a anunța ca bună scuza domnului Coşbuc. Se vede că principalul motiv a fost că domnia sa nu pre vrea să se amestece într-un... scandal literar.

Scandal literar? „Eterna sete de scandal”, mi se va spune.

Ei bine, ne vedem siliți a face o nouă revelațiune în chestia Coşbuc.

E curios că „Evenimentul” a fost cea dintâi gazetă care a atins chestia aceasta; s-ar părea că am dori să fim cioclii lui Coşbuc. Ei bine, nu, cu toții cetim „Baladele şi idilele”, gustând dulceața lor, dar nu putem lăsa să se treacă cu vederea când tocmai gingaşele subiecte le vedem împrumutate de aiurea”-27.

Să nu uităm că Al Vlahuță începe să editeze „Viața” abia în 28 noiembrie 1893 şi că se angajează, de îndată, în procesul literar Coşbuc. Într-un scurt articol, „Iar Coşbuc...”, Vlahuță se arată ceva mai potolit decât în prima sa intervenție: „Evenimentul” de la 9 decembrie, într-un excelent articol literar, aruncă o lumină hotărâtoare asupra originii uneia dintre cele mai frumoase poezii ale lui Coşbuc: „Rugămintea din urmă”. E de Lermontov. Lucrul e vădit, şi-mi plec capul, cu durere, sub cuvintele aspre pe care mi le adresează, şi mie personal, confratele de la Iaşi (unde apărea ziarul respectiv – n n). Le merit şi n-am dreptul să

mă plâng. Dar îmi pare foarte rău că d-l coşbuc stă la o parte şi priveşte c-o neiertată nepăsare la osteneala pe care şi-o dau câțiva prieteni cinstiți ca să-i apere originalitatea talentului său, originalitate din ce în ce mai şubredă şi mai cu dreptate atacată. Tăcerea dumisale începe să ne dea o impresie dezastruoasă. Poate că niciodată nu s-a petrecut în literatura vreunei țări o asemenea mistificare. Şi poetul tace. Fericită natură”-28.

A doua zi după acest răspuns al lui Vlahuță, înot reintră în scenă cu articolul „Iar „L-a prins”, la o temperatură mai ridicată decât aceea din primele sale intervenții. Iată ce spune: „Se complică rău de tot afacerea Coşbuc. Nici vorbă nu se mai încape azi că noul poet şi-a însuşit bucăți din autori străini cu o seninătate poetică.

La ce să mai umblăm cu diplomații? „Ritornella” şi „Rada”, trimise nouă de d-l Lazu, precum şi „Nuşa” şi altele, publicate de d-l Lazu în broşurica domniei-sale, sunt luate de-a binelea din alte literaturi.

Acum „Evenimentul” din Iaşi a mai descoperit şi „Rugămintea din urmă”, împrumutată de la marele poet rus Lermontov. „Evenimentul” spune că acest „împrumut” e făcut după traducerea nemțească a lui Bodenstedt. Ziarul ieşean citează bucăți întregi, asupra cărora nu se mai

începe discuție, dar pe care lipsa de spațiu ne oprește de a le da şi noi”-29.

În acelaşi număr al „Adevărului” se publică, sub titlul „Plagiatorul Coşbuc”, o lungă scrisoare a lui Lazu, în care acesta se războieşte donchihoteşte cu trei ziare deodată: „Adevărul literar”, „Curierul de luni”, din Iaşi, şi „Viața” lui Vlahuță, operând cu raționamente obtuze, în acelaşi limbaj lipsit de ținută. Reținem de aici partea finală: „În fine, ajung la culminațiunea acestei drame critico-literare. La scuza domnului Coşbuc. Am cetit odată şi de două ori şi de zece ori şi tot nu-mi vine a crede că poate să se omoare singur în aşa mod! auzi? „Adevărul literar” spune că Coşbuc n-a plagiat, dar că în lipsa acestuia editorul n-a menționat care anume poezii sunt traduse, care imitate şi care originale.

Deci dumneata, d-le Coşbuc, nu obicinuieşti să însemni însuşi în momentul când scrii poezia dacă este tradusă, imitată şi de unde anume? Dar dacă dumneata, autorul, nu faci acestea, de unde şi cum vrei s-o facă, cine? un editor? Enorm!

Sau, pentru a vorbi de versiunea domnului Vlahuță, dacă dumneata omiți, ceea ce nu te-aş crede că faci, ceea ce nu ai voie, ceea ce nu se poate să omiți, de unde vrei ca prietenul dumitale să fi ştiut care sunt originale şi care nu? Şi spui

singur că acel prieten, „neştiind” a pus câteva bucăţele traduse între poeziile dumitale, dar că n-ai avut gândul să ţi le însuşeşti”-30.

În continuare, Lazu mai aduce câteva piese la dosarul de „plagiator” al lui Coşbuc: câteva „Cântece”, „Romanţă”, „Nuşa”, „Frescoritornelele”.

Cu această scrisoare a lui Lazu se încheie capitolul 1893 al procesului literar Coşbuc. Anul următor, 1894, va aduce noi materiale şi noi autori la rampă, acuzatori sau apărători ai lui Coşbuc. Toţi vor încerca să clarifice, într-un fel sau altul, discuţia pasionantă în jurul plagiatelor Coşbuc. Dar poetul va continua să tacă.

I Rusu-Abrudeanu publică articolul George Coşbuc şi criticii săi, în care ia apărarea poetului, afirmând, printre altele: „Coşbuc e un poet original şi – după cum am mai spus – cel mai bun poet-ţăran... Că Coşbuc a citit mult din literaturile străine – ca să zic aşa – s-o fi strecurat ceva şi în poeziile sale, acesta e un fapt pe cât de necontestabil, pe atât şi de neînlăturabil şi de firesc, dar care nu atinge întru nimic fondul originalităţii sale.

În tot cazul, de aci şi până la a fura sau şterpeli – vorba lui Lazu – e o mare distanţă...

Orice om cu niţele cunoştinţe literare, care citeşte

volumul de poezii al domnului Coşbuc, poate vedea că unele din poezii – câteva romanţe şi cântece – sunt parte imitate, parte traduse direct din autori străini, ca Anacreon, Strodtmann, Geibel.

Salis-Seewis şi alţii.

Acest lucru îl spune clar chiar autorul în tabla de materii.

Dar prin neglijenţă scuzabilă – dată fiind firea nepăsătoare şi melancolică a poetului dânsul sau editorul au uitat a introduce izvorul la toate poeziile cele imitate sau traduse”-31.

În sfârşit, „Convorbirile literare” se simt obligate să-şi spună părerea, mai ales că George Coşbuc fusese popularizat, înainte de toate, în paginile acestei reviste, după cum bine observa şi Vlahuţă. Revista „Junimii” publică două articole, în care, după cronica lui Ovid Densusianu, este pentru a doua oară recenzată masiv cartea lui Coşbuc. În cel dintâi articol, „Baladele şi idilele” domnului George Coşbuc, autorul recenziei găseşte suficiente argumente pentru a-l combate pe Lazu: „Nu e de discutat tonul de care s-a servit criticul în aprecierea unui poet de valoarea domnului Coşbuc; noi, românii, suntem un popor destul de deprins cu acest ton atât în politică, cât şi în discuţii literare şi ştiinţifice, în ziare, ca şi în reviste, încât

faptul în sine nu mai surprinde pe nimene...

Însă acest ton numai prin sine însuşi n-are niciun drept la atenția altora şi prin urmare broşura ar putea fi trecută cu vederea. Dar, din nenorocire, d-l Lazu are un răsunet ce nu i s-ar fi cuvenit; setea de scandal, cum zice d-l Vlahuță, „şi-a găsit cu această ocazie un mijloc, uşor de satisfacție; fiecare nevoiaş de ziarist se poate mângâia cu descoperirea unei asemănări între vreo poezie a domnului Coşbuc şi una străină...

Faptul principal pe care se încearcă a-l dovedi d-l Lazu şi ceilalți după el e că producția poetului nostru e în parte o imitațiune servilă, e „nu numai plagiare, ci, mai rău, o escamotare, o introducere frauduloasă pentru viitor de elemente străine în sacrosanctul poeziei noastre populare”-32.

În goana sa după plagiate, d-l Lazu „a descoperit că şi Eminescu nu era aşa de sfânt pe cât îl cred oamenii şi se pricepea şi el din când în când la plagiat şi introduceri frauduloase. Probă e visul sultanului din satira Îii-a, imitat după Ovid: după cum sultanul visează că-i creşte un arbore din piept, tot aşa şi Rhea Silvia la Ovid – numai ea visează că-i cresc doi arbori, nu numai unul!” (este afirmația pe care o face Lazu – n n). D Evolceanu mai citează din Lazu

părerile referitoare la poezia „Iubita scrie” (publicată în „Lumea ilustrată”), o traducere care, şi după opinia noastră, nu-i poate aparține lui Coşbuc. D Evolceanu surprinde şi alte contradicții în broşura lui Lazu. Una din deprinderile lui Lazu este confecționarea de traduceri din germană într-o manieră foarte apropiată de Coşbuc, pentru a dovedi că poetul a furat. Încercările lui Lazu sunt greu de controlat, fiindcă dă numai versiunea sa, nu şi textul originar.

În partea a doua a studiului său din „Convorbiri literare”, D Evolceanu părăseşte tonul polemic şi se ocupă de conținutul volumului „Balade şi idile”. Iată, de pildă, ce spune despre idilă: „Niciunul din defectele de care va fi suferit cândva genul idilic nu atinge poeziile domnului Coşbuc. Cel mai natural, mai nesilit ton câmpenesc trădează că poetul a trăit în copilăria sa la țară; o naivitate de sentiment şi de expresie fără pereche în literatura noastră, imprimată cu gingăşie neaşteptată de la asemenea producții, naturală însă şi caracteristică narațiunii noastre – şi toate redate într-o limbă compusă din imagini, locuții şi întorsături de frază din graiul popular, cuvânt după cuvânt! În limba noastră cel puțin nu s-a scris nimic care ar semăna măcar de departe cu asemenea flori de câmp ale poetului nostru”-33.

Iritat, beneficiind de ospitalitatea „Adevărului”, Lazu răspunde, la scurtă vreme, observațiilor lui D Evolceanu. Răspunsul se intitulează „Evolceaniada” şi este scris pe acelaşi ton şi cu aceeaşi atitudine ostilă lui Coşbuc. Autorul pleacă de la considerentul că articolul lui Evolceanu „se bucură de toate calitățile cele rele: întunecime de stil şi de înțeles, denaturarea adevărului, rea-credință şi neştiință.

Mai întâi de toate, voi spune că a fi plagiator nu implică cât de puțin prezumțiunea neonestității; a fi însă apărătorul plagiatorului şi mai cu seamă a plagiarei, o! pentru aceasta se cere un capital însemnat de... curaj, pentru a nu zice altfel. Plagiatorul de multe ori este un maniac; avocatul său este totdeauna un om de rea-credință, despre care ne ocupăm, este foarte inofensiv, şi sperăm că glasul lui va fi pentru marele public un glas pierdut în pustietatea şi întunecimea stilului său”-34.

În continuare, Lazu ia în zeflemea cultura literară franceză a criticului convorbirist, revine la unele acuze de plagiat aduse lui Coşbuc în intervențiile sale anterioare, pentru a pune, în cele din urmă, sub semnul întrebării chiar „Nunta Zamfirei”.

şi „Moartea lui Fulger”: „Sfârşind, dator mă cred să dobor legenda ce s-a format în jurul poeziilor lui Coşbuc „Nunta

Zamfirei” şi „Moartea lui Fulger”, atât în ce priveşte conținutul lor, cât şi forma. Aceste două poveşti alegorice nu se găsesc între poeziile noastre populare, cred însă că în curând voi da de urma lor între poeziile populare sârbeşti. Ele par a fi o reminiscență a poeziei indiane, păreche cu multe altele aduse de slavi, cei mai din urmă din popoarele asiatice care au invadat Europa. Curând deci voi dovedi că şi cu aceste două poezii suntem în fața unei plagieri. Dar însuşi dacă admitem pentru un moment numai că ele sunt neplagiate, meritul, şi negreşit un foarte mare merit al poetului, este că a versificat limba, expresiile, tropele şi metaforele, care nu sunt ale sale, ci le-a luat de-a gata, de-a dreptul şi de-a-ntregul din popor...

În ce priveşte forma, de dorit ar fi să nu ne trezim vorbind. Mai întâi de toate, forma acestor două poezii e pur şi simplu forma noastră populară, însă revăzută şi regulamentată. Şi să nu vorbim în zadar, căci ne vor râde străinii; deci d-l coşbuc nu este născătorul acestor forme, iar introducătorul ei în literatura noastră este întrucâtva Eminescu...

Limba domnului Coşbuc? Frumoasă, dar trasă de păr, sau cum zice „Era nouă”, lăudând pe literatul... Sfetea, o limbă răstogolită”-35.

În articolul „Evolceaniada” domnului Grigore N Lazu”, D’

Evolceanu revine asupra pretinselor plagiate ale lui Coşbuc, dovedind că, în ciuda unor coincidențe tematice cu poezia ruteană şi orientală, acuzația de plagiat nu se justifică, forma poetică a lui Coşbuc fiind profund originală36.

Lazu renunță la polemică. (Disputa nu se încheie însă: la apariția celei de a doua culegeri de versuri a lui Coşbuc, „Fire de tort”, Evolceanu îl va ataca din nou pe bătăiosul critic de la Piatra Neamț).

La scurtă vreme intervine în polemică tânărul Nicolae Iorga. E semnificativ faptul că tardiva cronică a lui Iorga, „Poeziile domnului Coşbuc”, apare într-o revistă transilvăneană de prestigiu deosebit, „Familia” lui Iosif Vulcan, în care, de altminteri, debutase şi Coşbuc. Din acest articol al lui Iorga, vom reține acum doar chestiunile referitoare la problema generală şi atât de dezbătută a plagiatelor şi imitațiunilor coşbuciene: „Luați cele 7 bucăți împrumutate, scrie Iorga. Pentru trei, cele luate din Hafiz, Anacreon şi Ruckert, e numai o bună traducere; aiurea însă e mai mult decât o prelucrare chiar, e o topire nouă a fondului, turnat apoi în alte forme, superioare adese; cu adaosuri, ca (în „Romanța”): „Şi ele râdeau scuturând Flori

albe din negrele plete”, care dovedesc o originalitate. Pentru „Rugăciunea din urmă”, superioritatea imitației asupra lucrului imitat e atât de decisivă, încât, „mutatis mutandis”, ai putea asemăna lucrul cu adaptările – pe o vreme când erau mai permise decât astăzi – lui Pierre Corneille din teatrul spaniol. Şi ce bine i-ar fi stat poetului să arate izvorul, cât de îndepărtat, într-o mică notă, care ne-ar fi dat alte idei de onestitatea sa!... Nu pot să trec la o altă ordine de idei fără a-mi arăta adânca părere de rău pentru această mistificație, întemeiată desigur pe slaba cunoaştere la noi a literaturilor străine, afară de cea franceză. E cu atât mai regretabilă această mistificație cu cât descoperirile de felul celei a domnului Lazu se fac foarte greu, şi întâmplarea pură le aduce...

A traduce bine o bucată e a o crea din nou, într-o altă limbă, şi personalitatea traducătorului se întipăreşte neapărat pe bucata pe care a reprodus-o. Homer a fost tradus, între alții, de trei oameni, de Pope, de Voos şi de Leconte de Lisle; veți avea un Homer, poet corect, elegant, de curte, un altul, sec, rece, precis; un al treilea, cu energia originală cunoscută din limba energică a autorului „Poemelor barbare”. Aceştia sunt traducători artişti, cari lasă din ei în lucrul tradus: luați apoi versiunea lui Bituabe,

şi veți vedea că nu toată suflarea de poet cu talent poate traduce aşa cum traduce d-l coşbuc...

Forma, cum am zis, e aceeaşi, foarte românească şi foarte plastică. Lăsați la o parte câteva transilvănisme imposibile şi neexistente poate (pal, suleget şi a), câteva greşeli de accent (în anumite metre), câteva concesii de sens făcute rimei, şi veți avea bucăți de marmură pură în volumul de o egalitate care nu se prea întâlneşte la poeții tineri”-37.

Într-un articol intitulat „Omul perfect”, C Şercăleanu (C Stere), în „Evenimentul literar”, îşi exprimă satisfacția față de farmecul lecturii „Baladelor şi idilelor” lui Coşbuc: „De-abia am sfârşit – Dumnezeu ştie a câteva oară – „Balade şi idile” de Coşbuc.

Totdeauna când simt nevoia de a respira măcar câteva momente un aer mai curat, când nu mai pot şi nu mai ştiu unde să fug de toate acele nimicuri şi grozăvenii, ce umplu viața oricărui „om ca oamenii” în zilele noastre, de bucătărița care iar a furat şi iar s-a îmbătat, de anarhism şi de noul preşedinte francez, de Măruntelu, Spanachidi, „Viața”, criza agricolă, împuşcarea țăranilor etc etc, atunci mă apuc să cetesc pe Coşbuc... Şi de la cele dintâi versuri: „Zările de farmec pline...”, nu mai pot lăsa volumaşul din mâini până ce nu sfârşesc: „Şi regele codru... Şi moare

natura De jalea pădurii în toamnă târziu!" Şi mi se pare că sunt transportat, ca prin minune, pe un câmp întins şi plin de flori, că miros aroma fânului abia cosit, că aud cum în vale „Murmură între sălcii râul!"..." – 38.

Din lista de articole despre Coşbuc, apărute în anul 1894 le mai cităm pe cele scrise de Tradem (Traian Demetrescu), uitatul autor al romanței „Călugărul din vechiul schit". Articolul se intitulează „George Coşbuc": „Tot simțul său estetic constă într-un fel de cult pentru frumos. E un poet având ceva din natura inspiraților necunoscuți ai literaturii populare. De aceea ignorează aproape cu desăvârşire o parte însemnată din cultura modernă. Poeziile lui au numai farmec, într-însele nu se găseşte niciuna din concepțiile puternice ale marilor poeți filosofi sau sociali. Adeseori spune prietenilor săi că se va întoarce în satul lui pentru a se însura cu o țărancă frumoasă – un vis idilic al lui.

Acest fermecător artist e prietenul apelor, văilor şi crângurilor – ce a căutat la oraş?" – 39.

În discutarea volumului „Balade şi idile", anul 1895 este un an de armistițiu. Ceea ce mai rămăsese din chestiunea mult dezbătută a izvoarelor străine în poezia lui Coşbuc primeşte o anumită amânare; procesul literar Coşbuc pare a fi clasat. Din focurile procesului literar mai pâlpâie o flacără

slabă în articolul „Plagiatul Coşbuc” din „Lumea nouă” (nr 9,7 august 1895), generat de publicarea, fără comentarii, a poeziilor „Mädehenrache” şi „Fatma”.

În acest interval liniştit, Coşbuc adună material pentru cel de al doilea volum de poezii, pe care-l va publica în 1896, „Fire de tort”.

În prima lună a anului 1896, presa iarăşi revine, pe câteva pagini, la chestiunea plagiatelor Coşbuc. Hassan (H Sanielevici) ia apărarea lui Coşbuc împotriva unor acuze de plagiat publicate în „Convorbiri literare” (este vorba despre poezia „Un mic cântec”, care ar fi fost plagiată după un izvor german; poezia lui Coşbuc fusese tipărită în revista „Carmen Sylva”): „Şi acum iată că „Convorbirile” declară cu patos că până acum l-a apărat în contra acuzării de plagiat, dar acuma se pleacă înaintea evidenței, şi-l sfătuieşte pe poetul idilelor să arate mai multă cinste.

Şi d-l coşbuc, blând, senin şi de o caragialiană nepăsare pentru opinia publică, nu-şi dă nici măcar osteneala de a publica o dezmințire în vreo gazetă. De ce atâta dispreț pentru publicul cititor?” – 40.

Procesul literar Coşbuc va cunoaşte o nouă recrudescență după 1900, completându-se cu noi piese incriminatorii. Deşi nu sunt legate de „Balade şi idile” sau de „Fire de tort”,

amintim, în treacăt, capetele de acuză şi pe acuzatori. Locul lui Lazu, care murise, îl ia, în această vreme, Caion, celebru prin procesul Caragiale (vom redeschide şi noi dosarul acestui proces la timpul său). Iată ce spune, legat de toate acestea, însuşi Coşbuc, în „Notele” incluse la sfârşitul culegerii „Fire de tort”, din 1896: „La 1893, când am publicat „Balade şi idile”, eram cunoscut în Țara Românească numai după „Nunta Zamfirei” publicată în „Convorbiri literare”. De aceea li s-a părut multora curios că eu am răsărit deodată ca din poveste şi-am publicat de-a dreptul un volum. „Numai ieri a început să scrie în „Convorbiri”, şi azi iată-l cu volumul. Când a făcut el atâtea poezii, şi toate bune?” Pentru ignoranți asta a fost primul motiv de-a mă bănui de plagiat. Ei da! Domnii aceştia habar n-aveau că eu la 1893 când am publicat volumul, aveam în urma mea o activitate literară de 12 ani, că „Nunta Zamfirei” l-am scris la 1884 şi l-am publicat la 1888, în „Convorbiri literare” după trei ani l-au reprodus numai din „Tribuna”. Şi habar n-aveau, că de aceea sunt toate poeziile bune, fiindcă erau toate alese dintr-o grămadă care cuprindea destul material nu pentru un volum, ci pentru patru! Dar se înțelege: un critic român literar nu e dator să cunoască activitatea literară a românilor trăitori afară din regat! De-aş

fi scris eu de zece ori mai bine decât scriu şi de zece ori mai mult, dac-aş fi rămas în Ardeal, sunt sigur că nici puiul cucului n-ar fi ştiut în România că exist. Temperament…

Mi s-au făcut imputări stătătoare mai ales la forma poeziilor mele. „Că nu aşa se exprimă poporul” cum mă exprim eu în versuri. Fără îndoială că nu; şi fără îndoială că aşa! Dar în treaba asta, să-mi dea voie toți criticii prezenți şi viitori, să le ignorez povețele. Eu îmi cunosc graiul părinților mei; iar în cestiunea fixării unei limbi literare poporale pricep şi eu ceva, şi-apoi voi fi având şi eu măcar un dram de sentiment artistic în ce priveşte graiul. Iar dacă e vorba, că nu aşa îşi manifestează poporul sentimentele, cum le manifestez eu – da, aici primesc povețe, dar trebuie să fiu convins întâi că înşişi criticii ştiu, ştiu cu siguranță cum îşi manifestă poporul ideile şi sentimentele, căci eu mi-am dat foarte multă trudă să ştiu şi am citit şi citesc toate poeziile poporale care se publică pretutindeni: şi pe cele din Maramureş ca şi pe cele din Bucovina, ca şi pe cele din Macedonia. Ştiu şi eu, şi asta o ştiu foarte bine, ce spune românul în poezia lui!

Şi asta e şi adevăratul fond al poeziilor mele. Dar „tratezi şi subiecte străine de popor”. Da, iacă, în ciudă. Ce mai vrei? În „Balade şi idile” s-a găsit însă şi altfel de fond străin,

subiecte plagiate. Întrucât „Toți sfinții” e plagiată după „Cupa” nu ştiu cărui rege, eu nu ştiu, căci până astăzi nu cunosc poezia, cea crezută originală: eu am auzit subiectul acestei poezii ca anecdotă şi l-am versificat. Tot aşa am auzit ca anecdotă subiectul poeziei „Poet şi critic”. Povestea cu „Fatma” e adevărat, am cetit-o în poezie – dar nu scrisă în limba germană – ci în limba italiană. Am văzut după aceea acelaşi subiect tratat de un ungur, sub titlul „Haide”; am văzut după aceea tratat subiectul în poezie de doi germani. Asta era pe la 1885 – 1886. Eu am crezut că dacă acelaşi subiect e tratat de patru poeți în felurite forme, am şi eu dreptul să-l tratez într-a cincea formă cu totul deosebită de-a celorlalți, în urmă am descoperit şi a şasea formă, a unui neamț iarăşi, în „Fliegende Blätter”. Şi mi-aş pune capul că poezia există şi în limba rusească şi-n cea franțuzească etc. Ei, iată compania de plagiatori!

Cu „Rugămintea din urmă” sunt mai vinovat. Pe la 1888, în Sibiu, mi-a căzut în mână o revistă ilustrată germană. Mi-a plăcut o ilustrație din ea, numită „Die letzte Bitte”: un soldat murind, înconjurat de alți soldați, într-un spital. Am cetit explicarea ilustrației – se înțelege, scrisă în proză – şi neamțul spunea aceleaşi idei pe care le spune Lermontov în poezie. Se vede că neamțul cetise poezia. Eu după ideile

neamțului am scris poezia. Deci, fără să visez măcar, am plagiat pe Lermontov, pe cale indirectă. Dar şi în această poezie, plagiarea e discutabilă: eu am idei pe care nu le are Lermontov, am două strofe la început, două la sfârşit şi una la mijloc, pe care el nu le are; chiar şi ideile lui Lermontov la mine au altă formă.

Pentru celelalte, cari s-au găsit traduse, „copiate”, n-am niciun cuvânt de apărare. Sunt traduceri; la o viitoare ediție au să dispară. Au intrat în volum fără voia mea. Eu am tradus mult în viață; am tradus toate poeziile lui Anacreon – multe dintre ele sunt publicate în „Tribuna” – am tradus poeziile lui Catul: aceste sunt mai toate publicate într-o revistă, „Amicul familiei” din Ardeal; am tradus „Metamorfozele” lui Ovidiu; eclogele lui Virgil – cea dintâi publicată în „Antologia” domnului Manliu; am tradus comedii din Plaut, Terentiu şi Aristofane, pe care o să încep să le public îndată după apariția acestui volum; am tradus din poeții germani foarte mult, de multe ori, nu pentru mine. Apoi am şi eu un păcat: îmi țin într-o grozavă neregulă hârtiile şi sunt nepăsător, scriu şi public ori scriu şi rup, tot una mi-e. Iar „Baladele şi idilele” s-au publicat aşa cam fără rând, fără interesarea mea directă şi s-a făcut o confuziune. Au țipat atâția şi m-au înjurat cum le-a venit

în gură: refrenul era „necinstea”. Ce motiv m-ar fi împins la necinste? N-aveam destul, ca să fac un volum? Aveam, cum am mai spus, şi pentru patru. N-aveam poezii originale bune şi trebuia să-mi caut ajutor în traduceri, ca să-mi sprijin pe ale mele? dar cum s-a făcut că toate traducerile din volum sunt poezii slabe, toate mai slabe decât poeziile originale ale mele? Şi-apoi ar trebui să fiu idiot, ca să pun în volum nişte traduceri slabe şi să nu pun poezii de ale mele pe care le aveam tipărite gata în „Tribuna”, şi poezii pe care le public numai acum! Cine să creadă că eu am dat afară „Flăcări potolite” sau „Ideal” ca să pun în locul lor pe „Nuşa”? Ş-apoi şi alta: dacă cei care au țipat că sunt necinstit, ar fi cunoscut „Tribuna”, n-ar fi avut nevoie s-alerge pe la iliri şi hotentoți, ca să descopere un cântec din volumul meu, o traducere din Anacreon. În „Tribuna” ar fi găsit, scris negru pe alb, că acest cântec e tradus din Anacreon. Şi ce zor aveam să tac în volum ceea ce am spus odată în publicitate?

Dar în urmă, greşeala s-a făcut. Mi s-au scos destul ochii pentru ea. Am tăcut, căci de o parte puțin îmi pasă de învinuiri, câtă vreme nu mă ştiam vinovat tocmai într-atâta; de altă parte, pentru că cei ce făceau mare gălăgie nu erau oameni cu care să-mi prind mintea, căci ştiam că nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale. Îşi făceau şi ei reclamă cu

mine: apoi mă şi înveseleau adâncile lor cunoştinţe în cestiuni de artă.

Le-am spus acestea, pentru că dator – nu! era gata să întrebuinţez banala frază a unui critic al meu, care tot a doua propoziţie o începea cu „dator mă simt”, dator mă simt de a lovi pe acest plagiator, dator mă simt să-l înjur etc, la toate dator se simte, numai a fi cuminte nu se simte dator – le-am spus acestea, ca să întărât pe critici, nu pe cei serioşi, ci pe jandarmii rurali ai literaturii. Mi-am pierdut vremea cu ei, adevărat, dar în schimb îmi fac şi ei un bine: au să-mi cetească volumul cu multă furie, cu atâta atenţiune încât au să le rămâie în cap fraze de-ale mele, vorbe de-ale mele – fie şi vorbe cari nu le înţeleg şi le întrebuinţează anapoda, cum a păţit unul cu „întrulp”, cuvânt care nu există în limbă şi e creat de mine – şi astfel sunt sigur şi eu de câţiva cetitori, şi mai ştii? până la capăt devin măiestru. Aşa se converteşte lumea.

Lor le dedic acest volum. Plagieri n-au să mai găsească; dar parcă de dragul plagierilor m-au iubit ei atâta!” – 41.

Încheiem această primă parte a dosarului procesului literar stârnit de apariţia culegerii „Balade şi idile” cu evocarea ecourilor ajunse până în familia fostului coleg al lui Coşbuc de la şcoala normală din Năsăud, învăţătorul Vasile

Rebreanu, în sătucul Prislop, din apropierea capitalei spirituale a fostului district năsăudean; căci în familia lui Vasile Rebreanu era un adevărat cult pentru poet: „Când a ajuns pe la noi volumul „Balade şi idile”, îşi aminteşte Liviu Rebreanu, eu eram aproape gata cu şcoala primară şi mă pregăteam de zor pentru viața de „student” la liceul din Năsăud. Cronologia mea rog să fie primită în general numai sub beneficiu de inventar. Pentru mine existența „Baladelor şi idilelor” începe abia din momentul când volumul a pătruns în casa noastră, ceea ce poate să se fi întâmplat chiar la câțiva ani după apariție. Nu ştiu dacă volumul a fost trimis de Coşbuc sau a fost cumpărat de tata: cert este însă că tata se fălea şi se mândrea cu cartea de parcă ar fi scris-o chiar dânsul.

Îmi amintesc totuşi la fel de clar că, puțină vreme după ce ne-a parvenit volumul lui Coşbuc, tata a primit nişte răvaşe care l-au cam nemulțumit. Nu le-a citit în fața mea, ci numai mamei şi în taină. Fireşte, eu mi-am închipuit că trebuie să fie vorba de ceva neplăcut în jurul poetului nostru. Şi într-adevăr aşa era. Avusese prea mare succes cu „Balade şi idile”, scosese revista „Vatra”, împreună cu Slavici şi Caragiale, dobândise oarecare glorie, cu toate că de abia împlinea treizeci de ani, dar, în acelaşi timp, stârnise şi

multe, foarte multe invidii care, fireşte, s-au pus în mişcare să înlăture sau măcar să tempereze puțin psihoza coşbuciană, ce se propaga vertiginos, amenințând să tulbure liniştea atâtor mici gloriole de cafenea. Din fericire pentru Coşbuc, pe vremea aceea polemiştii literari nu ajunseră la gradul de perfecțiune în insulte pe care l-au atins polemiştii contemporani. Cei mai violenți s-au năpustit să-l facă doar boanghină, dezertor, plagiator, şi atât...

Durerea tatii a fost, cred, mai mare decât chiar a lui Coşbuc. Aci se amăra, aci se indigna: cum poate să fie aşa de netrebnici nişte cărturari luminați față de un poet cum nici n-a mai avut încă neamul românesc?... Abia peste câteva luni s-a mai potolit, când a citit undeva că Coşbuc pregăteşte al doilea volum de versuri.

— Ei, să vedem ce-o să mai zică şi să născocească bârfitorii?” – 42.

*

Probabil tocmai în perioada când „Balade şi idile” era în curs de tipărire, George Coşbuc a făcut cea dintâi călătorie a sa în străinătate. În „Evenimentul literar” (februarie 1894),

Tradem (Traian Demetrescu), făcându-i un „Portret” lui Coşbuc, scria: „Îl zăreşti strecurându-se – de obicei pe înnoptate – prin ulițe dosnice către berăria lui Caragiale; şi ar simți un nemărginit dezgust când ar fi nevoit să treacă pe strada „unde e lume şi zgomot”.

Necunoscut de nimeni, el îşi urmează paşii lui uşori şi mărunți, cu mâinile vârâte în buzunarele paltonului, cu pălăria mare şi veche îndesată pe cap, aproape căzându-i pe urechi, privind puțin în sus, ca şi cum ar căuta tovărăşia unei stele.

Dar dacă îl observi cu de-amănuntul, descoperi o frunte largă, peste care cade mai totdeauna o şuviță neagră de păr, făcând un admirabil contrast cu paliditatea frunții. Iar în ochii lui albaştri, acoperiți cu gene lungi şi răsfrânte, se ascunde o lume de... idile şi balade. Figura-i, puțin lungă şi slabă, e încadrată de o barbă rară şi neîngrijită.

Vorba lui e cumpătată, simplă şi plină de fermecător accent țărănesc.

Iubitor de călătorii: când strânge o sumă mică de bani, nu mai pregetă o clipă şi se duce să vadă marile galerii de tablouri din străinătate”-43.

La o asemenea călătorie face aluzie şi tatăl poetului, într-o scrisoare din 15 februarie 1894, trimisă din Hordou (scrisă,

însă, de Aurel, fratele poetului), în care citim: „Nu pot cugeta ce să fie diacuma di vo doi ani nu ni-ai scris numai cum trăieşti şi ce faci – eu ți-a fi scris însă n-am putut şti unde, căci pe aci s-au vorbit că tu eşti dus prin Germania sau pe unde.

Acum te îndatoresc părinteşte ca după misiva aceasta să-mi scrii – căci atunci ți-oi scrie Eu cu mâna mea. Fii sănătos. Sebastian paroh”-44.

Despre această ieşire în străinătate, mai precis despre călătoria la München, există, în însemnările poetului, două note disparate, în două locuri. În carnetul „K” din fondul de manuscrise Coşbuc de la B'A'R, poetul pomeneşte de un popas la Budapesta (în drum spre München); aminteşte câteva gări din Germania şi scrie: „Mathaser Bier, vreo 200 oameni, quarge, heringi, ridichi albe, covrigi – conzert der Schuhplatter (?) / Trinkl et Grobl, 4 Buomgen 4 Mandl/ – tot aşa marți seara. Prin oraş nemți cu Rucksak şi nemțoaice. Jocurile de pe Teresienwiese. Mersul trenurilor în gară afară – chelnerițele fără leafă, plătesc ajutoarele + 40 fenigi pe zi pentru curățenie (12 mărci lunar) şi de două ori mâncare. Ce se sparge plătesc”.

Într-o altă însemnare, Coşbuc notează alte locuri pe care le-a vizitat în München sau le-a revizitat cu alt prilej, mai

târziu (după 1906, probabil, pentru că în carnet figurează şi celebrul Deutsches Museum, care, deşi întemeiat în iunie 1903, a fost deschis pentru public – mai întâi provizoriu – abia în noiembrie 1906). Pe aceeaşi pagină a carnetului de note sunt însemnate: Etnographisches Museum (din Hofgarten, Germanische Sammlung, Hof B (ayerische) Bibliotek de pe Ludwigstrasse (peste drum de una din clădirile universității), Botanischer Garten, Zoologischer Garten, Alte Pinakothek (de pe Barerstrasse, unul din cele mai vizitate obiective, fiind aproape de gară), Neue Pinakothek, Historisehes Museum, Aegiptologische Sammlung, Maximilianeum, (Bayerisches) Național Museum. Aşadar, poetul a cercetat ceea ce era mai reprezentativ pentru cultura germană şi universală la München. Deşi în timpul celui de Al Doilea Război Mondial oraşul München a fost distrus în proporție de 80%, el a fost refăcut şi păstrează toate instituțiile amintite, ca şi numele străzilor, aşa cum au fost pe vremea călătoriei lui Coşbuc acolo.

Pe lângă însemnările amintite45, Coşbuc a scris şi o savuroasă povestire, „O poezie nemțească de Alecsandri” pe care a publicat-o în „Vatra” (nr 10,1895), reprodusă în „Versuri şi proză” (1897), cu unele mici modificări. Este

vorba despre descoperirea unei poezii inedite, scrisă în limba germană, de Vasile Alecsandri, în albumul unui neamț, care ținuse restaurant la Karlsbad şi la München. Dar, să-l lăsăm pe Coşbuc să povestească: „Nu ştiu cum, mă împrietenisem în München cu un neamț tânăr, pictor. Era băiatul unui băcan. Cuminte băiat, avea însă o dragoste a focului să discute necontenit teoriile artei. Lucrul acesta pe mine mă supără. Teoriile sunt socoteala de-acasă, iar producerea operelor de artă e socoteala din târg. Neamțul meu era mai mult critic, decât artist. În urmă l-am făcut să priceapă că pe mine mă supără teoriile lui şi că, peste tot, io dau foarte puțin pe teoriile în artă. A râs, când i-am spus că românii au o vorbă mojică, dar foarte potrivită, în ce priveşte pe criticul care dă povețe artistului: „Te apuci să-nveți pe tată-te cum să fac copiii!”

Băcanul, tata pictorului, cam pe aceeaşi urmă. Fusese bogat, ținuse odată cel mai elegant hotel din München, „A quatre Saisons”. Scăpătase rău: era chefliu şi darnic, n-avea apucături de negustor. Bavarez întreg. Odată prietenul meu mă cheamă acasă la el”. Arătând spre Coşbuc, după ce descoperi că acesta e român (valah), neamțul îi spuse:

„Asta am ştiut-o numaidecât”. Apoi, ciocnind paharul şi râzând, adaugă: „Toți românii ăştia sunt poeți, dar toți fac

versuri proaste!”

„Ai mai văzut vreodată români?” am întrebat.

„Oho, dar câți. Buni băieți, dar fără cap. Toți cheltuitori. Nu ştiu nici cât au în pungă, nici cât scot din ea. Ştiu io de la Karlsbad. Aveam restaurant acolo. Şi-apoi poeți... he, he, ca dumneata! Să vezi!”

Băcanul meu adusese o bucoavnă, un fel de album, de pe vremea când avea restaurant în Karlsbad şi ținea hotel în München.

„Toți musafirii mei, cei mai de dai-Doamne, scriau câte ceva în album. Am şi români, uite-i!”

Frunzărind albumul am găsit în vreo opt locuri versuri scrise de „români”. Improvizații, epigrame, aprecieri asupra paturilor şi mâncărilor. Mai toate mi s-au părut scrise de ovrei de prin Galați, Brăila, Craiova etc. Versuri proaste, nărozii. Toate epigramele aveau comentarii. Papara paparei până într-a opta spiță.

„Dar ăsta-i întrece pe toți. Na, şi ăsta e poet... aşa mai rar!” zice băcanul şi-mi arată un nume.

Era Vasile Alecsandri. Stase poetul nostru câteva zile în München, la oțelul lui Grumme, şi-a fost hărțuit de stăpânul oțelului să-i scrie ceva în album. Scrisese patru versuri. Le copiez întocmai:

Der Beafteak hier ist miserabel Der Wein ist aber vil amabel. Erforsche nicht woher und wie – Ein Dichter aus die Roumanie...

„Ei vezi! Versul al 5-lea e al meu!” Acest vers de oțelier e: „genannt Herr

V Alecsandri”-46.

Nu comentăm corectitudinea versurilor lui Alecsandri, mai ales greşelile de limbă germană. În discuția cu hotelierul Grumme, a venit vorba şi despre Glasspalast, unde se organizau expoziții de artă plastică; până la data respectivă, 1893, românii nu fuseseră reprezentați. După 1900, însă, aşa cum arată cataloagele, au expus şi pictori şi sculptori români: Fritz Storck, Nicolae Grigorescu, Arthur Verona, Constantin Brâncuşi, Jean Steriadi, George Mirea, Ştefan Popescu, Ştefan Luchian, Oscar Spaethe ş.a. Mai târziu, au făcut studii la celebra „Akademie der bildenden Kunste” şi unii pictori români (Ştefan Popescu, Nicolae Tonitza şi a).

*

La sfârşitul anului 1893, Coşbuc are un oaspete drag din Năsăud, profesorul Virgil Şotropa. În ale sale „Amintiri”, este evocată întâlnirea cu poetul şi modul de viață al acestuia: „În decembrie 1893 plec şi eu la Bucureşti, cu gândul să stau acolo câtva timp spre a cunoaşte mai de aproape metropola culturii româneşti (...).

Ajuns în capitală, cea dintâi grijă îmi este să caut pe Coşbuc, pe care nu-l văzusem de atâția ani. Auzisem că aproape în fiecare zi vizitează librăria „Sfetea”, deci mă duc ață la librărie şi-l rog pe stăpânul ei să mă îndrepte unde l-aş putea afla pe George Coşbuc. D-l Sfetea face o față cam serioasă, apoi zice: „Ei, să probăm, dar dacă-l aflăm. Am un drum chiar pe acolo; poftim, să plecăm”. Erau zece ore dimineața şi zăpada crâşnea de frig. Trecem prin câteva strade, ne oprim înaintea unei case posomorâte, urcăm scara; d-l Sfetea grăbeşte printr-un coridor, eu după el. În fine, se opreşte la o uşă mare, ascultă un moment, apoi îmi zice: „E aci, poftim, intră; dar scuză, eu plec, am de lucru”. Deschid uşa, care nu era încuiată, şi încerc să mă orientez în camera slab luminată prin geamul deasupra uşii. Zăresc într-un colț al camerei un pat încărcat cu haine, rufe şi perne, dintre care se ridică puțin capul somnoros al prietenului meu George. Cască odată ochii, apoi iar îi

închide, surâde, pleacă capul pe pernă şi zice: „Tu eşti, Virgile? Acum trebuie să dorm. Pe seară, la Caragiale”. Se întoarce spre părete; iar eu, fără vorbă, ies încetinel din cameră, vesel că l-am aflat.

Abia aştept să sosească seara, să ne întâlnim la berăria lui Caragiale, care se făcuse pentru un timp crâşmar în Bucureşti, ca şi Gherea-Dobrogeanu la gara din Ploieşti. Intru, pe înserate, cu curiozitate în faimosul restaurant şi zăresc la o masă pe doritul prieten. Grăbesc la el şi, după salutul şi bucuria revederii, mă aşez şi eu la masa scriitorilor, unde Coşbuc ocupa, de obicei, locul prezidial. Timp de două săptămâni, cât am petrecut atunci la Bucureşti, în fiecare seară şedeam împreună la masa unde mereu veneau şi plecau mânuitorii condeiului: poeți şi prozatori, critici, raportori şi redactori. Era o masă de elită, pe care de multe ori o servea însuşi Caragiale şi la care pururea domnea veselie (...). Cu mare plăcere îmi reamintesc serile petrecute în societatea oamenilor de spirit, între care dădeau tonul şi țineau isonul: Coşbuc, cu umorul său blând şi inofensiv, şi Caragiale, cu satira sa necruțătoare şi cu glumele sale drastice”-47.

Începuse, la Cluj, în 1892, celebrul proces al Memorandului. Probabil că Virgil Şotropa va fi adus aici

poezia „În opressores”, care a fost multiplicată, cu maşina de scris, şi răspândită, pe foi volante, printre memorandişti (cf. „Arhiva G Coşbuc”, la B’A’R, Viii, Imprimate I).

*

Revista „Vatra” a fost editată de către librarul C Sfetea, fiind condusă de Caragiale, Coşbuc şi Slavici. O primă întâlnire a celor trei are loc la data de 20 octombrie 1893, când se stabilesc condițiile colaborării cu editorul Sfetea. Efectiv, „Vatra. Foaie ilustrată pentru familie”, sub direcția d-lor I Slavici, I’L Caragiale şi G Coşbuc, a apărut de la 1 ianuarie 1894 până în august 1896. Fără îndoială, anunțul publicitar al lui Sfetea va fi fost redactat de către directorii noii reviste. Ideile sunt subliniate mai nuanțat în „Vorba de acasă”, articol semnat de Caragiale, Slavici şi Coşbuc. Convinşi de calitatea slabă a unor publicații, „făcute cele mai multe în pripă şi fără niciun control serios”, în care se face „negutătorie de vorbe” – din interese mercantile – şi considerând că „s-a rupt oarecum firul vieții noastre naționale şi noi nu mai suntem parcă urmaşii părinților noştri, nu continuatorii lucrării lor” şi că „dacă astfel vom

merge înainte, va trebui să ne diferenţiem în viaţa noastră culturală până într-atâta, că nici părinţii noştri, nici fraţii noştri din alte ţări n-ar putea să ne recunoască”, cei trei directori reclamă că redresarea nu se poate face decât prin întoarcerea la popor: „Trebuie să ne întoarcem, pe cât întoarcerea mai e cu putinţă, la vatra strămoşească, la obârşia culturală a noastră.

Aşa cum în dezvoltarea limbii noastre numai prin întoarcerea la graiul viu al poporului am putut să ajungem la stabilitate şi unitate, şi în dezvoltarea noastră culturală vom ajunge la statornicie şi la unitate dacă vom ţine la toate lucrările noastre seamă de gustul poporului, de felul lui de a vedea şi de a simţi, de firea lui, care e pretutindeni aceeaşi”.

Mergând pe linia „Daciei literare” a lui Kogălniceanu şi a „Tribunei” de la Sibiu, directorii noii reviste îşi exprimă intenţia de a face din „Vatra” „un organ literar pentru toţi românii”.

Mai târziu, în articolul „Provincialismele scriitorilor noştri”, Coşbuc va explica cum s-a ajuns la titlul revistei pe care o pornise la drum în 1894: „Îmi aduc aminte că un scriitor muntean dintre cei mai de frunte, fiind de faţă şi el, pe când noi trei, d Slavici, Caragiale şi eu, ne frământam să găsim un nume pentru revista ce am scos-o împreună pe la

1894, s-a indignat de noi că ne-am hotărât să numim revista cu un cuvânt provincial (bănuiesc că-l credea ardelenism). Spre mirarea şi spre spaima mea, scriitorul meu credea într-adevăr că vorba „Vatra” – cum am numit revista – este un provincialism şi că ar fi sinonim de prisos al vorbelor moşie sau teritoriu, fiindcă nu cunoştea accepția adevărată a vorbei şi era zăpăcit de metafora vatra strămoşească”-48.

Pentru realizarea programului propus, cei trei fondatori se angajează să nu mai dea „contribuțiuni” pentru „alte foi”, concentrându-şi toate forțele creatoare spre „Vatra”. Aproape în fiecare număr întâlnim poezii de Coşbuc, poveşti sau pamflete de Caragiale, proză de Slavici (romanul „Mara” încă din primul număr, pe lângă articole filosofice).

Coşbuc publică în „Vatra” unele din cele mai frumoase poezii ale sale: „Ziua-nvierii”, „Mama”, „Noi vrem pământ!”, „Ştefăniță-vodă”, „Voichița lui Ştefan”, „Lupta vieții” (Gazel), „În opressores”, „Ghicitori”, „Anagramă”, „Paşa Hassan” – în 1894; „Doina”, „Sub patrafir”, „Scara”, „Unul ca o sută”, „Ghicitoare”, „Bradul” şi „Un cântec mic” – în 1895; „Vântoasele”, „Ispita”, „Iarna pe uliță”, „Dragoste învrăjbită”, „Ghicitori”, „Fata mamei”, „Pe deal” (Fragment). Ioan Slavici precizează că „Coşbuc mai făcea apoi şi aşa-zisa „bucătărie”

a revistei. El alegea bucățile ce urmau a fi publicate, el le ordona, el alcătuia potrivit cu gustul său revista. Pe lângă acestea, cea mai interesantă şi mai caracteristică parte a revistei era redactată de el – şi pot să zic – numai de el.

Era, înainte de toate, rubrica „Vorba ăluia”, în care el dădea lămuriri nu numai interesante, ci totodată şi instructive asupra zicătorilor româneşti. Citez câteva dintre aceste: „Nici în din nici în mânec” (nu „mânecă”, cum zic pocitorii limbii româneşti). „A prins prepelița de coadă”. „Braşoave”. „Lasă-l în moarea lui”. „La botul calului”. „Cu cățel cu purcel”. „Opt cu a brânzei”. „I-a suflat în borş”. „Burtă de popă”. „A vorbi româneşte”.

— Românul vorbeşte „româneşte” zice Coşbuc, ceea ce are la inimă are şi în gură şi ce spune e limpede spus.

Limba lui e frumoasă şi ține la ea. Când vorbeşti rău româneşte în înțelesul gramatical, românul zice că vorbeşti „păsăreşte”. Şi, din nefericire, mulți români parcă au jurat să facă limba noastră o „limbă păsărească”-49.

La „Vatra”, Coşbuc mai redacta rubrica „Fel de fel”, multe din „Varietăți”, apoi „De ale casei” şi „Ştiri”, ne informează acelaşi Slavici. Revista, tipărită în excelente condiții grafice şi pe hârtie velină, era bogat ilustrată şi constituie şi acum, după o sută de ani, o lectură din cele mai agreabile.

Dintre poeziile cu ecou imediat, publicate în „Vatra”, reținem „Noi vrem pământ!” (nr 3,1894), care a cunoscut o imediată şi largă răspândire, trecând hotarele țării şi devenind un fel de „Marseillaise” românească. Oricum, scrisă în 1893, şi publicată în 1894, această poezie va deveni un adevărat îndemn la răscoală în timpul evenimentelor din 1907.

Dar, amânând posibilele comentarii la „Noi vrem pământ!” şi la altele, să vedem care este viața intimă a lui Coşbuc în acea vreme. Să reînnodăm firul întrerupt al legăturilor cu familia sa de la Hordou, care urmărea cu satisfacție, dar şi cu îngrijorătoare semne de întrebare, destinul încă tulbure al dezrădăcinatului.

O legătură directă se realizează în vara anului 1894, când Aurel, fratele mai mare, călătoreşte la Predeal, pentru a se întâlni cu poetul. Se ştie că George Coşbuc nu putea veni acasă, iar călătoriile lui în străinătate le face cu trenul pe linia Vârciorova-Budapesta-Viena etc. De aceea, Aurel îndeplineşte solia familiei îngrijorate. Întâlnirea poetului cu fratele său a fost organizată dinainte, primirea unui țăran de către oficialitatea românească demonstrând prestigiul de care se bucura Coşbuc în România. Fotografia în care Coşbuc e „luatu” cu

Russu-şirianu a fost făcută la Bucureşti, în iulie 1894; aceasta ne ajută să datăm întâlnirea celor doi fraţi Coşbuc la Predeal: a avut loc în luna august 1894.

Note

(1) Titu Maiorescu, „Însemnări zilnice”, în, Bucureşti, 1943, p 191.

(2) Ibidem. P 201 – 202.

(3) Gheorghe Bogdan-Duică, „Cu George Coşbuc. La început în Bucureşti”, în „Luceafărul”, nr. 5,1 martie 1919.

(4) Ibidem.

(5) Ioan Russu-şirianu, „Despre Coşbuc”, în „Luceafărul”, Iv, nr. 8,1905, p 175 – 176; autorul reia, cu mici modificări, două dintre articolele sale mai vechi: „Coşbuc funcţionar”, în „Tribuna poporului”, V, nr. 133,17/30 iulie 1901, şi „Despre Coşbuc”, în „Tribuna poporului”, V, nr. 129.11/29 iulie 1901.

(6) S Albu, „George Coşbuc – desemnător-ajutor”, în „Democraţia”, Bucureşti, decembrie 1941.

(7) Idem.

„Desemnătorul-ajutor”, în „Gazeta literară”, nr. 36 (6

sept), 1966.

(8) Ibidem.

(9) Ioan Russu-şirianu, „Despre Coşbuc”, loc cât.

(10) George Monahu, op. cit.

(11) I’E Torouțiu, op cât, vol V, p 114 – 115.

(12) George Monahu, op. cit.

(13) Liviu Rebreanu, „George Coşbuc”, în „Lumina”, Îi, nr. 251,14 mai 1918, p

(14) Mss Coşbuc, B’A’R, cota 2934, filele 48,49.

(15) „Minerva”, Bistrița, anul Îi, nr. 5,1/13 martie 1892.

(16) Idem, an Îi, nr. 12,15/27 iunie 1893.

(17) George Monahu, op. cit.

(18) Liviu Rebreanu, „George Coşbuc”, în „Lumina...”, loc cât.

(19) I’L Caragiale, în „Moftul român”, I, nr. 39,23 iunie 1893.

(20) Iuliu Tuducescu, în „Românul literar”, I, seria a II-a, nr. 1, nr. 19,13 iunie 1893, p 596 – 604 şi nr. 20, p 627 – 634.

(21) Ovid Densusianu, în „Revista critică şi literară”, an 1, nr. 8 – 9, aug-sept 1893.

(22) Grigori N Lazu, „Adevărul asupra poeziilor domnului G Coşbuc”. Răspuns „Românului literar”, Tipografia Petru C

Popovici, 1893.

(23) Idem.

(24) Anton Bacalbaşa, „L-a prins”, în „Adevărul”, nr. 1704,22 nov 1893.

(25) Al Vlahuță, „Procesul Lazu-Coşbuc”, în „Viața”, I, nr. 2,5 dec 1893.

(26) (Anton Bacalbaşa), „Ziarele şi arta”, în „Adevărul”, Vi, nr. 1718,6 dec 1893.

(27) Em (?), „În chestia Coşbuc”, în „Evenimentul”, I, nr. 252,9 dec 1893.

(28) Al Vlahuță, „Iar Coşbuc...”, în „Viața”, 1, nr. 2,12 dec 1893.

(29) (Anton Bacalbaşa), Iar „L-a prins”, în „Adevărul”, I, nr. 1724,13 dec 1893.

(30) Grigori N Lazu, „Plagiatorul Coşbuc”, în „Adevărul”, I, nr. 1724,13 dec 1893.

(31) I Rusu-Abrudeanu, „George Coşbuc şi criticii săi”, în „Dreptatea”, Timişoara, I nr. 1 şi 2, ianuarie 1894.

(32) D Evolceanu, „Baladele şi idilele domnului George Coşbuc”, în „Convorbiri literare”, Xxvii, nr. 10,1 febr 1893 – 1894, p 817 – 838 şi nr. 11,1 mart, p 936 – 962.

(33) Ibidem.

(34) Grigori N Lazu, „Evolceaniada”, în „Adevărul”, Viii, nr.

1788,21 febr 1894, p 2 – 3.

(35) Ibidem.

(36) D Evolceanu, „Evolceaniada” domnului Grigore N Lazu, în „Convorbiri literare”, Xxvii, nr. 12,1 apr 1894, p 1086 – 1101.

(37) n. iorga, „Poeziile domnului Coşbuc”, în „Familia”, Xxx, nr. 23,5/17 iunie 1894.

(38) C Şercăleanu (C Stere), „Omul perfect”, în „Evenimentul literar”, Iaşi, I, nr. 27,20 iunie 1894.

(39) Tradem (Traian Demetrescu), „George Coşbuc”, în „Evenimentul literar”, Iaşi, I, nr. 10,11 febr 1894.

(40) Hassan (H Sanielevici), „Pretinsul plagiat Coşbuc”, în „Adevărul literar”, Viii, nr. 2425,15 ian 1896.

(41) G Coşbuc, „Note”, în „Fire de tort”, 1896.

(42) Liviu Rebreanu, „Coşbuc”, în vol „Amalgam”, Editura Socec, Bucureşti, 1943, p 91 – 92.

(43) Tradem, „Portret”, în „Evenimentul literar”, nr. 10,11 febr 1894.

(44) Constandina Brezu, „Inedite. Coşbuc-fişier”, în „Gazeta literară”, nr. 37, joi, 15 sept 1966.

(45) B’A’R, mss Coşbuc, Carnetul K.

(46) G Coşbuc, „O poezie nemțească de Alecsandri”, în „Vatra”, nr. 10,1895, şi în „Versuri şi proză”, 1897.

(47) Virgil Şotropa, „Amintiri”, în „Arh som”, I, nr. 5,1926, p 49 – 50.

(48) G Coşbuc, „Provincialismele scriitorilor noştri”, în „Viața literară”, I, nr. 8,19 febr 1906.

(49) Scrisoarea originală este în posesia noastră.

Sfârşitul volumului III

Cuprins